

tv-15 naš TOVARIS

Št. 32
15. avgusta 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Hirošima našega življenja

Kakšen absurd! Če pomislimo...

Pred nekaj tedni smo z radostjo in zanosom proslavili spomin na pomladanje dni pred štiridesetimi leti, ko se je odrešilo končala največja mora našega stoletja, domala šestletni ciklus druge svetovne vojne. S sproščenimi koraki smo stopali pod slavalokom, na katerem je bilo in ostaja zapisano: »Zlata svoboda« in »Štirideset let miru«.

Toda šestega avgusta devetnajstopetinsiridesetega ob osmi jutranji uri in šestnajst minut je nad japonsko Hirošimo eksplodirala atomska bomba. Ena sama bomba je veliko mesto v enem samem trenutku spremenila v prah in pepel ter pokončala desettisoče človeških življenj. Ameriški predsednik Truman je ob tej priložnosti izjavil tole: »Neki ameriški bombnik je na Japonsko oporišče Hirošimo odvrnil najmočnejšo bombo na svetu, tako imenovano atomsko bombo«. Njen učinek je dvatisočkrat večji od učinka desettonske britanske bombe.

Takrat – razen neposredno pooblaščenih ameriških vojskovodij na eni strani in neposredno prizadetih prebivalcev Hirošime – nemara nihče ni natanko vedel, kaj se je zgodilo, kaj šele, da bi bili slutili apokaliptično napoved prihodnosti, ki jo bo prinesla prihodnost, imenovana »atomski vek«. Robert Oppenheimer, ki je dognal formulo in postopek cepitve atoma in ga štejemo za očeta atomske bombe, je ob Hirošimi, tudi sam zgrožen nad njenim pepelom, izjavil: »Vedeli smo, da svet ne bo nikoli več tak, kakršen je bil«.

Te strašne resnice se ta-

krat, v trpko – lepem prvem poletju miru in zgodovinskega zmagoslavja, večina prič »atomskega začetka« ni zavedala. Od tod naš vzklík: »Kakšen absurd«. Danes je menda v orožarnah, ki čakajo na morebitni, nikoli pozabljeni, čeprav odlagani, velikanskemu Damoklejevemu meču podobni »dan X«, kar petinpetdeset tisoč uskladiščenih atomskih bomb, katerih skupna razdiralna moč milijonkrat pre-

sega bombo, ki je na mah uničila Hirošimo.

Z njim pravijo, bi lahko za vse večne čase uničili vse, kar je živega na Zemlji, in vse kar je tisočletno delo človeškega uma in človeških rok. In to večkratno. Brez vsakršnega rešilnega upanja. Kakšen absurd!

V štiridesetih letih miru smo doživeli že nič koliko atomskih groženj. Naslednjih bomb – po Hirošimi in Nagasakiju – sicer niso od-

vrgli, toda napetosti med sovražno izključujočimi se tabori so bile kar nekajkrat tolikšne, da je bil svet zares na samem robu atomske katastrofe. Morda je res samo zavest o neskončni absurdnosti atomskih dejanj preprečila ta ali oni usodni korak v brezno obojestranskega uničenja. Kajti, kdor bi jo odvrnil, ne bi užival sadov prednosti in ne bi bil zmagovalec. Dejanje bi uničilo tudi njega. Razcepljen uran je največji bumerang, kar si jih je mogoče predstavljati.

Tudi v tem je absurd – nemara srečna plat vse te absurdnosti, ki jo je v življenju človeštva prinesel atomski vek. Zazrti v slutnjo atomske apokalipse in katastrofe, ki lebdi nad nami že vseh teh štirideset let, kakšnih: srečnih ali strasnih? Vsi, kar nas je malih ljudi tega sveta, vemo, da smo povsem nemočni. Če se bo zgodilo, se bo primerilo mimo naše volje in naših življenjskih pričakovanj. Hkrati pa – kakšen čudež! – čutimo v sebi neko neizmerno moč in zaupanje v silo volje milijardnih človeških množic, ki ne pristajajo na izginotje.

Glede tega je Hirošima bila in ostaja simbol. Ne le, da je iz pepela skozi desetletja zrastle sodobno dinamično mesto, neke vrste znanilec sodobnega civilizacijskega razvoja, ne le, da velja za spomenik in opomnik zoper veliko Zlo, ki bi se ne smelo nikoli več ponoviti; Hirošima postaja tudi jedro plemenito udarnega vsečloveškega protiatomskega gibanja, ki si – sicer še ne dovolj organizirano in učinkovito, pa vendar – zastavlja odločilni zgodovinski cilj: končati atomski vek z uničenjem njegovih orožij v samih arzenalih, ne da bi bila kdajkoli še aktivirana in uporabljena.

S to željo, s to mislijo, s tem zaupanjem v razum in v moč človeškega rodu smo doživeli tudi letošnjo – štirideseto, simbolično – obletnico Hirošime.

Vsaj ta velika vera naj ne velja za absurdno.

Viktor Konjar

Krivulja storilnosti pada. Čemu?

Če hočemo več in bolje proizvajati, ne zadostujejo le odločitve in sklepi, ampak moramo, preden rečemo, treba je več in bolje delati, tudi zagotoviti možnost, da se bo to dalo uresničiti. Z večjo tehnično delitvijo dela, izpopolnjevanjem delovnih sredstev in avtomatiko se vedno bolj večja potreba po usklajenosti in organiziranosti – storilnosti tako postaja vse manj posamična in vse bolj družbena, sistem, ki spodbuja večjo delovno intenzivnost posameznika, pa vse manj učinkovit. Vzroki so na primer tudi socialno čustvene narave, češ zakaj bi delal več kot drugi, saj sem plačan približno enako.

Od delovnega človeka stalno pričakujemo boljše rezultate, večji izvoz, boljše kakovost izdelkov in tako naprej, pozabljamo pa, da bi morali za to izpolniti poleg prejšnjih in drugih pogojev še marsikaj. Sploh ne gre za vprašanje, ali prej višja plača, da bomo bolje delali, ali boljše delati, da bo plača višja, ampak gre predvsem za odkrivanje zadovoljstva v delu, ki mora odpirati perspektive za doseganje določenega cilja, zadovoljitev neke potrebe ali želje, uresničenje neke težnje ali samopotrjevanje. Delavci najbrž niso manj produktivni, ker so bolj leni, ampak so najbrž bolj malodušni, brezbrizni tudi zato, ker ne vedo, kako do stanovanja, na dopust in tako naprej. Produktivnost ni le tista drobna statistična številka, matematično razmerje in račun, na podlagi katerega to število dobimo, ampak je odvisna in uokvirjena v družbene in družbenoekonomske odnose, v raven razvitosti te družbe in tehniško-tehnološko stopnjo, v raven miselnosti in zavesti delavskega razreda, ki želi koristno prispevati k razvoju, vendar potem blagostanje, ki temelji na rezultatih dela, tudi uživati. Zaradi znanih težav našega gospodarstva ne moremo na silo spreminjati spet le posledic, ampak začeti pri vzrokih. Niso delavci krivi, da dosegamo višji dohodek največkrat z višjimi cenami, izsiljevanji, prikrivanji, obračanjem delovnih organizacij na družbo s prepričanjem, da jih je dolžna reševati iz vsakršnih težav – in če družba to dela, potem razumljivo ni zavzetosti, da bi skušali povsod bolj smotrno poslovati, več ustvariti in proizvesti ob zmanjševanju stroškov, večji produktivnosti in tako naprej. In ko se zdaj sprašujemo, kaj je z našo produktivnostjo – zelo nevarna in škodljiva je lahko površna analiza, ločena od ostalih gibanj in tokov, omejena zgolj na nekaj statističnih pokazateljev, še bolj nevarna pa je nestrpna težnja, da bi to čim prej rešili s sklepi, ukrepi, pozivi. Predvsem ne smemo vedno želiti, kot je nekdo pred časom dejal, le zlata jajca, na kure pa pozabljati.

Vito Avguštin

Naša zgodba z naslovne strani Mati z veliko začetnico

Soseda sva, pa se je nisem upal poprositi za sliko. Bal sem se, da bi mi oponesla: Misliš, da bom že jutri umrla!

Ne, tega nikakor ne mislim. Slišal sem, da je prekoračila devetdeset let in je verjetno ena najstarejših krajank. Najstarejša partizanska mati pa prav gotovo. Čremožnikova mama iz Gotovelj.

Se se sprehaja po ozki cesti od hiše proti trgovini. Vsakdo, ki gre mimo nje, vsakdo, ki jo pozna, jo seveda toplo pozdravi in ogovori. Rada z vsakomer pokramlja, saj je njena misel še vedno čista, jase pa je tudi njen spomin. V njem vidi daleč daleč v preteklost, v njem je zapisana vsaka podrobnost rodnega kraja, njenih priljubljenih Gotovelj.

Trnova je bila njena dolga pot. Izhaja iz polkmečke družine. Kot dekle je bila vesele narave, tarnanja že iz mladih let ne pozna. Če pa jo kdo danes vpraša po njenem težkem življenju, ji zažare rjave oči.

– Če pa bi mi bila pot življenja s puhom postlana, ne bi čakala tako visoke starosti.

Komaj se je dodobra postavila na noge, že je morala na polje, obvladati je morala vsa kmečka dela. In ker je delala z veseljem, je komaj čakala, da je prišla za motiko, poleti pa za srp. Kajne, Čremožnikova mati, takole ste v ranem

jutru zapeli: Polet' se meni lušno zdi, pšenica zlata rumeni. Pšenica zlata rumeni. Pšenica zlata rumeni, ženjica jo požet' hiti. To je veselje!

Ker ji je nprav vcepila razigranost in veselje, je imela v kraju in drugje veliko prijateljic. Žal so njene vrstnice že vse v grobu. Tudi mož, ki je veljal za enega boljših mizarjev v Savinjski dolini, je pred leti umrl. Mukoma in z veliko odrekovanja sta si ustvarila svoj dom. Izpolnila se ji je njena velika želja. Potem je rojevala otroke. Kar veliko jih je bilo. Doma je bilo premalo kruha za vse, zato je morala na njive in travnike velikih in bogatih kmetov. Ne z žalostjo, z veseljem! Naj je bila nosečnost še tako visoka, Čremožnikova mama je še vedno vihtela motiko, zabadala vile, potegovala grablje, zaganjala srp. Mož pogosto ni mogel razumeti njene zagnanosti, saj je tudi on trdo garal in dosti dobro zaslužil. Vendar je število otrok naraščalo in v njenem srcu je bila zasedrana tista prava ljubezen do otrok: Moji otroci ne bodo lačni, ne, dokler ne bodo dorasli in dokler bom živela – ne in ne.

Lepo, tankočutno, včasih pa tudi strogo je vzgajala otroke. Skoraj vse je spravila v uk, ena hčerka pa je doštudirala za učiteljico. Ko se spomni obeh vojn, pravi: V prvi smo stradali, v drugi pa smo se bali smrti. Stara Jugosla-

vija siromakom ni bila naklonjena. Sprva smo mislili, da prinaša Hitler delavcu lepše življenje. Kako smo se uštelili! Trije sinovi so bili v partizanih. Kako sem trepetala za mlada življenja.

Pogosto se me je loteval obup, obupala pa nisem. Nisem vedela, ali naj molim, ali preklinjam. Želela sem si samo eno: konec vojne in vrnitev sinov.

Zdi se mi, da se drobne oči orosijo in iz drobnih biserov zvane besede: Sini moji, trije fantje zlati, vas bom še gledala po laseh...?

Vsi trije so se vrnili. Tudi četrti, Jani, se je skrival pred Nemci. Niso ga dobili. »Moji sinovi niso služili Hitlerju. Maks in Jani sta pred leti umrla. Ne morem ju pozabiti, ne morem... Prehitro je bilo vse to. Vinko in Lojze pa že živita. Tudi najmlajši sin še živi. In pet hčera. Lepo mi je na večer življenja. Lepo in toplo, ko pridejo, me obkrožijo, čutim toploto njihove ljubezni do mene, tako jo občutim, kakor sem kot otrok občutila v najhujšem mrazu toploto krušne peči, v kateri se je pekel ta naš ljubi kruhek. Prihajajo, pogosto prihajajo in to mi je v veliko veselje in tolažbo, da nisem živela in delala zaman... O, da bi še vsaj nekaj časa bilo tako, ko pa je življenje ob hčerah, sinovih, vnukih in vnukinjah, pravnukih tako čudovito, tako nežno toplo. Kdor tega občutka ne doživi, ga ne more razumeti. Jaz ga doživljam in zato sem tudi pri devetdesetih zares srečna.«

Čremožnikova mama, najstarejša krajanka, najstarejša partizanska mati, mati z veliko začetnico, vsi, ki vas poznamo, vam želimo zdravja in spet zdravja. **Drago Kumer**

Ljutomerskim nevšečnostim naproti

»Zakaj bi morali kmetje biti slovenska sociala?«

Bogati so dolžni pomagati revnim, saj jim tako le vračajo tisto, kar jim je bilo nekdanj odvzeto

Na Pragerskem je pred železniškimi zapornicami, pred rdeče utripajočimi lučmi, zaspal voznik težkega tovornjaka – vlačilca. Kdove kaj ga je zazibalo v sen? Morda skrb, kam in koliko bo vozil? Trobljenje za njim kar ni hotelo ponehati. Med Ljutomerom in Ormožem je, naslonjen na velikansko traktorsko kolo, nepremično zrl v neskončno ravno polje pred seboj ostareli možakar, zamišljen in zbran v svoji skrbi. Je mislil na koruzo, pridelek vinske trte, na cene, ki jih ne razume in ne dojame njihovega neverjetnega plesa? Slišite, je še daleč do Ljutomera?

Poznate Ljutomer? Slavisti se ob tem imenu spomnijo na velikega slovenskega filologa, dr. Frana Miklošiča, zgodovinarji na dr. Frana Kovačiča, glasbeniki na Slavka Osterca, tukaj je bil doma narodni heroj Ivan Kaučič-Nande, ki ga je oboževal akademski slikar Ante Trstenjak. V Ljutomeru se je začelo znamenito slovensko taborsko gibanje.

Občina Ljutomer pa slovi tudi po znamenitih ljutomerskih vinih: zlahtno kapljico od tod pijejo v številnih deželah sveta.

O vsem tem tistega soparnega, od časa do časa deževnega dne, ki je pregnal Prleke iz gorice, v Ljutomeru najbrž niso premišljevali. Zaspalega voznika na Pragerskem so prebudili, s skrbjo omreženega starca ob traktorskem kolesu je klicalo delo, ob glavni cesti v Ljutomeru so rušili staro stavbo, glavni trg je bil sejmarsko razpoložen, banke polne ljudi, tam, kjer se trg sklene, je ženičca ponujala krmežljave breskve, branjevcu se je porušil velik kup lubenic. Vsak se je ubadal s svojimi skrbmi. Tudi župan ljutomerski, Emil Kuhar. Njegova občina je še vedno na spisku manj razvitih.

Cenovna nesorazmerja davijo bogate in revne

V starinski stavbi nedaleč od središča mesteca smo poklepetali o žitju in bitju ljutomerske srenje.

»Smo pretežno kmetijska občina,« je dejal Emil Kuhar, »25% prebivalstva od okroglo 20.000 se še vedno ukvarja s kmetijstvom, bodisi družbenim bodisi zasebnim. Preostali so zaposleni v sorazmerno močni lesni industriji, gradbeni operativni, industriji gradbenega materiala, farmacevtski industriji, v usnjarskem obratu, MTT-jevi tkalnici in konfekciji oblačil, Murinem tozdu. V kmetijstvu imamo od primarne do sekundarne proizvodnje skorajda vse: mešalnico, mlečno in mesno predelavo, pridelavo in predelavo grozdja in še kaj. Zadnje čase imamo precej težav s Tehnostrojem, ki proizvaja traktorske in kamionske prikolice. Nabrala se jim je precejšnja izguba, ki je niso krivi sami. Gre za močan porast cen repromateriala in končnim izdelkom; razmerje nikakor ni nam v prid. Lani je bilo povpraševanje še precejšnje, vso proizvodnjo so prodali, cene so bile določene in jih niso smeli prosto oblikovati. Zaradi slabših razmer v kmetijstvu je seveda padlo tudi povpraševanje po teh izdelkih, zaloge so se nakopile... Skrb vzbujajo tudi razmerje v kmetijstvu. Cenovna nesorazmerja zapirajo škarje, nekaj so pripomogli slabo vreme, pozebe in podobno...«

Dolga leta, ugotavlja Emil Kuhar, so bili manj razviti potisnjeni v kot, v zadnjih treh letih pa se je marsikaj obrnilo na bolje. Srpemenili so se kriteriji, spremenil se je odnos bogatejših, družba je nekoliko pozorneje prisluhnila. Vendar pa se nekateri gospodarstveniki niso ozirali na sklêpe, sprejete v skupščini, ki je v zadnjih letih namenila precej besed skladnejšemu regionalnemu razvoju Slovenije. Z naložbami so tiščali v bližino večjih središč, takorekoč na svoja dvorišča, četudi tam ni bilo delavcev. Morali so jih pripeljati od

drugod, zgraditi zanje stanovanja, jim zagotoviti družbeni standard. To je, razmišlja Kuhar, nedvomno podražilo proizvodnjo. Dosegli so le to, da so se ljudje izseljevali z manj razvitih območij.

»V skupščini smo predlagali, da bi morala republika tako skrbeti za svoje manj razvite, kot je urejeno v federaciji glede razvoja manj razvitih v Kosova. Ponuditi jim možnost, da se potem sami razvijajo naprej,

Emil Kuhar, predsednik skupščine občine Ljutomer

ne pa da se škarje med bogatimi in revnimi odpirajo, namesto zapirajo. V prihodnje bodo morali razviti, če bo šlo tako naprej, dati še več za svoje revnejše sosede.»

»Mi nismo revni, smo zelo bogati!«

Resna, vendar razveseljiva trditev, ki jo je z vso odločnostjo pribil Emil Kuhar. Naravnega bogastva je v občini dovolj, vendar jim ga nihče ne priznava. Če bi bile, meni, v kmetijstvu ekonomske cene tako določene, kot na primer za Iskrin vrtni stroj, potem zanje problema manj razvitosti ne bi bilo. Tako pa se skozi nizke cene kmetijskih pridelkov preliva akumulacija, ustvarjena v domačem kmetijstvu, v industrijska središča in manj razviti ostajajo še naprej slabše razviti.

»S temi nizkimi cenami kmetijskih pridelkov, špilamo slovensko socialo. Bogati, je slišati, so dolžni pomagati revnim, saj jim tako le vračajo tisto, kar jim je bilo nekdanj vzeto,« sem zvedel od sogovornika v resnobni stavbi ljutomerske občinske skupščine.

In vendarle ni vse črno, kot tudi tisti dan ni kar naprej deževalo. V zadnjem času se vse več mladih odloča za kmetijske šole, nižje in višje, ostajajo doma, usmerjajo svoje kmetije, vendar se Kuharju zdi, da bo zaradi nenehnega spreminjanja ukrepov na področju kmetijske proizvodnje zastala tudi specializacija.

Vožnja v Prlekijo so nenehno motili težki, okorni kmetijski stroji, ki so zasedali vso cesto. Svoje je dodala še vroča turistična reka, ki se je valila v obe strani na sicer ne kaj pridne ceste: vožnja je bila več kot polževa.

»Za ceste,« je komentiral Kuhar, »moramo skrbeti sami, kljub precejšnji obremenitvi predvsem v poletnem času, saj nimamo nobene magistralne. Zahtevamo prekatégorizacijo.«

Sicer s cestami nimajo problema. Tudi preskrba z vodo

je v glavnem rešena. Letos bo dokončan vodovod Razkrižje – Cven – Mota – Krapje. Ni je hiše, ki ne bi imela elektrike, nekoliko slabše pa je s telefonijo. PTT za Pomurje ne zmore zadostiti velikemu povpraševanju.

»Kadri? Stvar, ki peče, draži...«

Kot povsod pri manj razvitih. Zaradi skromnih osebnih dohodkov pač niso zanimivi, ljudje odhajajo v razvitejša središča. Zaradi vsega tega caplja tudi kultura. Amaterska kultura je sicer precej razvita, do profesionalne pa skorajda ne pridejo.

»Radi bi obnovili grad Podgradje in dvorec Železne dveri,« je dodal Franjo Štebih, znani kulturni delavec v Ljutomeru. »Če bo denar. Nima niti enega spomenika prve kategorije, čeprav se že leta borimo, da bi tjakaj uvrstili vsaj park 1. slovenskega tabora iz leta 1868, ki je bil nedvomno zelo pomemben za slovensko zgodovino.«

V občini ni neobdelane zemlje

Res je nekaj slabše obdelane, predvsem tam, kjer žive ostareli kmetje. Bili so časi, ko so nekateri vpili, očitajo v Ljutomeru, da je polproletarec le v škodo družbi, da v tovarni počiva, da bi si nabral moči za kmetijo. V Prlekiji pa menijo drugače: to so, reci in piši, najboljši delavci, navajeni trdega dela. In še nekaj – zemlja po hribovju je obdelana, ljudje preživljajo sami sebe, pritiska na tržišče ni.

Tudi Prleki so se raztepli po svetu. Onstran naših meja si služi kruh 751 občanov. Vračajo se, a ne prevečkrat. Zaslужek zanje je tukaj preskromen. V občini imajo za vračajoče poslul, a kaj, ko si ti žele imeti predvsem proizvodnjo in manj storitveno obrt. Prihajajo tisti, ki so si zgradili hiše, posodobili kmetije... Sicer je obrt, zahvaljujoč dobri organiziranosti obrtne zadruga in združenja, ki je eno najstarejših v Sloveniji, dobro razvita.

Za vinske sladokusce je Jeruzalem raj na zemlji in si česa drugega, bolj obetajočega niti ne bi želeli. Ogromna ljutomerska klet pa letos in naslednje leto, žal, vsem skominam ne bo mogla ustreči.

Direktor kmetijske delovne organizacije »Ljutomerčan« Matija Sever ni zadovoljen z razmerami, kakršne vladajo v slovenskem kmetijstvu in vinogradništvu. V občini so izdelali sanacijski program.

»Najprej živinoreja. Izgube ima. Eden glavnih vzrokov je

se na račun koruze. Omejiti govedorejo, ki že dlje časa ne daje zadovoljivih rezultatov. Razširiti kmetijske površine.«

Letošnji odkup pšenice ni bil razveseljiv. Začaran krog: cene, cene... Preskromna uporaba dragih umetnih gnojil, vse manjša uporaba mehanizacije itd.

Tudi v vinogradih letos črček ne bo prav zadovoljno zapel.

Franjo Štebih, član predsedstva ljutomerske borčevske organizacije

»Pozebe in zmrzali so storile svoje. Do 50% pridelka je vzela pozeba na 74 ha, do 750% na 129 ha, do 90% na 43 ha in nad 90% na 7 ha, kar pomeni, da letos ne bomo obrali niti polovice predvidenega pridelka. Nastal bo problem, kako pokriti izgube v vinogradništvu, pa seveda tudi problem, kako zagotoviti štajerska vina domačemu trgu.«

Ljutomerčana izvažajo predvsem na britanski in zahodnonemški trg pa v Združene države Amerike, nekaj tudi v Kanado in na Poljsko. V Ljutomeru zatrjujejo, da so tudi cene vina preskromne.

Takole misli Rudi Sever, komercialni direktor Ljutomerčana:

»Pri vsem tem namreč nečesa ne razumemo: vino se pri nas ne upošteva kot prehranski artikel, kar je drugje, ker je obdavčeno kot vse ostalo, vendar mu ceno določamo kot prehranskim artiklom. Zdaj se je to za kanček sicer res spremenilo, vendar opažamo, da so kmetje nekatere sorte opustili in se odločili za tiste, ki so sicer rodnejše, pa zato manj kakovostne. Kljub temu se nameravamo obnavljati in pridobivati nove površine, čeprav v tem trenutku ne vidimo ekonomskih možnosti za takšen korak.«

Odpravili smo se v Banovce,

Osamljenost topliškega turističnega popoldneva

Natakar je zdolgočaseno mencial v restavraciji. Ob bazenih so se ljudje pomikali v ničesar razburjajoči tišini. Iz vode se je rahlo kadilo. Kar nekako težko je najti te Banovce, ki jim obetajo še lepo prihodnost. Le kdaj bo to?

»Naslednje leto,« je odvrnila Jelica Jerebic, vodja termalne kopališča. »nameravamo pod okriljem Radenske zgraditi pokrit bazen in manjši hotel s sto ležišči. Sedanjih 31 ležišč najbolj preproste vrste imamo zasedenih. Gostje so večinoma starejši ljudje, Nemci, Avstrijci, Nizozemci, Francozi. Tujci pridejo zlasti v maju in juniju, potem naši, ko se začnejo počitnice, nato pa spet tujci. Privlačijo jih celinski turistični kamp, s termalno vodo, edini te vrste v Evropi. To je precejšen adut. Zdaj bo Radenska posnela za nas nov reklamni film. Letošnja sezona je dobra, zadovoljni smo. Tudi borci prihajajo k nam in tudi ti so zadovoljni.«

Če bi imeli še več prostora, bi ga prodali. Če-jev je pri nas sploh preveč. Če bi, denimo, bil prostor pred vhodom v zdravilišče nekoliko bolje urejen, ne bi bilo slabo. Če bi se denimo, nehali pripraviti o cenah v kmetijstvu in bi izboljša-

vice in samostojno sodno oblast...«

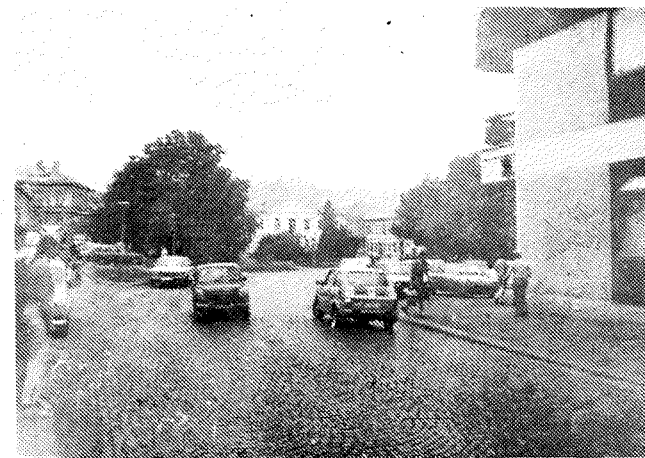
In razpreda naprej ljutomerske zgrade in nezgode vse do danes, ko nas pesti še vse kaj hujšega kot kobilice in ko se tudi novodobni graščaki ne dajo odpraviti kar tako.

»Naša organizacija združuje nekaj čez štiristo borcev, šest odstotkov jih je še zaposlenih. Največ članov je s kmetij – ti

Jelica Jerebic, vodja termalne kopališča Banovci

so tudi največ pomagali gibanju med vojno. Predvsem skrbimo za ohranitev našega izročila s prenašanjem na mlajše rodove, seveda pa smo aktivni tudi povsod drugje. Letos smo

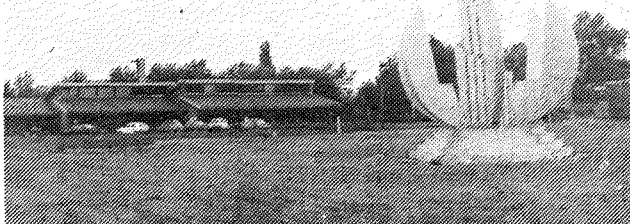
Središče Ljutomera

li pogoje gospodarjenja, bi tudi hrane pridelali več in še izvozili bi jo menda lahko, trdijo nekateri... Ej, če!

S turizmom se v ljutomerski občini ukvarja domači hotel, ki živi pod kapo Radenske, temeljne organizacije Jeruzalem – Ljutomer, peščica gostišč, dvojje med njimi kar imenitnih, pridružujejo se še Banovci, nekaj malega je kmečkega turizma (letos so sprejeli odlok o kmečkem turizmu?). Največ turizma je jeseni, zatrjujejo, v času trgatve. Turistična reka pa drvi naprej, neizprosno, po nenapisanih zakonih se zgrinja k morju in ker ji nihče ne pomiga s prstom, se pač ne ustavi. Pa bi ji lahko: koliko je lepega v Prlekiji, med polji in vinogradi, ki jih z ljubeznijo objema oko, vzorno urejenimi, med fazanjimi leti in frfotanjem kril, pomešanim s kovinskim vreščanjem, med osamelci, raztresenimi po poljih...

Najprej: ohraniti svetla izročila

Vrnimo se k Franju Štabihu, možakarju, ki je napisal besedilo za ljutomerski prospekt, članu predsedstva občinskega združenja zveze borcev NOB. »Ljutomer – majhno prijazno panonsko mesto pod severnimi obronki Slovenskih goric v svetu ob Muri – se prvič omenja v zgodovini leta 1249, v letu 1265 pa je že pridobil trške pra-

Verzejski spomenik, »cvet bratstva in enotnosti«, postavljen ob štiridesetletnici vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti.

nesorazmerje med rastjo cen reprodukcijekega materiala in ceno končnega proizvoda. Drugo so visoke obresti, tretje dotrajanost proizvodne opreme. Kaj sedaj? Zmanjšati bomo morali površine za pridelovanje pšenice in sladkorne pe-

termalno zdravilišče, ki se mu še ni posrečilo zlesti iz plenic. Ob cesti so vzletavali fazani. Koruza, širna polja koruze, ki tako privlačijo naše kmete, se je lesketala v rosi popoldanskega dežja. In spet turistična reka zadovoljstva in – deviz.

Milenko Strašek

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Onesnaženost zraka — problem sedanosti in prihodnosti

Onesnaženost zraka je vsaj toliko star problem, kot je stara civilizacija. Danes označujemo s tem izrazom stanje zraka, katerega kemična sestava je kakovostno bistveno spremenjena in, kadar so te spremembe trajne, ozrioma trajajo vsaj toliko časa, da v okolju povzročajo opazne spremembe. Spremembe sestave zraka in s tem tudi neke vrste onesnaženje pa lahko nastanejo tudi po naravni poti. Lep primer za to so izbruhi ognjenikov, spontani požari, razmere ob orkanih in podobno. Hujše od teh pa so tiste spremembe, ki so povezane s človekovo dejavnostjo. Tovrstno onesnaženje zraka je posledica zgorevanja različnih fosilnih goriv v večjih mestih in spremlja razne industrijske procese in včasih tudi kemičnega varstva v poljedelstvu. Primerov te vrste onesnaženja se je v dolgi zgodovini civilizacije nabralo dovolj, danes pa predstavljajo enega izmed najresnejših problemov obstoja človeštva na Zemlji.

Najstarejši primeri onesnaženja zraka so znani iz Evrope, kjer je bil razvoj industrije in večjih mest hitrejši in se je pojavil prej kot drugje. Tako segajo podatki o veliki onesnaženosti zraka v Londonu že v začetek 17. stoletja. Zanimiv je primer iz časa vladavine kraljice Elizabete, ki je v Londonu prepovedala kuriti s premogom, kadar je v mestu zasedal parlament. V Londonu je nastal tudi izraz »smog« (po slovensko »smod«) kar je skupno ime za meglo z močno onesnaženim zrakom.

Primerov močnih onesnaženj zraka je bilo z razvojem industrializacije večjih mest v Evropi in Severni Ameriki vse več in več, dokler se ni v devetnajstem in še bolj v začetku dvajsetega stoletja stanje zraka tako poslabšalo, da je postal njegov škodljiv, ponekod kar smrtonosni vpliv na ljudi, rastline, živali in okolico tako velik, da so bili zaščitni ukrepi neizogibni. Nazoren primer za te razmere in čas je spet stanje zraka v Londonu, kjer je leta 1952 zaradi hudega smoga v začetku decembra v petih dneh umrlo okrog štiri tisoč ljudi, večina starejših, oslabele in bolnih na dihalih. Iz tega obdobja so znani tudi številni primeri poškodb vegetacije zaradi vpliva plinov iz jeklar, železarn in topilnic, ki so v Združenih državah Amerike povzročili spore med posameznimi zveznimi državami pa tudi meddržavne spore (v tem primeru s Kanado).

V Sloveniji so razmere na tem področju podobne kot pri naših sosedih. Onesnaženje zraka je bilo tudi pri nas zvesti spremljevalec industrializacije in razvoja mest. Iz Mežiške doline imamo pri nas enega najstarejših primerov plačevanja odškodnine kmetom (zaradi vplivov onesnaženega zraka na gozdove in polja) v Evropi. To je bil prisiljen storiti rudnik svinca v Mežici že v času, ko je bil še pod angleško upravo. Onesnaženje zraka je v predelih kot so Mežiška dolina, Celje, Trbovlje, tako napredovalo, da so (kljub velikim stroškom, ki spremljajo tovrstne sanacije) morali ukrepati, da smo se izognili najhujšemu. Spremenjena je bila tehnologija v železarnah, zgrajene so bile odpraševalne naprave v Žerjavu in končno je bil zato zgrajen tudi visoki dimnik v Trbovljah. V zvezi z onesnaževanjem zraka so bili sprejeti ustrezni zakoni o varstvu zraka in ustanovljene službe za ugotavljanje kakovosti zraka. Ne glede na vse to pa postaja njegovo onesnaževanje v Sloveniji vse bolj nacionalni problem, saj dobiva

gnožil. Glavni viri dušikovih oksidov in fotokemičnega smoga so avtomobilski izpušni plini. Med prašnimi delci velja poleg saj omeniti še cementni prah in pa različne težke kovine (npr. Pb, Cu, Hg itn.), ki se v obliki oksidov, soli ali elementarno sproščajo s prahom iz posameznih industrij.

Sodobno poljedelstvo prispeva v ozračje poleg snovi ob nastajanju umetnih gnojil občasno še razne herbicide in pesticide. Če dodamo v novjšem času še možnost radioaktivnih snovi v zraku, je zbirka polutantov res raznolika.

Vse te snovi, bodisi nespremenjene bodisi spremenjene, pod vplivom atmosfere pridejo skupaj z zrakom v stik z živimi in neživimi snovmi, kjer povzročajo posebne, za posamezne vrste polutantov značilne spremembe. Način njihovega širjenja, dolžina obstanka v zraku in načini delovanja pa

jo in jih je v tem okviru nemogoče podrobneje opisati. Tako pri nas kot po svetu velja, da se zmenimo za določen vpliv šele, ko je nastala škoda tako velika, da nam že precej onemogoča dobro življenje. Žal smo vse prevečkrat občutljivi in reagiramo le, ko je prizadeto zdravje ali celo življenje ljudi ali pa kadar zaradi delovanja onesnaženega zraka nastane večja materialna škoda. Na spremembe, ki se večkrat očitno kažejo v naravi dosti prej, pa ne reagiramo in jih pogosto niti ne opazimo. Razlogov za takšno obnašanje je več, čeprav se sklicujemo le na pomanjkanje denarja za boljše in čistejšo tehnologijo in drage čistilne naprave. V vseh primerih sta med pravimi vzroki za to tudi pomanjkanje znanja in zavesti, pa naj bo to pri nas, v socialistični samoupravni družbi, ali pa na kapitalističnem zahodu.

Ukrepi za zmanjšanje onesnaženosti zraka in stanje pri nas

Povsod, kjer je bila škoda zaradi onesnaževanja zraka tako velika, da je onemogočala nadaljnji razvoj, so začeli ukrepati, da bi onesnaževanje odstra-

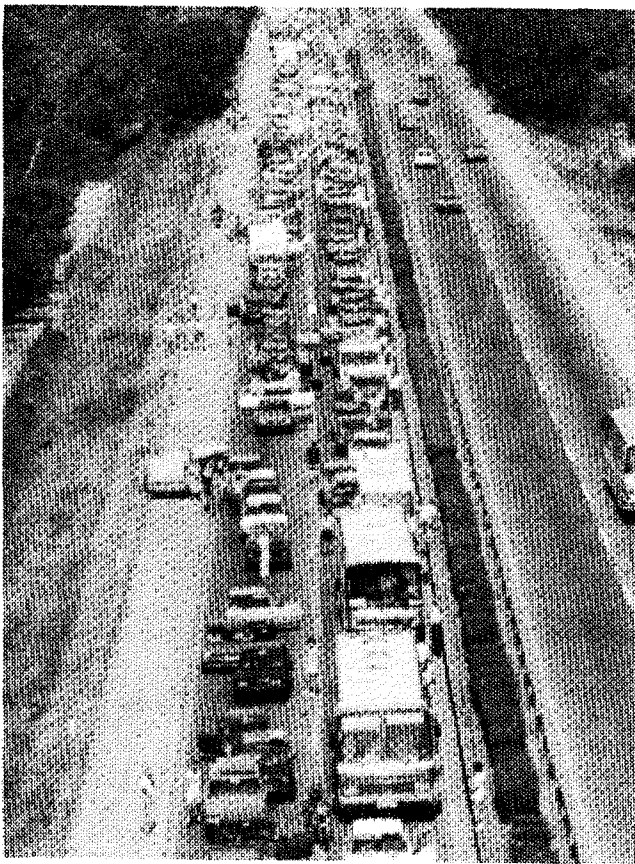
nili, če pa je bilo onesnaževanje nemogoče odpraviti, se je vsaj kontrola poostila in so obdržali stanje zraka na še znosni meji. Približno tako je tudi pri nas. Resnosti tega problema se tudi pri nas zavedamo, o čemer pričajo zakoni in predpisi, ki se nanašajo na varovanje zraka. Republiška služba hidrometeorološkega zavoda Slovenije ugotavlja stopnjo onesnaženosti zraka na številnih merilnih krajih po Sloveniji, kjer spremlja koncentracijo vsaj najbolj pogostih polutantov, kot je žveplov dioksid. V predelih, kjer je onesnaženje zraka še posebno pereče (npr. v ljubljanski kotlini, v Celju, v mežiški dolini), je merilnih mest več. Predvideni so tudi ukrepi, kaj storiti v izrednih primerih. V zvezi s tem imamo pri nas, vsaj na papirju, jasno določene standarde in normative, to je najvišje še znosne koncentracije določenih polutantov v zraku, vendar se jih vedno ne držimo. Vzroke za to smo že omenili. Naše tehnologije so še »preveč umazane«, čistilne naprave so za nas še vedno predrage, čeprav smo po drugi strani priča množičnemu umiranju gozdov, da o neizmerljivi škodi na poljščinah niti ne govorimo.

Spodbudni so ukrepi za zmanjšanje onesnaženosti zraka v Mežiški dolini, čeprav stanje tam še daleč ni sanirano. Gradnja dimnika v Trbovljah pomeni ne samo za nas, ampak tudi v svetovnem merilu, tipičen izhod v sili in polovično, kratkoročno rešitev. Ožja okolica Trbovelj je s tem delno sanirana, žveplov dioksid, ki je prej uničeval vegetacijo v ožji okolici, pa se raznaša zdaj po vsej Sloveniji in še naprej. V zvezi z merjenjem stopnje onesnaženosti zraka pri nas velja opozoriti še na to, da smo še vedno le na stopnji zgolj kemičnih meritev. Lahko rečemo, da je ugotavljanje stopnje onesnaženosti zraka po tej metodi na evropski ravni, čeprav je to spremljanje morda preveč omejeno na znane, močno onesnažene predele. Vzrok za to je več kot jasen, saj je nevarnost za zdravje ljudi tam največja. Ugotavljanje stopnje onesnaženosti zraka s pomočjo organizmov, živali ali rastlin, tako imenovanih bioindikatorjev, pa je pri nas še v povojih,

tudi v primerjavi z ugotavljanjem stopnje onesnaženosti voda. Dejstva, da nam živi organizem lahko pove več kot še tako natančna kemična meritev, nam ni treba posebej utemeljevati. Živali in rastline, katerih pojavljanje ali izginotje — v odvisnosti od koncentracije posameznih polutantov v zraku — je znano, nam lahko služijo kot dobri kazalci stopnje onesnaženosti zraka. Za onesnaževanje zraka z žveplovim dioksidom in fluoridi so v svetu že neštetokrat potrjeni epifiti — lišaji in mahovi. Kjer kot polutanti prevladujejo dušikovi oksidi ali fotokemični smog, so bile kot bioindikatorji uporabljene različne višje rastline, tako imenovani testerji; uporabne so določene sorte gladiol, različne sorte tobaka, petunij in še številnih drugih rastlin. Ne glede na to, da je uporabnost bioindikatorjev pri ugotavljanju zračne polucije splošno priznana, ostaja pri nas še vedno na stopnji posameznih, tako imenovanih raziskovalnih nalog in ni vključena v širšo merilno mrežo. Za izjemo si v zadnjem času, ko smo priča vse večjemu umiranju gozdov, poskušamo pomagati v nekaterih širših raziskovalnih projektih tudi z bioindikatorji, ki so vključeni v mrežo postaj spremljanja vpliva onesnaženosti zraka na slovenske gozdove.

Na koncu naj dodam, da je onesnaženje okolja in s tem tudi onesnaženje zraka realnost, s katero se moramo tudi Slovenci sprijazniti in živeti. Slovenija ni več neomadeževani vrt na južni strani Alp, kot bi se radi prepričevali. V temelju je onesnaževanje čisto tehnološki problem in ga je treba tako tudi reševati. Stopnja onesnaženosti zraka ni in ne bo odvisna predvsem od vrste merilnih naprav ali kakšne druge metode spremljanja teh pojavov, ampak od tehnologij v našem gospodarstvu in od načina pridobivanja energije. Tega bi se morali zavedati naši gospodarstveniki in politiki, mi pa, ki si prizadevamo onesnaženje spremljati, moramo storiti vse, da se med seboj povežemo, ga čim prej in čim bolj natančno izmerimo in družbo opozarjamo, kje smo in kaj s nam utegne zgoditi.

Franc Batič

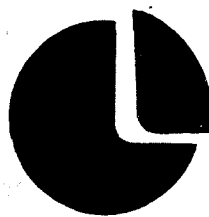
najprej vidni so različni trdni delci v zraku (npr. saje in razne vrste prašnih delcev različnega kemičnega izvora). Med njimi je tudi veliko plinov, kot so žveplov dioksid, ogljikov monoksid, dušikovi oksidi, HF, HCl in različne organske snovi. Iz dušikovih oksidov nastaja ob delovanju ultravijolične svetlobe ozon, ki je že sam hud oksidant, z organskimi snovmi pa tvori številne organske peroksidge, ki jih skupno imenujemo **fotokemični smog**.

Nedvomno je pri nas še vedno najpogostejši onesnaževalec zraka žveplov dioksid. Glavni viri tega plina so kurilnice premoga, predvsem termoelektrarne, in razne industrije, na primer topilnica svinca v Žerjavu in cinkarna v Celju. Večje količine fluoridov se sproščajo v ozračje iz tovarne glinice in aluminija v Kidričevem, iz opekarn, steklarn, cementarn in tovarn umetnih

so odvisni od njihove kemične narave in vremenskih razmer.

Na kaj vse delujejo polutanti?

Njihov vpliv ljudje različno opazajo. Tako bo kmet najprej opazil poškodbe na pridelku, gozdar odmiranje drevja, v mestih bo vidna korozija na stavbah, vsi pa bodo občutili slab zrak in zaznali slabo vidljivost. Izginjanje posameznih rastlinskih in živalskih vrst iz okolja bo večina opazila šele, ko bo sprememba tolikšna, da bo zajela katero od večjih ali gospodarsko pomembnih vrst. Na splošno razlikujemo tele učinke zračnega onesnaženja: spremembo vidljivosti, ekonomsko škodo na stvareh in pridelkih, poslabšano zdravje in počutje ljudi ter spremembe v ekologiji naravnih ekosistemov. Vsi ti vplivi se ob različnih polutantih različno odražajo.

**LESNA
SLOVENJ
GRADEC**

**GOZDARSTVO IN LESNA
INDUSTRIJA r. o.
SLOVENJ GRADEC**

62380 SLOVENJ GRADEC, GOSPOSVETSKA 4
TELEFON: 842-571
TELEGRAM: LESNA SLOVENJ GRADEC
TELEX: YU LESNA 33-165
p. p. 70 in 72
TEKOČI RAČUN: 51840-601-13523 SDK PODRUŽNICA
SLOVENJ GRADEC

Petar Brajović

»Potrdili smo Marxovo tezo o oboroženem ljudstvu«

Pred tedni so se v Sarajevu na svojem 15. srečanju (»Bratstvo in enotnost 1985«) zbrali rezervni vojaški starešine Jugoslavije. Večdnevne pogovore, srečanja in obiske je s svojim referatom intoniral Petar Brajović.

»Nobenega dogodka iz zgodovine ne moremo ocenjevati, če ne cenimo hkrati tudi daljne in bližnje preteklosti pa tudi posledic, ki jih je imel ta dogodek za prihodnost. To je dialektični pristop, ki je za zgodovino kot znanost temeljnega pomena,« je bilo eno izmed spoznanj v referatu, ki je obravnaval tematiko negovanja izročil narodnoosvobodilnega boja in revolucije v naši sedanosti.

Brajovićev pogled je sledil zaporedju dogodkov, ki označujejo potek narodnoosvobodilnega boja. Prvo pomembno razpotje v njegovem okviru je bil 27. marec enainštiridesetega. »Zgodil se je, ker je tako hotelo ljudstvo«, je jasno in nedvoumno komentiral njegovo bistvo pred štiridesetimi leti že predsednik Tito. Brajović je poudaril, da se revolucija, onarjni, strateški in vojaški cilji, zastavljeni v začetku maja 1941. leta, niso spremenili vse do konca vojne.

Jasna strategija boja

»Kakšna so bila pravzaprav sredstva za doseg cilja?« se je vprašal. »Ta sredstva so lahko v pogojih okupacije različna: demonstracije, štrajki, sabotaže, diverzije – kot oblike odpora. KPJ je stremela višje. S svojim ciljem, da izbojuje nacionalno in socialno osvoboditev, se je odločila za oboroženi spopad, za vojno in revolucijo. Sile, ki so se zavemale za vrnitev starega, so se nagnile k okupatorju. Postale so kontrarevolucija. Pomembno pa je, da so množice stale na drugi strani, seveda ponekod bolj, drugod manj, odvisno od vojaških in političnih uspehov partizanske vojske. Ponekod potencirajo, kako je ta ali oni narod pa spet ta ali oni kraj dal več kot drugi. To je nesprejemljivo stališče. Niso pomembne samo številke... Tak pristop je nedialektičen, saj vemo, da so bile v posameznih okoljih povsem različne razmere, kar je treba upoštevati...«

Napredni ljudje so sprejeli splošno usmeritev partije – povsod. Če so bile razmere težje, je bil težji tudi boj, vendar: niti en narod, narodnost ali kraj ni mogel sam izboriti zmago. To je bilo mogoče doseči le skupaj. V tem je temeljna značilnost naše revolucije, ki jo je treba imeti vseskozi pred očmi. V tem je tudi vrednota, ki jo moramo sporočiti prihajajočim rodovom. V nadaljevanju je tekla beseda o strategiji oboroženega boja, o partizanskih odredih, ki so bili vezani na določene predele ter v stalnem stiku z ljudmi, pa o brigadah in poznejših divizijah, ki niso bile več vezane na posamezne pokrajine, pač pa so se bojevale tam, kamor so jih poslala poveljstva. Zelo pomembno pa je bilo, da je imelo na osvoboditvi ozemljih vso oblast v rokah narodnoosvobodilno gibanje, medtem ko sovražnik ni imel – ničesar. Okupator in njegovi sluge so bili izolirani. Dejansko pobudo je imelo ljudstvo s svojimi narodnoosvobodilnimi odbori, vojska in ljudstvo sta delovala kot trdno povezana celota.

Fronta in zaledje – eno bojišče

Vse to je treba povedati tudi zato, poudarja Brajović, ker hočejo nekateri zunaj Jugoslavije izenačiti naš oboroženi boj z različnimi osvobodilnimi gibanji po Evropi, ki jih mi seveda ne podcenjujemo, toda na razlike – bistvene razlike – vendarle opozarjamo. Drugod te teme medsebojne povezanosti vojske z ljudstvom le ni bilo. Sovražnik je Jugoslavijo prav zaradi tega moral sprejeti kot eno samo bojišče. V tem je dokaz o edinstveni strategiji KPJ. In prav to izjemno zgodovinsko izročilo našega boja in revolucije je dalo temelj naši konceptiji SLO in družbene samozaščite v okviru samoupravne oblasti delavskega razreda, kar moramo imeti nenehno v zavesti.

»Včasih govorimo o plimah in osekah vstaje«, je opozoril Brajović. Glede tega pretiravamo. Ugotovitev morda velja za posamezna območja – in še to za krajši čas, nikakor ne za Jugoslavijo v celoti. Aktivnost v zaledju ni nikoli prenehala, vselej se je stapljala s fronto. To bi morali bolje obdelati. Marsikdaj boja ne gledamo kot celoto, pač pa skozi prizmo borbenih enot. Govorimo: vi ste bili v zaledju, mi na fronti. Pozabljamo pa, da je bila vsa Jugoslavija eno samo bojišče in da so tudi vse vojaške oblike boja igrale pomembno vlogo. Nismo imeli fronte in zaledja v klasičnem smislu. Vse te oblike so se zlivale druga v drugo, in sicer tako, da je bil sovražnik kajkrat v dilemi, kje naj najprej intervenira – vselej mu je primanjkovalo ljudi in orožja. To je hkrati tudi najboljši ugovor tistim, ki dokazujejo, da je za majhno državo vojna že naprej izgubljena, če jo napade velika sila.

Pomemben del Brajovićevega razmišljanja je zadeval sovražnikove ofenzive, ki pomenijo nekaterim kar ves narodnoosvobodilni boj, so pa le sovražnikove interven-

cije, vojaške operacije, s katerimi se je skušal znova dokopati do izgubljene oblasti. Vedno so bila tam, kjer je bil sistem njegove oblasti porušena – na osvoboditvi ozemljih. Ni mu preostajalo drugega, kot da je tja pošiljal precejšnje dele svoje vojske – celo iz drugih pokrajin in držav. Vendar se mu ni nikoli posrečilo, da bi te sile za dlje časa vezal na določeno območje.

Dekoncentracija sovražnikovih sil na jugoslovanskem ozemlju je bila vso vojno ena temeljnih značilnosti tega neenakega spopada. Nenehno je bilo treba čuvati brezštevne bunkerje ob komunikacijah, to pa je bilo možno le ob skladnem delovanju vseh oblik narodnoosvobodilnega boja.

Vse to je seveda vplivalo na Stalinovo, Rooseveltovo in Churchillovo odločitev v Teheranu, češ da je treba narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije pomagati. Kmalu so sledila tudi njena prva mednarodna priznanja. Jugoslavija je formalno postala član protifašistične koalicije. To je odgovor vsem, ki skušajo zmanjšati delež Jugoslavije (in povečevati svojega).

Nauki za sedanjost

»Naš narodnoosvobodilni boj je praktični dokaz Marxove teorije o oboroženem ljudstvu«, je nadaljeval Brajović, potem ko je spregovoril o jugoslovanskih žrtvah. »Svojo nedvomno potrditev je našel tudi v sodobnih vojnah in protikolonialnih revolucijah. Zaradi tega je seveda še kako potrebno, da rezervni vojaški starešinski kader naš boj nenehno analizira in ga preučuje.« Ena najpomembnejših izkušenj tega boja je uveljavitev bratstva in enotnosti, te kohezijske sile, na čelu katere je bila partija, ki je hkrati dosegla, da se je ljudstvo zlilo z vojsko v monolitno celoto tako v političnem kot v vojaškem po-

gledu. »Nikoli ni bilo večje decentralizacije in tudi ne samoupravljanja, kot v NOB. Bratstvo in enotnost nista bila dolžnost, temveč volja ljudstva. Vedeli smo, da moramo, če hočemo čim prej uničiti sovražnika, to veliko idejno silo nenehno razvijati ne le v partizanskih enotah, pač pa tudi med ljudmi. To je bil porok za zmago.«

Ob koncu je Brajović spre-

govoril tudi o naših zdajšnjih notranjih nesoglasjih. Nasprotniki v tujini jih na veliko izrabljajo. Na to ne smemo pozabiti. Jekleniti moramo splošni ljudski odpor, braniti moramo, kar sta nam dala naš boj in naša povojna socialistična graditev.

Ko ocenjujemo položaj naše države v svetu, smo lahko zadovoljni, saj smo neuvrščena, neblokirska dežela in nismo nikoli podlegli priti-

skom. Ugled Jugoslavije ni majhen, res pa je, da naš ekonomski položaj ni rožnat. Pojavi nacionalizma in šovinizma, še posebej pojavi irendentizma na Kosovu, so v nasprotju z izročili našega boja. To slabi kohezijo družbe in jo kompromitira. Zveza rezervnih vojaških starešin se mora vsemu temu odločno postaviti po robu ter storiti vse, da takšne pojave čimprej izkorenini.

Menda so tudi Francozi videli na vzhodu preveč

Madame Patherne iz Normandije dobro ve, da je njena mlajša sestra Maryse Charbonnel preživela nacistično koncentracijsko taborišče Ravensbrück, ni pa ji znano, ali je Marysa danes še živa – nekeje v Sibiriji.

Maryse Charbonnel so leta 1944 prijeli v Normandiji kot pripadnico francoskega odporiškega gibanja rešitve in jo deportirali v Ravensbrück. Leta 1945 so taborišče osvobodile sovjetske čete, toda Maryse Charbonnel se ni vrnila k svoji družini. Izginila je nekeje v širjavah SZ. Leta 1954 je neki sojetnik, neki bivši španski borec prinesel novice o njej. Maryso je srečal v taborišču Magadan, nasproti polotoka Kamčatke: »To je bila Francozinja, s katero ni smel nihče govoriti.« Tedaj je prestajala kazen 10 let prisilnega dela, na katero je bila obsojena zaradi »protisovjetskega zadržanja«. Nekaj let kasneje sta neki avstrijski in neki francoski duhovnik naletela na Maryso v Sibiriji. Leta 1962 je mati dobila kratko pismo od svoje hčerke.

Ko je Nikita Hruščov leta 1960 obiskal Francijo, mu je predsednik De Gaulle izročil Memorandum o »zadevi Charbonnel«. Hruščov je spraval list in dejal: »Ne delajte si nobenih skrbi več. Dali vam jo bomo nazaj.« Od tedaj se ni s sovjetske strani zgodilo ničesar.

Maryse Charbonnel je bila stara 26 let, ko je izgubila svobodo. Je ena izmed več sto Francozov – domneve se sučejo od 600 do 700 – ki jih njihovi volji navkljub že desetletja dolgo zadržujejo v SZ. Francoska TV mreža FR-3 je imela pred kratkim enourno oddajo o usodi teh ljudi. Novinar Pierre Bellemare je poslal sovjetskemu partijskemu šefu Mihailu Gorbačovu kaseto s filmskimi zapisi in seznam z imeni 79 Francozov, ki so verjetno še živi in katerih sorodniki še vedno upajo, da se bodo vrnil domov. »To je tako,« je zapisal Bellemare, »kot če bi hotel s kladivcem, kakršnega uporabljajo zlatarji, zabiti žebelj v betonsko steno.«

Lani sta dve publikaciji poskušali raztrgati pajčolan pozabljenja. Patrick Meney, od leta 1980 do 1983 moskovski dopisnik francoske časopisne agencije AFP, se v svoji knjigi ukvarja s sistemom taborišč »gulag« (Les Mains coupées de la Taiga), še posebno pa z usodo fran-

coskih ujetnikov. Zgodovinar Pierre Rigoulot pa je tem nesrečnim rojakom posvetil posebno raziskavo »Les Français au goulag«. Že leta 1963 je neki nekdanji jetnik Andrée Sentaurens poročal o Francozih v sovjetskih delovnih taboriščih, tudi o množičnih ustrelitvah, s katerimi so zatrli upor jetnikov. Njegova knjiga »17 ans dans les camps soviétiques« je tedaj v Franciji naletela na gluha ušesa.

Na vprašanje, kdo so ti »nesrečniki«, je končno tudi prišel odgovor. V največjo skupino sodijo Alžajci in Lotarinžani, ki so morali služiti vojake v nemški wehrmacht. Desettisoči so prišli v sovjetsko vojno ujetništvo. Leta 1943. se je Svobodna Francija sporazumela s SZ o »boljšem obravnav-

vanju v taborišču, Jean pa je preživel. Obenem z drugimi ujetniki so ga sovjetske vojaške oblasti poslale na vzhod.

Njegova skoraj 90-letna mati je poskusila vse, da bi dobila kakšno znamenje od svojega sina. Od sovjetskih oblasti je dobila samo obvestilo, da je Jean Thiran postal sovjetski državljani.

Paul Catrain je leta 1940 prišel v nemško ujetništvo. Rdeča armada pa ga je osvobodila na Poljskem. Iz tranzitnega taborišča v Ukrajini ni zanj nobena pot vodila v Francijo. Na spomeniku v njegovem vasi Bois-le-Perguy (Aisne) je zapisano, da je »leta 1945 v Lublinu umrl za Francijo«. Toda, Paul je še živ, našli so ga v neki ukrajinski vasi. Ko sta ga po dolgih peripetijah obiskala dva člana francoske misije, jima je vrnil svoje francoske dokumente in jima v ruščini sporočil, da se ne želi vrniti v Francijo.

Tretja skupina francoskih državljanov, ki so proti svoji volji ostali v SZ, so otroci ruskih in armenskih emigrantov, ki so v Franciji našli pribežališče. Njihove družine so se po drugi svetovni vojni vrnile v SZ. Na veleposlaništvu v Moskvi imajo seznam z 216 takšnimi (nekdanjimi) francoskimi državljani, ki si zdaj zelo prizadevajo, da bi se vrnil v Francijo.

Nicolas Čerbakov je imel po številnih spodletelih poskusih le nekoliko več sreče kot večina njegovih enako trpečih rojakov. Leta 1928 se je rodil ruskemu emigrantu in francoski materi, leta 1945 pa je odpotoval v SZ, da bi na Kavkazu poiskal sorodnike. Kaj hitro je kot »vohun« pristal v nekem gulagu. Ko so ga izpustili iz taborišča, se ni smel vrniti v Francijo. Še dvakrat so ga zaprli, tretjič potem, ko so ga ovadili francoski rojaki, na katere se je obračal in se jim zaupal. Tako je imel priložnost sodelovati pri graditvi velikega sibirskega plinovoda, po katerem doteka plin morda celo v njegovo pariško kuhinjo.

S pomočjo nekih afriških študentov je leta 1981 prosil francosko veleposlaništvo v Moskvi za pomoč. Dolgo je trajalo, preden so mu sovjetske oblasti izdale izstopni vizum. Po vsem, kar je videl in doživel Čerbakov, še slišati ni hotel, da bi po francoski televiziji govoril o svojih izkušnjah, ki si jih je nabral med življenjem v SZ.

n

DOM - EXIM P.O.

Mestni trg 24
61000 LJUBLJANA

Oskar Kljuder – šestdesetletnik

V krogu svoje družine, znancev, prijateljev in soborcev, praznuje te dni na svojem domu v Lonjeru pri Trstu 60-letnico življenja Oskar Kljuder, udeleženec narodnoosvobodilne vojne, odličen primorski glasbenik, ustanovitelj in pevododja Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič.

Rodil se je 5. avgusta 1925 v Lonjeru pri Trstu v napredni, narodno zavedni delavsko kmečki družini. Otroška leta je preživel v domačem kraju in se je nekaj časa učil mizarškega poklica. Ker pa je bil glasbeno nadarjen, je na tržaškem Konservatoriju začel študirati violino. Toda zaradi dogodkov v drugi svetovni vojni je moral študij glasbe opustiti.

V začetku marca 1943 so ga fašistične oblasti kot Slovenca internirale in vtaknile v posebno kazensko enoto za mladoletnike. V živinskem vagonu so ga poslali v Aquilo, v Abruzzo. Tu se je srečal s številnimi organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja in se tudi sam vključil vanj. Ker so se taboriščne oblasti zdale demonstracij ob 1. maju 1943, so ga poslale v posebno taborišče v Celano, kjer je moral delati na poljih grofa Windischgrätz. Tu je sodeloval v vodstveni skupini za pomoč prizadetim konfinirancem v sosednji vasi, kjer so bili samo otroci, ženske in starčki z Notranjskega.

Ob padcu fašizma (25. julija 1943) je Kljuder skupaj z drugimi mladeniči, žrtvami fašizma, zahteval, naj mladoletnike pustijo domov. Toda namesto tega so ga tik pred zavezniškim izkrcavanjem v Italijo poslali v Kalabrijo. Tu so ga 3. septembra 1943 osvobodili anglo-ameriški zavezniški. Takrat se je Kljuder skupaj s skupino somišljenikov prebijal proti Jadranski obali, da bi prišel v domovino, v NOVJ. Po velikem tveganju mu je uspelo priti v tabor Carbonara. Vključen je bil v 1. prekomorsko brigado, s katero je novembra 1943 odšel v obrambo srednje-dalmatinskih otokov. Po sklepu vrhovnega štaba sta se 1. in 2. prekomorska brigada decembra 1943 zbrali na otoku Visu in odpotovali proti Drvarju. Kljuder je bil sprejet v 13. proletarsko brigado Rade Končar, s katero se je udeležil številnih bojev. Ob nemškem desantu na Drvar je hudo zbolel, zato so ga prepeljali v bolnišnico v Italijo. Po okrevanju so ga kmalu sprejeli v partizanski pevski zbor Srečko Kosovel. Skupaj z njimi je prepoval ob Visa prek Dalmacije, Črne gore, Albanije, Makedo-

Srečanje borcev 1. in 2. tankovske brigade dne 11. maja 1969 v Sežani. Koncert združenih pevskih zborov iz Kopra, Divače, Sežane, Dutovelj in Trepč ob spremljavi godbe na pihala iz divače je dirigiral Oskar Kljuder (na sliki).

nije vse do Beograda. Sodeloval je na vseh koncertih, ki so jih kosovolci priredili v Jugoslaviji in v številnih drugih državah.

Po osvoboditvi je Kljuder nadaljeval študij pri profesorju Vasiliju Mirku na ljubljanski akademiji za glasbo, vmes pa štiri leta vodil dijaški simfonični orkester »Doma Ivana Cankarja«, s katerim je nastopil v raznih krajih Slovenije in tudi v Trstu. Od leta 1953 naprej je deloval kot violinski pedagog v šoli Glasbene Matice v Trstu in vodil njen orkester, s katerim se je večkrat predstavil v Trstu, pa tudi v drugih krajih, bodisi ko je orkester nastopil samostojno bodisi ob uprizoritvi nekaterih opernih del. Vodil je tudi simfonični orkester RTV Ljubljana, orkester Slovenske filharmonije, mestni orkester v Dubrovniku itn. Na Tržaškem je vodil Kljuder številne pevske zборе. Dirigiral je združene pevske zборе na različnih zborovanjih, tako tudi nastop združenih pevskih zborov ob veličastni proslavi prekomorskih brigad v Ilirski Bistrici leta 1965, ob obletnici splošne ljudske vstaje primorskega ljudstva leta 1968 v Novi Gorici, na partizanskem srečanju v Hrpoljah-Kozini 1968, ob 40-letnici ustanovitve 9. korpusa leta 1983 v Novi Gorici, na proslavi ob 40-letnici zmage nad fašizmom ter osvoboditve Slovenskega Primorja in Istre v Ilirski Bistrici 1985 in druge.

Oskar Kljuder je prizadeven pobudnik krepitve bratstva in enotnosti med sosednjimi narodi. To poslanstvo nadaljuje tudi kot dirigent 150-članskega Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič, ki je v zadnjih letih žel velike uspehe doma in v tujini. Za zasluge v NOB in na kulturnem področju je dobil številna jugoslovanska in italijanska odlikovanja in priznanja.

Letos 4. julija je ob dnevu borca Zvezni zbor ZZB NOV Jugoslavije podelil Oskarju Kljuderu Plaketo za posebni prispevek pri delu in razvijanju organizacije ZZB NOV ter uresničevanje njenih ciljev.

Cestitkam in najboljšim željam ob življenjskemu prazniku se pridružujemo tudi številni soborci, prijatelji in znanci s Primorskega in iz Slovenije ter drugih krajev naše domovine.

Albert Klun

Partizanska grafika in risbe

Dela slovenskih umetnikov partizanov so na ogled že od sredine julija, in sicer v eni novejših, lani odprtih ljubljanskih galerij: v prvem nadstropju starega poslopja na Mestnem trgu 10, kjer je Mestni muzej Ljubljana uredil prostore svoje Galerije revolucije. Na razstavi so zastopani že umrli in živeči avtorji: Ivan Čargo, Alenka Gerlovič, Vito Globočnik, Božidar Jakac, Lado Jordan, Dore Klemenčič, Janez Lajovec, Lojze Lavrič, France Mihelič, Nikolaj Pirnat, Ivan Seljak-Čopić, France Slana, Janez Vidic, Drago Vidmar in Nande Vidmar.

Razstavo je po naročilu Muzeja revolucije Slovenije pripravil umetnostni zgodovinar in kritik Janez Mesesnel, ki je hkrati umetniški vodja Galerije revolucije in seveda avtor zapisa v katalogu. Povzemamo njegov »zagovor«
razstave.

Ko so 21. julija 1945 odprli v Jakopičevem paviljonu veliko razstavo med vojno nastalih likovnih del slovenskih umetnikov partizanov, so Ljubljani in svetu odkrili nekaj velikih resnic: ne le, da je na osvobodjenem ozemlju pa tudi med pohodi naša kultura in z njo likovna umetnost ostala živa in plodna in da je ustvarila izreden opus zlasti vsebinsko globoko pričevalnih del; ne le, da so prenesli likovni umetniki partizani, kljub včasih nemočim okoliščinam in pomanjkanju osnovnih gradiv, našo najboljšo umetniško misel in oblikovne dosežke izpred vojne v vojni in še v povojni čas

ter ob tem vzgajali še vrsto mlajših naslednikov; predvsem pa, da se je v partizanih tudi likovna umetnost konstituirala kot politiki in drugemu kulturnemu in umetniškemu delovanju enakovredna in skupaj z njimi nadaljevala naše najboljše izročilo ter ga obogatila z novimi zahtevami, spoznanji in dosežki.

Po štiridesetih letih spoznavam še več – namreč, da je pomenila partizanska likovna dejavnost ob vsej svoji materialni omejenosti in skromnosti tisti življenjski most, ki je omogočil ne le organsko nadaljevanje neke že prej razvite umetnosti z novimi, aktualni-

mi in ljudem bližjimi temami in vsebinami, ampak je tudi omogočil povojni bujni razmah likovnega življenja in predvsem izreden kvantitativni in kvalitativni vzpon slovenske umetniške grafike. Čeprav se je čisto določena partizanska tematika pri mlajših rodovih, ki velikega časa niso doživeli, pretežno umaknila novim temam, težnjam in iskanjem, pa ni dvoma, da je prav partizanska umetnost – pretežno risba in grafika – nakazala in deloma izoblikovala zdravo težnjo po približevanju ljudskemu življenju in problematiki v dobi najtežjih preizkušenj in s tem ustvarila in razširila tisto vsebinsko zakladnico, iz katere bodo posredno črpali še rodovi tistih umetnikov, katerim bo do vselej oplajajoče povezanosti s temeljnimi humanizmom pristne problematike človeka in ljudstva. Prav zato se nam je tudi zdelo prav, da ob štiridesetletnici osvoboditve v izvečku ponovimo tisto prvo razstavo partizanske umetnosti, ki je že doslej rodila toliko zlatih sadov.

Janez Mesesnel

Književniki pregnanci

Oskar Hudales

Ob 80-letnici rojstva

Letos 18. avgusta mineva osemdeset let, odkar se je rodil pisatelj Oskar Hudales. Pol rodu Tolminec, iz Žage ob Soči, je svojo mladost preživel v Savinjski dolini, ki je odločilno vplivala na njegovo literarno delo. Med prvo svetovno vojno so se morali Hudalesovi preseliti v Rečico ob Savinji, kasneje v Ljubijo pri Mozirju in Okonino pri Radmirju, kjer je Oskar nadaljeval pretrgano šolanje v Gorici. Tu je preživel otroštvo, ki ga je lepo opisal v delih Gmajna in Mladost med knjigami. Po prvi svetovni vojni je odšel študirati v celjsko gimnazijo, naslednje leto pa se je že vpisal na mariborsko učiteljsko šolo, ki ga je končal leta 1924. Prvo učiteljsko službo je dobil v Kapli na Kozjaku. Leta 1928 je bil z ženo učiteljico Hedviko premeščen v Smartno ob Paki. Pisal je v Učiteljskega tovariša, se seznanjal z marksistično literaturo in kmalu stopil v komunistične vrste. S pisanjem je sodeloval pri Razo-

rih in Zvončku, vodil je gornjegrajsko učiteljsko društvo, bil izredno aktiven v učiteljskem gibanju za moderno šolo (delovni pouk in razredna samouprava), urejeval je učiteljsko glasilo Prosveta, pisal članke za Popotnika in vodil pevske zборе. Pri vse tem pa je vedno našel čas za literarno ustvarjanje. Kot komunist je imel mnogokrat opravka z žandarmerijo in sodiščem, vendar ni odnehal. V Smartnem je ostal do prihoda Nemcev leta 1941. Ti so ga zaprli, mu javno zažgali knjige in ga z družino vred pregnali v Srbijo, kjer je brž našel stik z narodnoosvobodilnim gibanjem. Do konca leta 1941 je bil v upravnem aparatu Borbe v Užicu. Po osvoboditvi je delal v upravnem odboru Borbe, v propagandnem oddelku Glavnega štaba in v zveznem ministrstvu za prosveto v Beogradu. Po vrnitvi v Slovenijo je bil inšpektor za šolstvo v tedanjem prosvetnem ministrstvu v Ljubljani. Nato je bil v

Mariboru vrsto let zaposlen v različnih kulturnih ustanovah, nazadnje pa se je odločil za poklic svobodnega književnika.

Skoraj sleherno poletje, tako pripoveduje njegov brat Zoran, je zapustil Maribor in se z ženo podal v Okonino v Savinjsko dolino. Tamkaj mu je domačin kmet Jože Novak, po domače Mlinar, dal v namem sobo v svoji hiši sredi vasi. V toplih poletnih dneh je odnesel pisalni stroj pred Novakov kozolec za hišo in tamkaj za mizo ustvarjal številna literarna dela.

Njegovo literarno delo obsega tri zgodovinske romane: Križar Lenart (1962), Med dvema svetovoma (1962–63) in Požar krvi (1969). Njegova najzlahtnejša knjiga je, vsaj po mojem mnenju, Mladost med knjigami (1952), v kateri doživeto opisuje svoje otroštvo. V množici naslovov njegovih povesti in pravljic – izdal je okrog 50 knjig – najdemo tudi:

Zlati krompir, zbirko pohorskih pripovedk in pravljic. V tej knjigi je Hudales združil v živem vrelcu ljudske domišljije ohranjeno pohorsko bajanje (Drago Vresnik). Pisal je tudi poljudno znanstvene knjige: Sovjetska zveza (1947) in Tibet, streha sveta (1955).

V predvojni čas segajo njegova mladinska dela: Gmajna, Postaja, Postelja gospoda Fibriha, Zgodbe o bombažu, Triglavov polet, Ubežnik, Med vulkani in atoli.

Literarna zgodovina precej skopo poroča o njegovem delu, pač v slogu brezbriznega odnosa do pisatelja, ki se je povečini posvetil pisanju za mladino. In vendar je oprvil veliko delo, bil je eden izmed zaslužnih pionirjev slovenske mladinske književnosti.

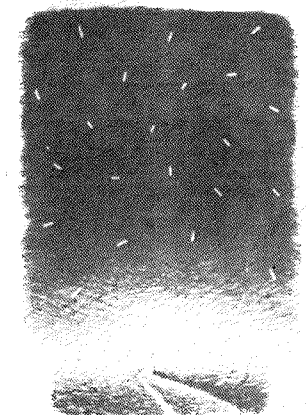
Učenci osnovnih šol še vedno prebirajo kot obvezno branje njegove Pohorske pripovedke in pravljice. Vsako leto potuje izvod te knjige (last njegove hčerke Zore) iz roke v roke, ker je knjigo težko dobiti, založbe pa se ne spomnijo, da bi jo ponatisnile in s tem dale priznanje umrlemu pisatelju ob njegovi obletnici, osemdesetletnici rojstva.

Dušan Mevlja

Mednarodni grafični bienale

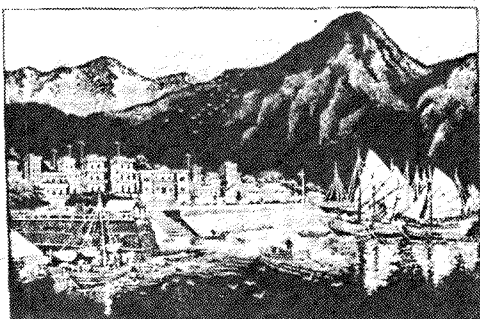
Jorge Gumbe Antonio Luis, Angola
Iz serije Obrazi

Jesih Boris, Jugoslavija
Nostalgija

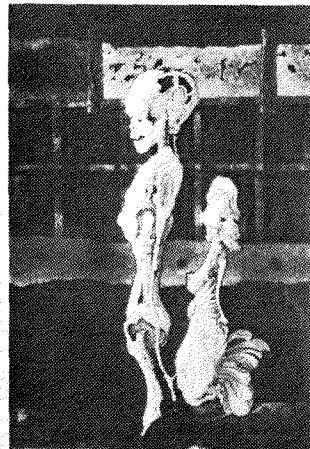
Hambis, Ciper
Ciprska vas Lefkara

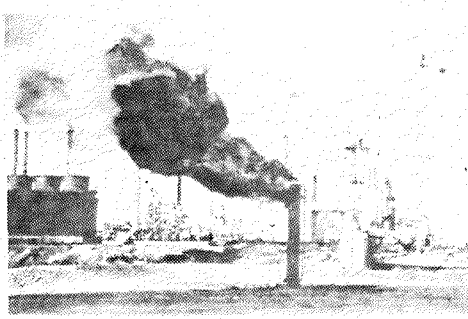
Huang Shude, Kitajska
Prebujanje

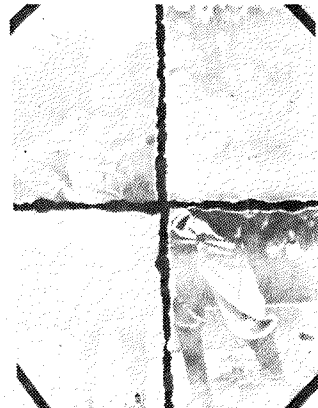
Herger Helga, Avstrija
Opozorilo

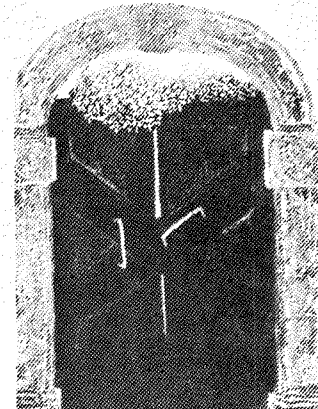
Saito Hirohisa, Japonska
Vsrkavanje

Pena Rolando, Venezuela
Petrolej je moj

Széhy Béata, Madžarska
Na straži

Maraž Andrijana, Jugoslavija
Zaprta vrata

Ob občinskem prazniku zagorske občine Moč in pomen I. štajerskega bataljona

Kmalu po napadu sovražnikov vojska na Jugoslavijo se je začel odpor tudi v Štajerskem in onstran Save, na Dolenjskem pa tudi v revirjih. V ta čas sega vrsta napadov odporiških skupin: v septembru 1941 so ustanovili Štajerski bataljon, ki je oktobra 1941 napadel prvo večje mesto v Sloveniji, Šostanj. Štajerski bataljon se je nato zapletel v ostra boja s sovražnikom na Dobrovljah, nato je odšel na Kozjansko, da bi preprečil množično izseljevanje Slovencev iz Zasavja. Bataljon se je zaradi izrednih razmer vrnil v Savinjsko dolino, vendar je nalogo vsaj deloma izpolnil: za nekaj časa je zavrl preseljevanje Slovencev iz Zasavja.

V tem času se je začelo širiti sovražnikovo nasilje, izseljevali so ljudi, jih internirali, pobijali, obešali, tudi obglavljali, med njimi je bilo tudi precej komunistov, skojevcev ali v osvobodilni fronti organiziranih zavednih Slovencev. Takrat so padli tudi trije pokrajinski sekretarji KPS: Šlander, Novak, Rok, pa Slava Klavara in mnogi drugi po vsej Štajerski. Vendar odpora ni bilo mogoče zatreti.

Štajerski bataljon se je vrnil z brežiškega pohoda na svoj, domači teren, ne da bi kljub hudi zimi vsaj malo miroval. Vrstile so se akcije, kljubovanja sovražniku...

Razmere so zahtevale novo organizacijo. Tedanjemu komandantu Štajerskega bataljona Francu Rozmanu-Stanetu, Petru Stantetu-Skali in Dušanu Kvedru-Tomažu je bilo ukazano, naj iz dolenjskih partizanskih čet sestavijo prvi štajerski bataljon in z njim takoj preidejo na Štajersko.

Bataljon naj bi poživljal upor in skušal osvoboditi ozemlje med Kamnikom, Savinjsko dolino in zasavskimi revirji. Prehod čez Savo se ni posrečil, tako da je II. grupa odredov prišla na Štajersko šele konec avgusta 1942. leta.

Kljub temu da so bile politične organizacije, vojaške enote in osvobodilno gibanje nasploh zelo prizadeti, se je nekaj deset komunistom posrečilo znova povezati revirsko, savinjsko, šaleško, mislinjsko, celjsko, kozjansko, rogaško, ptujsko in mariborsko okrožje. Začela se je množična mobilizacija prebivalstva za narodnoosvobodilno vojsko.

Borci so se razvejali na vse strani, vključevali so se v različne enote, pridružili so se jim novinci, vrstile so se akcije...

Konec marca 1942 je bil ustanovljen prvi Štajerski bataljon, njegova osnova pa je bila Revirska četa s približno tridesetimi borci. Do sredine aprila se je zbralo v taboru na Plešah nad Zagorjem toliko revirskih prostovoljcev, večidel Zagorjanov, da so 13. aprila ustanovili dve četi s 60 borci, do konca meseca pa se je bataljon povečal še za eno četo. Takrat so napadli tudi Moravce in Trbovlje.

Na Tolstem vrhu so se revircem pridružili še savinjski in šaleški partizani in takrat so se reorganizirali tako, da so nekatere manjše enote odšle na posamezna območja, kjer so tvorile jedro odpora.

Začela so se vrstiti akcije. Prvega maja je bila pri Zagorju razstreljena železniška proga, rudniška žičnica in električni daljnovod. Napadli so Trojane, 2. in 3. četa sta 18. maja napadli postojanko na Ljubnem. K partizanom je prišlo toliko novincev, da so ustanovili četrto četo in pozneje še peto. Napadli so Nazarje in Kokarje in se odpravili v Zasavje, kjer je prvi štajerski bataljon vztrajal v spopadih z Nemci vse do 24. junija, ko se je prestavil v

rudnik v Hudi jami pri Laškem, 6. junija pa je četrta četa požgala planinsko kočjo na Mrzlici. Sredi julija se je bataljonski štab s prvo četo prestavil na Dobrovlje in pozneje proti Koroški. Enote so se spet reorganizirale, vmes napadale sovražnikove enote in postojanke / 10. avgusta rudnik na primer Liboje / in čakale na razplet dogodkov.

Druga četa je izvedla več sabotažnih akcij na savinjski železnici. 12. junija se je spopadla z Nemci pri Letušu, zadrževala se je okoli Gore Oljke in St. Andraža, kjer je konec junija doživela hud nemški napad 5. julija

je napadla postojanko v Letušu, natanko mesec pozneje požgala Mozirsko kočjo, le malo pozneje pa še kočjo na Smrekovcu in Uršlji gori. Peta četa se je prebila na Travniki. Smrekovec in Mozirsko planino in se sredi julija okrnjena združila z drugo četo. Oboji so se končno pridružili prvi četi in bataljonskemu štabu ter sodelovali v akcijah do Savinje na jugu in proti Bistri in Črni na Koroškem.

V začetku julija so na Graški gori osnovali Šaleško četo, ki se je v prve dni oktobra vključila v Pohorski bataljon. V istih dneh so iz borcev prvega štajerskega bataljona in nekaterih drugih sestavili Moravsko četo, ki je s preganjanjem okupatorjevih sodelavcev in akcijami potiskala Nemce vedno bolj v obrambo. Postopoma se je tod razvijalo pomembno partizansko središče, podobno kot Dobrovlje na Štajerskem.

Po preseljevanju slovenskega življa iz Obsotelja in Kozjanskega se je kozjanska četa prvega štajerskega bataljona kmalu povečala. Na zelo obširnem območju med Sotlo, Savinjo in Savo so izvedli številne akcije in se nekajkrat spopadli s sovražnikovimi enotami.

Prvi štajerski bataljon je bil v vseh pogledih izredna opora osvobodilnemu gibanju na Štajerskem. Kljub velikemu pritisku in nasilju ni klonil – moral se je zanašati na lastne sile. Kakor je bilo vse leto 1941 v štajerskih partizanskih enotah največ delavcev iz industrijskih središč in komunistov, tako je bil za leto 1942 značilen nastop mlajše generacije delavcev, deloma partijcev in skojevcev, ki so zrasli že iz OF, pa obrtnikov, kmetov in drugih, večidel politično neopredeljenih, ter manjšega števila bivših Sokolov in krščanskih socialistov.

Julija, ko je osem čet pr-

vega štajerskega bataljona štel več kot 190 borcev, je bilo članov in kandidatov KPS približno 60 in prav toliko članov SKOJ.

Proti prvemu štajerskemu bataljonu so domala v vseh akcijah sodelovale vse formacije okupatorjevih političnih in vojaških sil, tudi tisti, kamor so bili vključeni mobilizirani Slovenci.

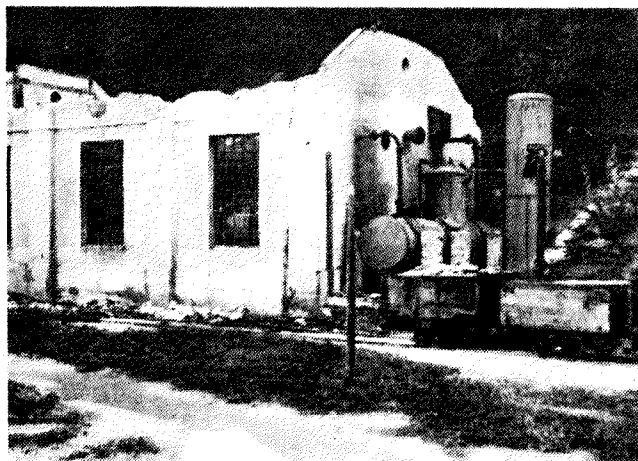
Štab druge grupe odredov je prve dni septembra na Dobrovljah iz čet prvega štajerskega bataljona in partizanov, ki so prišli kot druga grupa odredov na Štajersko, sestavil Pohorski odred z enim bataljonom in Savinjski odred s prav tako enim bataljonom.

Prvi štajerski partizanski bataljon je v petih mesecih obstojal kot edina večja partizanska enota na Štajerskem pripomogel, da se je v tistem najtežjem obdobju narodnoosvobodilno gibanje na Štajerskem sploh obdržalo.

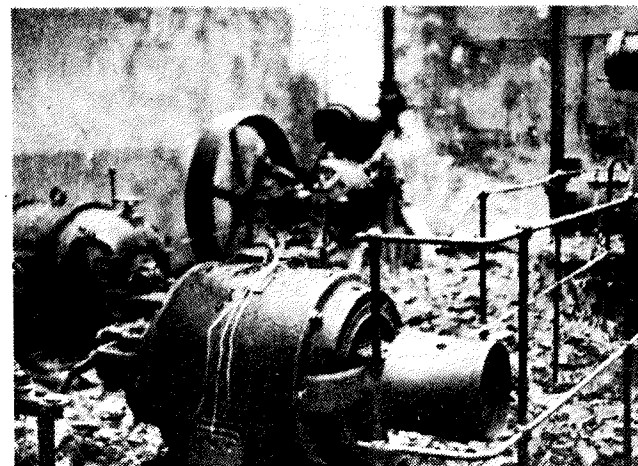
Boris Čizmek-Bor

V noči med 2. in 3. julijem 1942 je I. štajerski bataljon II. grupe odredov napadel rudnik Hudo jamo pri Laškem. Zažgano poslopje rudniške straže.

Požgana in razrušena strojnica

Razbiti kompresorji v strojnici

Požgano poslopje rudniške konzuma

Obnovljeni spomenik padlim slovenskim borcem v Gorskem kotarju

Vezi, stkanne s krvjo

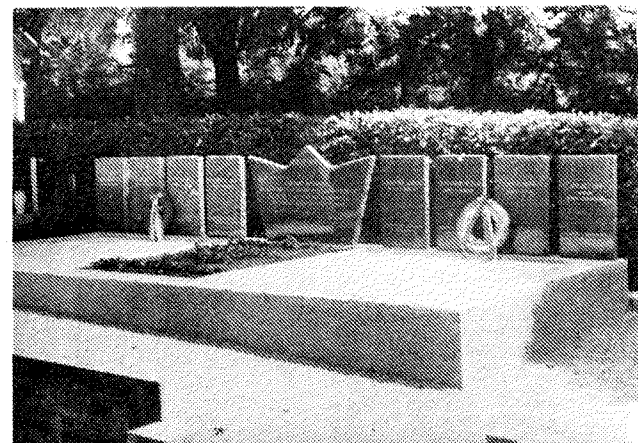
Ob 27. juliju, dnevu vstaje hrvaškega naroda, je bilo tako kot v številnih krajih sosednje republike, slovesno tudi v malem mestu Srpske Moravice v Gorskem kotarju. Praznovali so 44-letnico vstaje narodov in narodnosti Hrvaške in vseh jugoslovanskih narodov.

Krajani Srpskih Moravic so dočakali to letošnje slanje z izrednimi delovnimi uspehi. Odprli so vrata prenovljenemu velikemu kulturnemu domu, kjer se odvija vse družbenopolitično in kulturno življenje kraja. Ob tej priložnosti so odprli tudi nov objekt družbenega standarda za železniške delavce tamkajšnje velike ranžirne postaje. Končno pa nas je borce devete SNOUB – Kočevske prijetno presenetil obnovljeni spomenik na pokopališču, kjer so pokopani borci naše brigade, ki so padli leta 1943 v bojih za Vrbovsko in okolico.

Osrednja slovesnost je bila v kulturnem domu v Srpskih Moravicah. Predsednik skupščine KS tega kraja, ki je bil slavnostni govornik, je v svojem govoru spomnil prisotne na dneve narodnoosvobodilnega boja in revolucije ter na bratstvo in enotnost, ki se je takrat kovalo. Ob odkritju obnovljenega spomenika je najprej spregovoril predsedujočo v občinskem odboru ZZB NOV Vrbovskega Milan Klaič. Mnogi mladi borci devete slovenske brigade, ki so izgubili življenja tam, pred prihodom na Hrvaško, se nikoli niso slišali za Vrbovsko ali Srpske Moravice. Tok revolucije jih je zanesel tja, kjer so se borili skupaj s hrvaškimi borci, uničili so sovražnikovo postojanko v Vrbovskem in mu preprečevali vdore na osvobodeno oze-

mlje Srpskih Moravic in v zahodni Gorski kotar.

Iz tesne povezanosti prebivalcev (predvsem žena

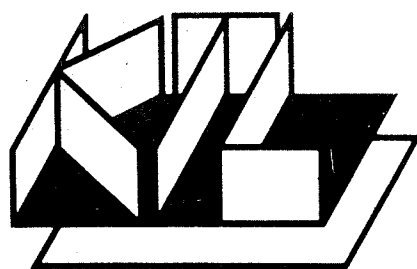
otrok in starčkov) Srpskih Moravic z borci slovenskih enot se je porodilo geslo, ki je tiste vojne dni krožilo med narodom: »Mi mirno spimo, dokler je na položajih slovenska brigada«. Prav zato je ta kraj ponosen, da mu je ob odsotnosti večjih hrvaških partizanskih enot (ki so se takrat bojevale na drugih bojiščih), prišla na pomoč deveta slovenska brigada iz sestave osemnajste divizije. S tem je bilo že takrat dokazano bratstvo v skupnem boju narodov.

»Če imamo pred očmi svetle zglede iz naše revolucije, nam je lahko jasno,« je dejal govornik, »zakaj so danes borci ogorčeni nad vsemi negativnimi pojavi v naši družbi, ko vidijo pojave na-

Železničarska godba je igrala žalostinko, potem so borci položili ob spomenik vence. Nato je predsednik skupnosti borcev Devete SNOUB na kratko orisal bojno pot brigade.

Odbor Kočevske se ob tej priložnosti prisrčno zahvaljuje družbenopolitičnim organizacijam in krajanom Srpskih Moravic ter Vrbovskega, posebej pa še Nikoli Vučiniću, predsedniku tamkajšnje organizacije ZB za ves organizacijski trud. Tudi spomenik na pokopališču v Srpskih Moravicah priča, da žrtve iz časa NOB niso pozabljene, vezi med borčevskima organizacijama in prebivalci obeh sosednjih republik pa ostajajo trdne...

Lojze Bele-Tičko

**VALKARTON
LOGATEC**

KLT
INDUSTRIJA PAPIRJA
IN EMBALAŽE
LJUBLJANA n. sol. o.

Obletnica nas spominja na drugo grupo odredov

Julija letos je minilo 43 let, kar je iz Polhograjskih Dolomitov prispela na Gorenjsko prva slovenska brigada druge grupe odredov. Brž ko je prekorčila demarkacijsko mejno črto med Italijo in Nemčijo, se je v Poljanskih hribih na Bukovem vrhu srdito spopadla z Nemci.

Ob prihodu v Poljansko dolino je druga grupa odredov napadla nemški postojanki v Lučinah in Gabrku. Kasneje se je zadrževala na Gabrški gori, kjer se je 13. julija 1942 spopadla z Nemci. Močni partizanski enoti, ki jih je ofenzivno napadala po

vsej dolini, so Nemci v začetku težko kljubovali. Za borbo proti njej so zato Nemci zbrali velike vojaške sile, med katerimi je bila tudi enota s tanki in topništvom, ki je v transportu potovala prek Slovenije na fronto. Vse te sile so 21. avgusta 1942 začele veliko ofenzivo v Poljanski dolini in obkolile Blegoš. Medtem se je druga grupa že umikala čez Selško dolino na Jelovico proti severu v smer Koroške. Nemci so v tej ofenzivi, ki je trajala od 2. do 5. avgusta, na Blegoš obkobil 3. Poljansko četo, 2. bataljona prve grupe odredov. V juriših in

težkih bojih s premočnim sovražnikom je v tej ofenzivi padlo 16 borcev Poljanske čete.

Med padlimi sta bila tudi borca skojevca te čete, Ljubljana iz Rožne doline, Franc Bajt-Bojan, star 22 let, po poklicu črkoštavec, in Bogomir Lukman-Bogo, star 24 let, tiskarski strojnik. Oba sta padla v bukovem gozdu pod vrhom Blegoša, in sicer na kraju V robeh. Njuni ožji sorodniki iz Ljubljane so jima po osvoboditvi vzdali spominski plošči v samorastniško skalo, pod katero sta padla in kjer počivata.

J. Mrovlje

Fotografije spominskega obeležja (skala), v katero sta vzdani plošči. Foto: Marjan Majsterl, Škofja Loka

Bogomir Lukman, fotografiran pred vojno.

Franc Bajt, fotografiran pred vojno.

Partizanski znaki in medalje (101)

Zapadnodolenjski odred in 9. SNOUB

Tokrat predstavljamo znak, ki je namenjen borcem kar dveh slovenskih partizanskih enot pa tudi spominu na bratstvo in enotnost, ki se je kovalo med narodnoosvobodilnim bojem. Spominski znaki Zapadnodolenjskega odreda in 9. SNOUB Kočevske so bili prvič podeljeni 12. septembra 1981 v Kočevju na prvem zboru skupnosti borcev obeh enot; do januarja 1985 je bilo skupno podeljenih 269 znakov. Ideja za osnutek znaka je dala Meta Sitar-Bele, dokončno pa ga je oblikoval Alojz Ravnik-Veko. Brezplačno so znake izdelali v delavnici Viktorja Simovca-Vikija, ki je bil tudi sam borec 9. SNOUB Kočevske. Izdelal je skupno 650 znakov, znaki od 1 do 400 so že oštevilčeni, ostalih 250 jih na oštevilčenje še čaka. Do spominskega znaka je upravičen vsak pripadnik Zapadnodolenjskega odreda in 9. SNOUB Kočevske ne glede na čas, ki ga je prebil v eni izmed obeh enot.

Zapadnodolenjski odred je bil ustanovljen 25. junija 1942 na Dolenjskem. Boril se je na Kočevskem, v Suhi krajini, na območju od okupacijske razmejne črte do Novega mesta. Proti sovražniku se je bojeval v 38 pomembnejših akcijah in 37 napadih na železniške proge. Avgusta 1943 je štel v treh četah okrog 170 borcev. Septembra 1943 je število borcev v odredu zelo naraslo, tako je bila 14. sep-

Spominski znak borcev Zapadnodolenjskega odreda in 9. SNOUB Kočevske

tembra 1943 formirana 9. brigada. V zadnjih dneh septembra 1943 je imela 1006 borcev. Bojna pot brigade je bila sklenjena 9. maja 1945 v Ljubljani. Brigada je imela 35 večjih bojev, med njimi 27 napadov na sovražne postojanke. Padlo je 297 borcev, 778 jih je bilo ranjenih. Velika vojaška akcija brigade je bil pohod v Gorski kotar, posebej napad na Vrbovco od 15. do 19. decembra 1943. Od novembra do 14. februarja 1944 se je brigada bojevala v zelo težavnih razmerah na območju od Sušaka do Ogulina. 9. SNOUB je bila odlikovana z redom zaslug za narod I. stopnje in redom bratstva in enotnosti I. stopnje, en pripadnik brigade pa je bil odlikovan z redom narodnega heroja.

Janez J. Švajncar

lec Partizanske spomenice 1941, spomenico pa so si poleg Kristine in Draga prislužili še sestra Marica in brat Lojze. Kristina je dobila več

odlikovanj, ki jih danes hranijo v vitrini v njeni hiši v Novi Sušici.

Besedilo in slika: P. Nikolič

Srečanje s Kristino Maslo

»Pojdi domov, to ni za ženske!«

Brkini so pravi izvir vojnih spominov, domala v vsaki vasi se je kaj zgodilo, ljudje pa se teh dni prej spominjajo z žalostjo v srcu kot z veseljem, saj jih ni malo, ki so v vojni izgubili svojece.

Med prvimi, ki so se uprli okupatorju, so bili prebivalci Ostrožnega brda, med njimi tudi Maslova družina. Oče Franc in mati Jožefa sta imela enajst otrok, osem sinov in tri hčere. Med sestrami je bila tudi naša sogovornica, nosilka partizanske spomenice 1941, šestinsedemdesetletna Kristina Maslo-Fidel. O Kristininem junaštvu je bilo že veliko povedanega, zato smo se odločili, da jo obiščemo v njeni vasi Nova Sušica, kjer skupaj z vnuki uživa zasluženi pokoj.

Udobna vožnja po sicer makadamski cesti in prisrčna dobrodošlica sta naredili svoje. Zahvalila se nam je za cvetje, zlasti še znanam, nekdanjim aktivistkam NOB iz Ilirske Bistrice. Nikakršnih uvodnih besedi ni bilo treba, pogovor je stekel hitro in brez zadrege. Za uvod: sanje. Njene sanje prejšnje noči.

»Neverjetno,« je dejala, »ponoči sem prehodila iste steze kot pred 44 leti. Povelevala sem, gnala Nemce, se izogibala četnikom, potem sem se prebudila... pogoltnila tableto pa še drugo. Dobro se počutim.

Rodila sem se 1918. leta v srednje premožni družini na Ostrožnem brdu, tam sem hodila tudi v osnovno šolo. Učenje v italijansčini sem mrzila, slovensko nismo smeli govoriti, kljub temu sem šolanje končala.

Izza šolske klopi sem se preselila na njivo, travnik, mati me je seznanjala s kuhinjskimi skrivnostmi. 1939. leta sem odšla v Ilirsko Bistrico v tečaj za gospodinjce.

Začetek vojne nisem dočakala prekritih rok, temveč kot dekle, ki se je že pred vojno skupaj z brati borilo proti okupatorju. V aprilu 1942 smo že zbirali hrano za naše fante. Ko smo prinesli zbrano na določeno mesto, je zagrmelo z vseh strani. Bilo me je malo strah pa sem vprašala župnika Margona, kaj sedaj. Nič, je dejal, ostanite skupaj, pa bo kar bo. Ni me prepričal, od-

nim bratom Pavletom in trinajstletnim Jožetom v Loško dolino. Pri žagi v Koritnicah so nas poskušali ustaviti italijanski vojaki. Tekli smo, kolikor so nas nesle noge, oni pa za nami.

Na poti sem izvedela, da je brat Drago ranjen. Bilo mi je hudo, vendar smo morali naprej. Obrisala sem solze, stopila za drugimi. Pri Levčikovih sem pustila bratca in naposled prišla v bataljon. Prvi me je dočakal komisar Tone-Aljoša, nato še borci. Tudi tukaj sem delala podobno kot ostali. Ko je bil pozneje osnovan Loški odred in le nekaj za njim še samostojna dekliška četa,

šla sem proti vratom in se izgubila v noč in utrjeno prispela v sosednjo vas Kozjane. Prenočila sem pri Ostarjevih. Ko sem jutraj vstala, so dekleta rekla, da so nam požgali dom, pogled, kako gori na Ostrožnem brdu. Nisem vedela, kaj naj rečem, pa sem odvrnila: »Naj, zgradili bomo novo!«

V vas nisem smela, zato sem poiskala ravno ustanovljeno Brkinsko četo. Hitro sem jih našla, svoj tabor so imeli med Suhorjem in Kozjanami. Srečanje je bilo več kot veselo – tam sem našla brata. Približal se mi je, najprej Franc, in dejal: »Pojdi domov, to ni za ženske!« Drzno sem mu odgovorila, da nočem domov, četudi me ubijejo. Potem so se dogovorili, da ostanem in tako sem postala prva partizanka na Brkinih pa tudi na Primorskem. Počenjala sem vse, kar so drugi, stražila, kuhala, prala, odhajala iz akcije v akcijo.

Ognjeni krst sem doživela nekje pri Sembijah. Napadli so nas Italijani. Takšni, brez orožja, smo se vrnili v tabor pri Ostrožnem brdu. Še iste dne so nas spet napadli in to prav takrat, ko smo se pripravljali na akcijo: hoteli smo osvoboditi mlajšega brata, ki sta bila zaprta v šolskem poslopju. Takrat smo za trenutek ostali brez komandirja čete, mlajšega brata Draga. Prevzela sem poveljevanje, dokler se ni vrnil. Po nekaj dneh sem s kurirji Zidanškovega bataljona odšla skupaj z petnajstlet-

Borivoj Lah-Boris sedemdesetletnik

Rodil se je 26. julija 1915 na Stari gori v Slovenskih gorah. Sovražnikom okupacija naše dežele v letu 1941 ga je doletela kot aktivnega poročnika v Boki Kotorski, kjer je bil ujet in odpeljan v ujetništvo v Albanijo. Kasneje so ga okupatorji premestili v taborišče v Italijo, bil je zaprt na Reki, od koder je ob prvi priložnosti pobegnil. Že v juliju 1941 je odšel v partizane in se priključil Molniški četi, v kateri je bil tudi Ljubo Šercer. Ob neki akciji v avgustu 1941 so Borisa aretirali Italijani in je bil zaprt v Ljubljani eno leto. Nato so ga premestili v taborišče Gonars, od tam pa so ga prepeljali v taborišče v Goropoli na jugu Italije.

Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 je pobegnil in se pridružil italijanskim partizanom. Borisa velika želja je bila, da bi se prebil v Slovenijo, kar mu je po kopnem tudi uspelo in priključil se je primorskim partizanom.

Kot aktivnega oficirja v bivši jugoslovanski vojski ga je štab VII. korpusa NOV in POS premestil v sestav XVIII. divizije, imenovan je bil za operativnega oficirja v artilerijskem divizionu.

Nato je odšel v 10. ljubljansko brigado, konec maja 1944 je bil imenovan za načelnika štaba I. slovenske artilerijske brigade, ki je bila po bojih za Žužemberk po odloku GS NOV in POS ustanovljena 7. maja 1944 na Laščah pri Dvoru.

Brigada je bila ustanovljena iz dveh divizionov XV. divizije in kasneje še iz enega divizion XVIII. divizije. Prva naloga je bila prvenstvenega, tako rekoč revolucionarnega pomena za partizansko vojsko, t. j. koncentracija vsega artilerijskega orožja, ki ga je partizanska vojska zaplenila ob kapitulaciji Italije, in postavitve poveljnikov, artileristov na komandna mesta v štabu in divizionih I. slovenske artilerijske brigade, ki je ob ustanovitvi štela 476 borcev in bork. Tudi Boris je prišel v to znamenito brigado slovenske par-

tizanske vojske, saj so takoj ob ustanovitvi višji štabi po vseh brigadah iskali predane borce artileriste, predvsem pa oficirje, ki naj bi dopolnili sestav štaba I. SAB. Ob ustanovitvi je brigada imela tri divizione in 12 topov različnih kalibrov, med katerimi je bila tu-

di znana Vidmarjeva havbica z gumijastimi kolesi. Štab brigade je ob ustanovitvi moral formirati še eno enoto, t. j. zaščitni bataljon, ki je varoval dragoceno orožje na potovanjih, premikih in na ognjenih položajih.

Pri izpopolnjevanju, urjenju borcev in načrtovanju napadov na utrjene sovražne postojanke je poleg komandanta Mihe Mišiča, Borivoj Lah-Boris prečul prenekatere noči in dal vse od sebe, da so brigado sestavljali zares dobri borci. Kadar so topovi molčali in bili zakonspirirani globoko v kočevskih gozdovih in na Gorjancih, so se artileristi junaško bojevali kot pehota na zavaranjih in pri obrambi Bele krajine. Brigado so sestavljali borci iz Dolenjske, Notranjske in celo 16-letni fantje iz Savinjske doline, ki jim je Boris posvečal posebno pozornost, saj jim je bil kot drugi oče.

Boris je sodeloval pri vseh napadih na utrjene sovražniške postojanke-Štampetov most, Bosiljevo, Kočevje, Občine pri Trebnjem in pri končnih operacijah, kjer je bil marca 1945 imenovan za komandanta I. slovenske artilerijske brigade, sodeloval je v bojih za Orle in osvoboditev Ljubljane.

Kot komandant brigade je po osvoboditvi Ljubljane in po povelju višjih štabov prešel brigado v Kranj, štab pa nastil v grad Brdo pri Kranju. Potrebe regularne JA so narekovale, da je ustanovil proti-

avionsko artilerijo, ki je bila v sestavi brigade. Komandant PA artilerije je bil Vlado Birs, komisar pa Tone Keš, zdaj rez. podp., ki sta bila Borisu pri nadaljnjem utrjevanju te enote JA v veliko pomoč in najboljša tovariša. Z njima je bil v enoti do demobilizacije aprila 1946.

Do upokojitve v letu 1968 je opravljal v JLA odgovorne poveljniške dolžnosti v topniških enotah in višjih šolskih ustanovah. Dosegel je čin polkovnika. Je nosilec spomenice 1941 in številnih vojaških odlikovanj.

Po upokojitvi se je posvetil teoretičnim in vojaško-zgodovinskim vprašanjem. Tako je leta 1975 napisal monografijo »Prva slovenska artilerijska brigada«, letos pa monografijo »Artilerija 9. korpusa«.

Na ekonomski fakulteti Borisa Kidriča ljubljanske univerze je bil imenovan za izrednega profesorja za predmet Splošna ljudska obramba in družbena samozaščita. Letos pa je bil izvoljen za predsednika odbora skupine borcev I. SAB.

Borci I. slovenske artilerijske brigade, ki si jim bil poveljnik, učitelj in najboljši tovariš, ter vsi iz kranjske artilerijske enote, ki si ji po osvoboditvi poveljeval, ti ob jubileju želimo še veliko zdravih in srečnih let. Kot vojaški poveljnik in kot človek si nam borem in mladi generaciji na univerzi dal vse, kar si mogel, in vsi cenimo tvoje neizmerno tovarištvo, sposobnost, skromnost in predanost naši domovini.

Franci Žvipelec
Tone Keš

Ribnica na Pohorju

Avgust 1941: Napad
I. Pohorske čete

(Nadaljevanje iz prejšnje številke)

Ko je po Skerlovnikovi vrnitvi od Krivca četa zvedela, da orožnikov tam ni na večerji, so po kratkem posvetu sklenili, da bodo napad začeli ob dogovorjenem času vendar po Greif-Slenderovem načrtu, ki so ga že v taborišču temeljito pretresli (2). Za »pevce« so določili po Greifu (2) Angela Besednjaka-Dona, Bavcona in Jaka oziroma po Robiču (4) Konrada Škrofliča-Krušnika, Draga Flisa-Strelo in še enega. Pevci so šli v vas z zahodne strani od Tandlera in peli Hej Slovani, Slovensko dekle, Dekle daj mi rož rdečih in Kaj nam pa morejo (2,4,7).

Petje ni zaleglo, noben orožnik ni niti pogledal skozi okno. Pevci so se dogovorili, da bodo izzivali z glasnim prepričanjem, navidezno pretepom in medsebojnim zmerjanjem: Ti boš mene, prekleti nemčur. Ne jaz, ti si nemčur itd. Šele tedaj se je oglašil orožnik ob oknu in začel vpiti, da bodo vse zaprli, če se ne razidejo. Ko so zagnali še večji hrup in trušč, je iz poslopja stopil pomožni orožnik Zacharias in začel nanje vpiti in jih razganjati. V tem hipu je počil strel, po Greifu (2) je sprožil Jaka in ranił orožnika v nogo. Ta je odgovoril s strelom in se umaknil v stavbo. Ko so tudi drugi orožniki sprožili nekaj strel, so se pevci umaknili po poti, od koder so prišli, nato je zavladala tišina.

V tem času je četa postavila odlične zasede v vasi pri Piceku, v Sitarjevem sadovnjaku in za postojanko, tako da so obvladali središče vasi, glavna križišča in pristope k orožniški postojanki in hkrati obvladali položaj na vasi. Napadalni del čete 9 do 10 mož je čakal za vasjo na razplet dogodkov.

Nekaj pred to razporeditvijo čete so z vzhodne podvelske strani z godovanja na Janževem vrhu prišli v vas in zavili v gostilno Krivc vođa orožniške postaje v Ribnici Alfred Pildner, občin-

ska tajnica Wagnerjeva, po rodu Avstrijka, in župan Willi Witzmann. Ko so slišali strele, so se takoj dvignili in odšli iz gostilne. Župan Witzmann je po bližnjici zavil skozi Potočnikovo gorico proti domu. Pildner je spremljal Wagnerjevo mimo mežarije ob južni strani cerkve proti Piceku, od koder ga je izza vogala zadel strel v prsi, da se je mrtev zgrudil na tla. Wagnerjeva je začela histerično kričati 'Hilfe! Hilfe!' in zbežala. Strel in krike na pomoč je slišal župan, ki je medtem prišel na cesto pred svojo domačijo, stekel na kraj dogodka, tam naletel na Skerlovnika, ki mu je rekel, naj ne hodi v vas, vendar je nasvet preslišal in stekel v orožniško postojanko.

Greif (2) navaja, da je Pildnerja ustrelil njegov brat Gustl-Blisk, ki si je vzel majhno Pildnerjevo pištolo, nato so ga slekli. Drugi pravijo, da je bil strelec Ivo Skerlovnik, ki da mu je pripadla Pildnerjeva pištola (danes jo hranijo v Muzeju revolucije v Slovenjgradcu).

V ribniški mrliški knjigi je vpisano, da je 11. avgusta 1941 ob 9.30 zvečer umrl Alfred Pildner »Gendarmeriepostenführer« v Ribnici, rojen 8. 9. 1909 v Vevčah pri Ljubljani (Joseftahl bei Laibach), ustreljen od banditov (erschossen von den Banditen), očeta Alfreda Pildnerja von Steinburga, evangelista po veroizpovedi (9).

Alfred Pildner von Steinburg se je v Ribnici hvalil, da je na Poljskem postrelil veliko ljudi in s tem pretil tudi Ribničanom, jim obljubljal taborišča, pretil z izselitvami in izgoni, da bi ljudi držal v strahu in pokorščini.

Prvi strel so bili potemtatem oddani okoli 9.20 zvečer, kajti Pildner in Wagnerjeva nista potrebovala za 150 m dolgo pot od Krivca do Piceka več kot dobrih pet minut. Od samega začetka napada pa je minilo dve uri in pol, kar se nekaterim vaščanom zdi predolgo. Domačini se tudi dobro spominjajo, da je bil isti večer miren,

topel, s polno luno in da je bila vidljivost dobra. Vlado Robič-Porga, ki je stal v zasedi za postojanko (4), meni, da je moralo biti takrat okrog desete zvečer.

Župan Witzmann je v orožniški postojanki sklical vaško stražo (Landwache): Stefana Harnika, Jožeta Krautbergerja in Slavka Vasleta, le Viktor Pur se je skrnil. V postojanki jih je oborožil s puškami in poslal na položaj v središče vasi na brežino ob občinski tehcnici, kjer danes stoji spomenik NOB. Izstrelili so le nekaj strel v zrak v smeri šole, nato je zavladalo zatišje. Po več kot enournem zatišju je iz orožniške postojanke stekel s puško v roki in šlemom na glavi Župan Witzmann proti vogalu nasproti stoječe Ptačnikove hiše, kjer ga je v trebuh in jetra zadel strel Dušana Kvedra-Tomaža, ki je stal v zasedi v sadovnjaku izza Sitarjeve hiše. Župan se je na kraju sesedel mrtev (izjava dr. Marjana Kvedra podpisanemu). V ribniški mrliški knjigi je vpisano: Wilhelm Witzmann, roj. 30. 1. 1903 v Ribnici, ustreljen ob 11. uri 30 minut ponoči na vogalu Ptačnikove hiše, nasproti žandarmerije oziroma občinske hiše. Ustreljen je od neznanih komunistov.

Domnevajo, da je župan dobil od orožnikov nalogo, naj preveri, ali so na vasi še »banditi«, kajti tako velikega junaštva mu niso pripisovali, da bi samoiniciativno napravil tak nespameten izpad. To je bil tudi zadnji strel tega napada. Nato so se napadalci umaknili (4), in odšli »na planino« novim nalogam nasproti. Skerlovnik pa domov h Cojzarju v Hudi kot.

Vaška straža se je že čez noč razšla na svoje domove in pustila oba mrliča ležati tam, kjer sta padla. Orožniki so vso noč ostali v postojanki.

S partizani je tisto noč odšel iz Ribnice Anton Medved, Potočnikov E. Pivca, žagar, doma nekje od Frankolovega, ki je kasneje pa-

Izseljevanje, eden izmed neposrednih povodov za uporniška dejanja, med katera sodi tudi I. napad I. pohorske čete na Ribnico.

del v partizanih. Družil se je z Mačičem in zbiral orožje, ki ga je skrival v jiejcu (žagovini) pod žago.

Posledice napada

Orožniki so budni in v strahu prečuli noč v postojanki. Oddahnili so si šele v zgodnjih jutranjih urah, ko je v postojanko prišla učiteljica Jelica Klacer-Zabovnik, stanujoča pri Lipužu. Z ženo dr. Šeberja je nameravala z avtobusom odpotovati v Maribor. Orožniki so jo takoj obstopili in začeli zasliševati, ali je slišala streljanje, ali je na vasi videla tuje ljudi, prezane telefonske žice in mrtevga župana. Zatrjevala jim je, da pri Lipužu niso slišali nobenega streljanja, da ni videla tujih ljudi ne prezezanj, le župnišče je bilo nenavadno razsvetljeno. Ob Ptačnikovi hiši pa je opazila le neko temno gmoto, za katero je menila, da je nahrbtnik kakega potnika. Orožniki so si šele po tem zasliševanju upali zapustiti hišo in si po bližje ogledati prizorišče sinočnega streljanja in žrtve skupaj z vaško stražo. Seveda avtobus tistega jutra ni odpeljal v Maribor, pač pa so se iz Podvelke in Marenberga (sedaj Radelj) kmalu pripeljali policijski in politični veljaki in funkcionarji. Odredili so, naj mrtveca umijejo in uredijo, kar sta opravila V. Miklavc in Stefan Harnik. Občinski kurir Nanti Naglič je dobil nalogo, da ob enaj-

stih skliče vse odrasle prebivalce vasi in bližnje okolice v šolo. Za vsak izostanek naj zagrozi z najstrožjo kaznijo.

Roza Pivc se zaslišanja v šoli dobro spominja. V razred so spravili približno 70 ljudi in jih začeli zasliševati. Posameznike so zasliševali v sosednjem razredu. Med to množico je bil tudi Mačič z ženo. Mirno sta stala ob steni, le Mačič je bil bleđ. Zaval je namreč Pivčevi, da bodo partizani napadli Ribnico in bal se je, da bi ga prijavila. Zasliševalci so namreč vsem grozili, da če do večera oziroma do 15. ure ne zvedo, kdo je prerezal telefonske žice in sodeloval pri napadu in uboju Pildnerja ter župana, bodo še isti dan streljali politično sumljive ljudi, ostale vaščane pa izgnali. Kljub nenehnim grožnjam in grobemu zasliševanju, kljub kasnejšemu prihodu samega Steindla iz Maribora (komandant vermanšafta), niso zvedeli ničesar. Odgovori vseh so bili vedno enaki: pevce so nekateri videli in slišali, drugi le slišali, vendar jih niso poznali; tudi strele so slišali v vasi, napadalcev pa sploh niso videli, ker so bili zaposleni z hišnimi in hlevskimi večernimi opravili, po policijski uri pa tako niso smeli na vas. Ker zasliševalci niso dobili nobenih podatkov o napadalcih in njihovih sodelavcih, so do 15. uri izpustili vse ljudi in nikogar niso zadržali niti aretirali.

V četrtek, 14. avgusta je bil

v Ribnici pogreb ob prisotnosti velikega števila ljudi, ki so jih zbornali od blizu in daleč. Poslovilni govor je imel sam Steindl, ki je med drugim izrekel resnične besede, »da je verjetno danes tukaj prisoten tudi kateri od tistih, ki je sodeloval pri tem.« Res sta Skerlovnik in Mačič neprizadeto mirno prisostvovala pogrebu. Pildnerja so odpeljali v Gradec, Witzmanna pa pokopali na domačem pokopališču. Na pogrebu so nosile črmino le njegova mati in obe teti, žene ostalih nemških veljakov in funkcionarjev so bile vse v dirndlih.

Uradnim podatkom o načinu, času in kraju smrti obeh ni oporekati. Strel na Poldnerja in Wagnerjeve kriče na pomoč so različno slišali v postojanko, zadetek in padec župana pa so lahko ostalih nemških veljakov in funkcionarjev so bile vse v dirndlih. Torej je bil napad na Ribnico izvršen 11. avgusta v večernih in nočnih urah.

Značilna je uradna navedba, da so Poldnerja ustrelili neznaní banditi, župana Witzmanna pa neznaní komunisti. Zanesljivo si to značilno razliko ni izmislišl maticar, temveč so mu tako naročili Nemci.

Franjo Sgerm
(se bo nadaljevalo)

Franjo Bavec-Branko

Na Sinjem vrhu v zadnji nemški
ofenzivi proti 9. korpusuSinji vrh ponovno v sovražnikovih
rokah

Sovražnik je že ob 5. uri 26. marca začel močno obstreljevati položaje s topovi in minometi. Posebno hud ogenj je usmeril na Sinji vrh. S Cola sta odšli dve bojni skupini s 300 možmi na Sinji vrh, druga s 150 možmi pa na k. 865. Boj se je začel že okrog 6. ure. Sovražnik je imel veliko premoč, zlasti pa zelo močno podporo topništva in težkih minometov... Nekaj sovražnikovih jurišev na Sinji vrh je 2. bataljon 3. brigade odbil, okoli 7.30 pa se je moral umakniti. Zaradi tega se je s k. 865 umaknil še 3. bataljon Vojkove brigade. Nastala je velika vzel v obrambo. Čez uro po neuspelem protinapadu so se morale umakniti tudi enote 18. brigade, da jim sovražnik ne bi prišel za hrbet. Sinji vrh je padel že drugič v tej ofenzivi.

Prvi bataljon 18. brigade je zavzel položaje od k. 845 (južno od Angelske gore) do roba proti Vipavski dolini, 2. bataljon 3.

brigade in 3. bataljon 16. brigade na Oblem vrhu, 3. bataljon 3. brigade pa k. 845 jugozahodno od Kovka. Četa 2. bataljona 18. brigade je zasedla Obrezovec, glavnina bataljona pa je bila v rezervi na Otlici. Tretji bataljon 18. brigade in Mornariški odred pa so ostali na svojih položajih.

Sovražnik je nadaljeval z napadom v upanju, da bo končno razbil partizansko obrambo. Takoj je usmeril svoje moči na Obli vrh, topniški ogenj pa je vodil pehoto od točke do točke. Ta vrh je bila zadnja ovira do Otlice. Z močnim pritiskom na partizansko desno krilo je začel prodirati proti k. 485, kjer ga je okoli 15. ure zaustavila odločna obramba 1. bataljona 18. brigade. Štab 18. brigade je spoznal, kako nevarno je sovražnikov prodor. Organiziral je protinapad, v katerem sta sodelovala od Obrezovca 1. in 2. bataljon 18. brigade. Odločen naskok obeh bataljonov je sovražnika prisilil, da se je začel umikati. To so izrabile še druge enote 3. in 16. brigade ter ga preganjale vse do Sinjega vrha. Protinapad se je končal okoli 20. ure. Sovražnik pa je kljub temu obdržal Sinji vrh.

3

Sinji vrh spet osvojen

Ta uspešni protinapad treh brigad je bil le ponovni uvod v boje za Sinji vrh. Štab 18. brigade je organiziral nočni napad, ki se je začel opolnoči. Za napad je določil 1. in 2. bataljon 18. brigade, 2. bataljon 3. brigade pa je imel na levem krilu napadalnih bataljonov ob podpori brzostrelnega topa nalogo napasti in zavzeti naselje Gozd. Rusi bataljon je organiziral jurišne skupine istih borcev, ki so ga že pred dnevi osvojili in so poznali že vsak kamen in grm na Sinjem vrhu. Zato so se kljub sovražnikovi budnosti neslišno povzpeli prav do sovražnikovih položajev in jih napadli v nenadnem naskoku. Ko so se vklínili v sovražne položaje, so se boji razvili po vsej črti. Sovražnik je počasi izgubljal svoje obrambne točke. Ob 3. uri jutraj 27. marca je bil Sinji vrh spet v rokah 1. in 2. bataljona 18. brigade. Tudi 2. bataljon 3. brigade je zavzel k. 865. S tem so bili v rokah borcev vsi položaji, ki so jih izgubili prejšnji dan.

Pred 1. in 2. bataljonom 18. brigade je ležalo 24 mrtvih sovražnikov, tri pa so ujeli. Brigada je imela več ranjenih. Zaplenili so veliko orožja in vojaške opreme.

Po hudem nočnem porazu sovražnik 27. marca 1945 ni napadal na Sinji vrh. Napadel je položaje 2. bataljona 3. brigade s kolono 400 mož, toda po kratkem spopadu jo je odbil in sovražnik se je umaknil.

Partizanski bataljoni so se malo odpočili po nenehnih bojih. Štab 30. divizije pa je uredil položaje tako, da so vse enote odšle v sestavo svojih brigad 31. divizije, pri 18. brigadi je ostal le Mornariški odred.

Toda kljub temu da sovražnik ni v teh bojih nikamor napredoval in je bil ključni objekt Sinji vrh že tretjič v partizanskih rokah, se je na drugih bojiščih položaj močno spremenil v škodo braniteljev 9. korpusa. Obroč okoli enot je bil vse manjši, enote 31. divizije in divizije Garibaldi Natisone so bile prisiljene zapustiti svoje položaje pred nadmočnimi sovražnimi silami in sovražnik je imel v svojih rokah celotno Banjško planoto, čepovansko dolino in že večji del Trnovskega gozda. Na prostoru Predmeje, Otlice in Mrzle rupe so bile 28. marca skoraj vse enote 9. korpusa. Razporeditev na položajih se je nekoliko spremenila, brigade so dobile manjše odseke za obrambo, toda povečale so se tudi sovražnikove sile, ki so prodrle za umikajočimi se partizani.

Tako je 18. brigada zapustila Sinji vrh in ga je zasedla 3. brigada Ivana Gradnika, medtem ko je 18. brigada zasedla položaje pri cesti Col-Otlica do k. 1068 pri Tisovcu, kjer je bil na položajih tudi Mornariški odred. Proti Zadlogu je zasedla položaje 16. brigada Janka Premrla Vojka, medtem ko so bile Prešernova brigada in enote divizije Garibaldi Natisone usmerjene proti predmeji in Kozjim stenam.

Sovražnik tega dne ni napadal. Sovražni štabi so hoteli pritegovati še močnejše sile okoli obkoljenih enot 9. korpusa, da bi potem udarili in razbili obkoljene partizane. Za uresničenje takega načrta so bile tedaj realne možnosti. Močne okrepitve so se zbirale zlasti na območju Črnega Vrha nad Idrijo in Zadloga. Ze 26. marca je prišlo na Cerkljansko okoli 750 pripadnikov domobranskega bataljona, dolomitskih domobranskih postojank in grških kvistingov, ki

Marjan Linasi

Mežiška dolina v revoluciji

(Nadaljevanje iz prejšnje številke)

Na kongresu so ugotovili, da SKOJ še ni postala pomemben faktor v življenju jugoslovanske mladine, zato so kot glavno nalogo sprejeli, da se mora organizacijsko krepiti in da je treba izrabiti vse legalne možnosti za delovanje med delavsko in kmečko mladino. Na kongresu so izvolili novo vodstvo SKOJ, sekretar je postal Zlatko Šnajder.

Tudi 3. kongres SKOJ je potekal v strogi ilegali. Spet so guštanjski komunisti skrbeli za varnost in prehrano, prav tako za varen prihod in odhod delegatov, kar nikakor ni bila lahka naloga, še posebej če vemo, da sta oba kongresa potekala komaj dva kilometra od policijske postaje in da je policija celo pogosto prihajala v mlin (2).

Prvi poskusi organiziranja mladine v Mežiški dolini

Mladino je začel v Guštanju prvi organizirati mladinec Jelenicky iz Maribora, ki je leta 1924 prišel kot vajenec iz Maribora. Takrat je začela v Guštanju delovati celica SKOJ, ki so jo imenovali »mladinska celica«. Do leta 1930 je uspešno delovala in pridobila precej novih članov. Sekretar celice je bil Franc Mesner, vanjo pa so bili včlanjeni še naslednji mladinci: Ivan Fajmut, Drago Lutter, Jože Matijevic, Jože Knez, Emil Mezner, Podjavoršek, Doboj in Križan. Nekaj mladincev je pritegnil Mezner. Sestajali so se na raznih krajih, in sicer v gozdu proti Prevaljam in na Turških šancah ter obravnavali mladinske in druge družbene probleme. Mladinsko literaturo je skrivala zanje frizerka Marija Lehr (por. Tasotto). Guštanjska celica je poslala delegata Franca Mesnerja na mladinsko konferenco Nezavisne mladine NDSJ v Železničarskem domu v Ljubljani.

Ob aretacijah 1930. leta je celica SKOJ v Guštanju razpadla, večina njenih članov pa je pobegnila čez mejo in odšla v Sovjetsko zvezo (3).

V glavnem pa se je mladina Mežiške doline v tem obdobju vključevala v delavska kulturna društva »Svoboda«, ki so delovala v vseh večjih krajih v dolini in imela tudi mladinske odseke. Predvsem v Guštanju pa je imela močne pozicije t.i. Zveza delavske mladine (4).

Razmere v Mežiški dolini po uničenju partijskega okrožja »SEVER« 1930

Po uvedbi šestojanuarske diktature 1929. leta je bila, kot vse druge stranke, razpuščena tudi guštanjska socialdemokratska stranka, v kateri so imeli odločilno vlogo komunisti. Le-ti so poslej delovali povsem ilegalno, toda ne dolgo. Policija je maja 1930 odkrila tajne kanale, ki so vodili iz Ljubljane v Guštanj. Takoj so zaprli in v verigah odgnali 40 komunistov, ki so jih nato v Ljubljani in Beogradu obsodili na različne zaporne kazni. Nekaterim komunistom, med njimi tudi Lovru Kuharju, Prežihovemu Vorancu, se je posrečilo časno umakniti čez mejo.

Delavsko gibanje v Mežiški dolini pa kljub temu ni zamrlo, ampak se je nenehno krepilo v razmerah gospodarske krize in brezposelnosti. Še naprej so delovala delavska kulturna društva »Svoboda«, ki so razvila zelo široko dejavnost in krepila zavest delavskega razreda. Njegova visoka zavest se je pokazala na znanem zletu Svobod 7. julija 1935 v Celju, ki se ga je udeležilo več kot tisoč rudarjev in železničarjev iz Mežiške doline. Vlada je takrat razpustila društva »Svoboda«, ustanovljeno pa je bilo novo društvo »Vzajemnost«, ki je delovalo tudi

v Guštanju, Mežici, Črni in drugje.

Leta 1932 so oblasti v Guštanju odkrile obnovljeno partijsko celico, zato je komunist Ivan Kokalj pobegnil v Sovjetsko zvezo.

Po 7. kongresu kominterne so tudi tu formirali »ljudsko fronto«. V letih pred drugo svetovno vojno so partijske celice v Mežiški dolini spet obnovili. Septembra 1939 je bila na pobudo komunistov ustanovljena Zveza delovnega ljudstva. KPS je dala pobudo tudi za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze. Po pristopu Jugoslavije k silam osi pa so bile po vsej Mežiški dolini ostre demonstracije (5).

Delovanje napredne mladine v Mežiški dolini pred drugo svetovno vojno

Napredna mladina Mežiške doline se je v letih pred drugo svetovno vojno vključevala v napredna delavska društva: do 1935. leta v društvo Svoboda, ki je delovalo v vseh večjih krajih, po razpustu Svobode pa v društvo Vzajemnost. Vse bolj pa se je čutil vpliv partije na mladino. Partijske celice so namreč spet oživele in začele aktivno delati.

Spomladi 1938 je Miloš Zidanšek v Mariboru ustanovil OK KPS za mariborsko okrožje, ki je obsegalo vse ozemlje od Prekmurja do Pece. Za organizacijo SKOJ je bil v OK zadolžen Maks Gašparič, pomagal pa mu je Zdravko Čebular iz Mislinje, ki je študiral v Mariboru (6). Tako je Gašparič kot sekretar OK SKOJ prišel tudi v Mežiško dolino in poleti 1939 sprejel v SKOJ Miro Doberšek iz Prevalj, hčerko znane učiteljice in komunistke Karla Doberška. V celici SKOJ na Prevaljah, ki so jo kmalu nato ustanovili sta bila poleg nje še Marjan Koklič in Franc Štern. To je bila prva skojevska celica, ki je nastala v Mežiški dolini po uničenju partijskega okrožja »Sever«. V partijski celici na Prevaljah pa so bili poleg

Karla Doberška še Franc Štern, Alojz Bruncker, Jaka Prosen, Henrik Zagernik in drugi. Mladina je kljub težavam, ki jih je morala premagovati, izvajala kulturno in propagando delo. Po tajnih zvezah so prihajali letaki in ilegalna literatura, ki je nato krožila iz rok v roke. Nekoč so mladinci ponoči naleteli na Ljotičeve letake, napisane v fašističnem duhu. Raztreseni so bili ob Meži, na poti od mostu na Leše proti lekarni. Mladinci so jih takoj pobrali in namesto njih raztosili nekaj partijskih letakov.

Zbirali so tudi različne podatke. Glavni vir informacij jim je bil neki naivni hitlerjanec, ki je bil član nacional-socialistične organizacije v Dravogradu. Dejal jim je zelo dragocene podatke. Nekega večera je prinesel vest, da bo okrajni glavar Milač zamenjan z nekim znanim hitlerjancem. Prevaljski komunisti in skojevci so o tem takoj obvestili klub koroških Slovencev v Ljubljani, ki je namero bana Natlačena preprečil. (Milač sicer ni bil pristaš komunizma, bil pa je zaveden Slovenec, kar je v tem obmejnem okraju zelo veliko pomenilo).

Ker se je delo skojevcev, komunistov in drugih naprednih ljudi razmaknilo, so se somišljeniki shajali tudi pri naprednem komunistično usmerjenem župniku Jožetu Lampretu v Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu.

Jeseni 1940 je bila na Pohorju okrožna konferenca SKOJ. V imenu partije sta mladincem spregovorila inž. Pavle Žavcer-Matjaž in Mitja Vošnjak. Od prevaljskih skojevcev sta se konference SKOJ udeležila Mira Doberšek in Franc Štern.

Po konferenci so skojevci še bolj aktivno delovali predvsem v Sokolu, pa tudi posamezno med sošolci in prijatelji ter širili komunistično literaturo po vsej Mežiški dolini.

Ne bi bilo prav, če bi pri opisanju teh dogajanj izpustili skavtsko organizacijo v Zgornji Mežiški dolini. Leta 1935 jo je ustanovil učitelj Jože Prislan, pobudniki zanj so bili še Ivan Hercog, Kristl Markovič in Ivan Sipek. Organizacija se je moč-

no razširila, vanjo se je vključila vsa domoljubna mladina iz Črne in sosednjih krajev. Pod okriljem črnske organizacije je bil ustanovljen steg v Mežici in četa v Zerjavu, v Črni pa še steg deklet.

Mladinci, organizirani v skavtski organizaciji, so že v letih pred vojno natančno opazovali obnašanje krajanov in tako približno vedeli, kdo je narodno zaveden in kdo ne. Ob demonstracijah proti priključitvi Jugoslavije k trojnemu paktu so spoznali tudi tiste kulturbundovce, ki so se do takrat dobro prikrivali. Na skavte se je oprla celo črnska žandarmerija. Njen komandir Jernej Vadnjal je bil velik domoljub in demokrat, zato je bil po kazni nameščen v tem zakotnem kraju. V skavtski organizaciji je našel vso podporo v preganjanju nemških vojunov, ki so kot »turisti« prihajali v kraj in njegovo okolico zbirat podatke o obmejnih vojaških objektih, ki so jih fotografirali. Skavte je Vadnjal oborožil z revolverji, da so patrolirali po okoliških zaselkih in marsikateroga vohuna pognali v beg. (7). Po znanem narodnoobrambnem taboru na Lepah pri Prevaljah leta 1939 je bila tudi v tem kraju ustanovljena celica SKOJ. Njen sekretar je postal Franc Jelenko, člani pa so bili Vili Trinkaus, Stanko Čop, Marko Prosen, August Kopmajer, Slavko Osojnik in drugi. Dobivali so časopis Mlada pota. Skojevska organizacija je imela svoj pevski zbor in literarni krožek (8). Vsi naštetih komunisti, skojevci oziroma poznejši mladi komunisti, ki so izšli iz skojevske organizacije, so imeli, kot bomo videli pozneje, po 6. aprilu 1941 glavno vlogo v prvih uporniških skupinah v Mežiški dolini.

Na oblikovanje narodne zavesti prebivalstva Mežiške doline v letih, ko je po priključitvi Avstrije k Nemčiji slovenskemu narodu že grozila nacistična nevarnost s severa, so imeli velik vpliv tako imenovani mladinski narodnoobrambni in delovni tabori v tem najbolj občutljivem obmejnem predelu. V jugoslovanskem delu Koroške so bili organizirani naslednji narodnoobrambni tabori: na Lešah, v Libeličah, na Ojstrici pri Dravogradu, v Št. Danijelu (Šentanel) in Kotljah. Ze avgusta leta 1938 je bil v Št. Danijelu nad Prevaljami organiziran eden izmed prvih študentskih narodnoobrambnih taborov. Priredili so ga člani Sloven-

skega kluba, med njimi Dušan Bravničar, Ivan Bratko, Boris Kraigher, Stane Bajuh, Blaž Röck in drugi.

V tem času je bil narodnoobrambni tabor tudi v Kotljah pri Guštanju. Priredil ga je Odsek brezposelnih učiteljc. Skupina udeležencev obeh taborov je tedaj odšla čez mejo v Avstrijo preučevati razmere, v katerih so se znašli koroški Slovenci ob Ausschlussu marca tega leta. Taboru v Kotljah je mnogo pomagal napredni kmet in komunist Beno Kotnik, po domače Lubas.

Nadaljevanje prihodnjic

(2) Brošura »Koroška Titu«, Ravne na Koroškem, 1979 (poglavji Za SKOJ pomembni časi in Iz časov 2. in 3. kongresa SKOJ v Kefrovem mlinu).

Dr. Slavoljub CVETKOVIČ v svoji knjigi SKOJ 1919-1929 ne omenja 2. kongresa SKOJ v Kefrovem mlinu pri Guštanju (Ravnah), omenja pa 3. kongres na tem mestu. Da je 2. kongres SKOJ dejansko bil v Kefrovem mlinu pri Guštanju, se da med drugimi razbrati tudi iz spominov Franceta Klopčiča (Prežihov zbornik, Maribor, 1957, str. 100), kjer piše takole: »Prvič sem se srečal z Lovrom Kuharjem leta 1922 (navaja napačno letnico), ko se je vršil v Kotljah (tudi to ni povsem točno) drugi kongres SKOJ.

Drugič pa sem se srečal z njim leta 1925, ko so izšle njegove Povedi.

(3) AKPMR, fond »Stara Jugoslavija«, fasc. 6,

ovoj 46. Lovro Kuhar, nekaj podatkov o razvoju KP v obmejnem slovenjegraškem okraju (spominski zapis)

ovoj 57: Franc MEZNER, O SKOJU na Ravnah (spominski zapis)

(4) AKPMR, scenarij za stalno razstavo o predvojnem obdobju v Mežiški dolini.

(5) AKPMR, fond Stara Jugoslavija, fasc. 6, ovoj 19: spominski zapis Maksa GASPARICA.

(6) AKPMR, fond »Stara Jugoslavija«, fasc. 6,

ovoj 4, 6: spomini Karla DOBERSKA;

ovoj 9: spomini Mire DOBERSEK;

ovoj 30: spomini Ivana KOKALJA-Imreta;

ovoj 42: spomini Lojzeta KRAIGHERJA;

ovoj 58: spomini Marje MESNER (Jurac);

Spominski zapis Mire Doberšek, Maribor, 1. 8. 1980 (pri avtorju).

(7) AKPMR, fasc. 5: spominski zapisi Ivana HERCOGA, Avgusta LEDINEKA, Milana KRANJCA.

(8) Marjan KOS, Narodnoobrambni tabori na Koroškem, Slovenj Gradec, 1982 (prispevek, napisan za zbornik o narodnoobrambnih taborih na Slovenskem).

so jih pripeljali z Borovnice, kjer so stražili železniško progo. Dne 27. marca so bili že na Črnem vrhu, kjer se jim je naslednji dan pridružil še 2. bataljon 1. polka 1. srbskega prostovoljnega korpusa, ki je prišel iz Idrije.

V dveh relativno mirnih dneh se je okoli 9. korpusa razporedilo veliko sovražnih enot. Bojna skupina Blank je zavzela Jagerše in Šebrelje ter se pripravljala za napad proti Oblakovemu vrhu in Vojskem. Levo od nje je bojna skupina Dippelhofer s svojo glavnino zasedla območje Črnega vrha nad Idrijo, Zadloga in Idrijskega Loga, njeni zaporni položaji pa so segali vse do Cola, ki so ga sprejeli od Djujičevih četnikov. Južneje je bojna skupina Lerch zasedla zaporne položaje na črti Col-Ajdovščina-Sempas-Gorica. Sestavljali so jo četniki srbske Dinarske divizije, domobranci 1. slovenskega udarnega polka in drugih enot. Njihova glavna naloga je bila, da ne dovolijo obkoljenim partizanskim enotam preboj v Vipavsko dolino in na Kras. Na območju Cola so Nemci sestavili iz nedičevskega bataljona in četniške brigade, ki je bila prej na območju Črnega vrha in ki je pršla v noči na 28. marec na Col, posebno bojno skupno, ki naj bi ponovno osvojila Sinji vrh. Na Colu je bil še bataljon 2. kozaškega polka in neke itajanske policijske enote. Od Lokev je napadala bojna skupina Bikowski.

Bojna skupina Hahn pa je po čiščenju po dolini Trebuše odšlo proti Gornji Trebuši in Vojskem. Tako se je okoli 9. korpusa navidežno zelo mirnega 28. marca 1945 še bolj okrepil sovražni obroč z novimi enotami in se čedalje bolj ožil.

Še nikoli ni sovražnik uspel tako čvrsto in na tako majhnem prostoru obkoliti toliko enot 9. korpusa.

Štab 9. korpusa je dobro vedel, da se bo moral prebiti iz obroča. Ena glavnih smeri je bila proti Pivki in na Notranjsko, zato je imel kar tri brigade v tej smeri. To so bile Gradnikova in Vojkova iz 31. divizije in Bazoviška iz 30. divizije. Ko bi odprle pot, bi se skozi vrzel izmuznile druge korpusne enote. Toda štab korpusa je tedaj menil, da položaj še ni tako kritičen in da se bo mogoče bojevati s sovražnikom, ki je stiskal obroč, kajti zapustiti Primorsko je bila ob bližnjem koncu vojne zelo tvegana odločitev. Sklenil je napasti pri Zadlogu.

Boji pri Zadlogu

Dne 29. marca je bila gosta megla. To so izrabili domobranci in se okoli poldne priplazili do položajev 2. bataljona na desnem brigadnem razporedu pod Črni rob. Njihovi topovi in minometi so streljali v slepo in so tolkli daleč okoli položajev 2. bataljona. Nato so šli v napad. Drugi bataljon 18. brigade je odbil nekaj njihovih naskokov, nato je šel v protinapad in napadalce vrgel na izhodiščne položaje. Pri tem je enega domobranca ujel živega. Sovražnik je dobil pomoč in znova so šli v napad. Tudi to prodiranje je 2. bataljon 18. brigade zaustavil, v protinapadu je napadalce zavrnil in ujel še dva domobrancia. Toda sovražnik ni odnehal. Ob 18. uri je začel še močnejši tretji napad. V hudih bojih je bil 2. bataljon 18. brigade ob 19. uri prisiljen odstopiti s

Črnega roba, ki je imel zdaj enak taktični pomen kot Sinji vrh, ker je preprečeval prodor proti Otlici. V tem kritičnem trenutku je štab divizije poslal v pomoč 16. brigado, ki je potem skupaj z 2. bataljonom 18. brigade organizirala nočni napad na Črni rob.

Opolnoči so se med protinapadom 16. brigade in 2. bataljona 18. brigade razvneli na Črnem robu hudi boji. Čeprav so se domobranci trdovratno branili, niso mogli vzdržati pritiska in so po hudem tiurnem boju morali odstopiti. Črni rob sta zavzela dva bataljona 16. brigade in 2. bataljon 18. brigade.

Sovražnik je imel pri tem hude izgube. 2. bataljon pa je med drugimi izgubil političnega komisarja Hartija Burambajeva, ki je padel v tem boju.

Na drugih bojiščih obrambe v obroču se je položaj 29. marca zelo poslabšal. Sovražnik je z Lokev prodrli na malo Lazno in jo zavzel ob podpori tankov. Tudi na Vojskem se je 17. brigada komaj upirala bojni skupini Blank, ki ji je pretila z obkolitvijo. Imela je zvezo z drugimi enotami le še čez Mrzlo Rupo.

Ofenziva je dosegla vrhunec. Sovražnik je hotel na vsak način zavzeti še dva ključna objekta obrambe v obroču, Sinji vrh in Črni rob. Ob 7. uri se je začel napad na Črni rob, ki so ga izgubili ponoči. Močne nove čete so začele napad po ognjeni podpori topov in minometov. Koto je branil 2. bataljon 18. brigade, ki je bil v boju že od prejšnjega dne in še ni imel nobenega počitka. Borci bataljona so s skrajnimi močmi odbijali sovražnika vse do 12. ure. Tedaj pa je

nasprotna stran pripeljala rezervo. Bataljon se je moral umakniti pod pritiskom premočnih sil. Odstopanje 2. bataljona je zahtevalo popravek vseh položajev 18. in tudi 16. brigade.

Neka sovražna skupina se je med tem bojem poskušala vrniti v hrbet položajev 18. brigade. Šla je po soteski reke Belce in se povzpela na Tisovec. Tam pa jih je napadel Mornariški odred, jih pognal v dolino in tako preprečil prodor sovražnika v hrbet 18. in 16. brigade.

Po umiku s Črnega roba je 18. brigada zasedla s 3. bataljonom položaje od k. 845 do Oblaga vrha. Na Oblem vrhu, je bil 1. bataljon. 2. bataljon pa na črti k. 1105-Zajcev vrh. Mornariški odred je ostal na Tisovcu. Hkrati je sovražnik napadel tudi Sinji vrh, ki ga je branila 3. brigada. Brigada je vse od sedme ure odbijala vedno nove prihajajoče sovražne čete in je bila ob 13. uri prisiljena zapustiti Sinji vrh. Tako je sovražnik imel v svojih rokah vse ključne objekte za prodor proti Otlici. Boji so potem, ko so sovražniki prodrli na te objekte, prenehali, obe strani pa sta se pripravljali, da bi izvedli še poslednjo akcijo: sovražnik udar po obkoljeni glavnini 9. korpusa, partizani pa so se hoteli rešiti. Tudi na Vojskem se je tega dne odvil hud boj, 17. brigada je bila prisiljena umakniti se proti Mrzli Rupi. Obroč okoli 9. korpusa se je močno zožil. Bil je skrajni čas, da se korpus prebije in izogne razbitju. Štab 9. korpusa in štabi 30., 31. in divizije Garibaldi Natisone so stali pred odločitvijo, kako in kje se prebiti iz obroča.

(Se bo nadaljevalo)

Po štiridesetih letih resnica še ni priznana Ali lahko monografija popravi krivico?

Med vojno se je v Cerkljah in okolici dogajalo marsikaj

Cerklje ob Krki so mirna dolenska vasica ob cesti Brežice-Novo mesto. Strejaj od vasi teče nekdanja čista in zelena, a danes umazana Krka, na njenem desnem bregu pa se že začnejo obronki Gorjancev. Ti se kmalu začnejo spreminjati v vinorodne griče, kjer je doma plemeniti cviček. Na prvi pogled je vasica tiha in daje vtis nečesa idiličnega. Toda videz vara, saj je njena zgodovina od začetka tega stoletja pa do zmage naše socialistične revolucije zelo burna.

Val socialnih nemirov ob koncu prve svetovne vojne, ki ga je sprožila sovjetska revolucija v Rusiji, je vznemiril tudi Cerklje in druge vasi pod Gorjanci. Država SHS in tedanji oblastniki si niso znali pomagati drugače, kot da so poslali vojaštvo, da je umirilo uporne kmete. Klerikalni oblastniki iz Ljubljane so si tudi v teh krajih želeli zagotoviti prevladujoč položaj in oblast. Zato so v Cerklje, ki so bile in so še krajevno središče, poslali svoje vdane kadre. Tako sta med drugimi prišla tudi kaplan Tomazin in učitelj Albin Petelin. Njihova dejavnost je bila usmerjena predvsem v onemogočanje gradnje hidroelektrarne na Savi. Menili so, da bo tam, kjer je elektrika, zrastle tovarna, kjer je tovarna, so delavci, in kjer so delavci, je tudi komunizem. Verne ljudi so torej strašili s komunizmom, ki razkrajja in uničuje vero, ruši cerkve, pobija duhovnike in podobno.

V Cerkljah torej ni bilo možnosti zasluzka. Ljudi je bilo veliko, kmetijstvo ni bilo razvito, tiste pridelke, ki so jih lahko prodali, pa so bili zelo poceni. Boj za golo preživetje je gnalo Cerkljane v širni svet. S trebuhom za kruhom so se podali v zahodno Evropo pa tudi v čezmorske dežele. Opravljali so najtežja dela, samo da so si zagotovili zaslužek za kolikor toliko dostojno življenje. Tik pred začetkom druge svetovne vojne so mladi po osnovni šoli odhajali v mesta, da bi se izučili poklicev, se zaposlili v tovarnah in se tako izklopali iz revščine, ki je pestila domače kmečko prebivalstvo. Kmete v Cerkljah in okolici pa so stiskali tudi dolgovi. Nekaj domačij so že prodali na dražbah, še več bi jih, pa je prej izbruhnila vojna.

Ob napadu na Jugoslavijo se je za njeno obrambo prostovoljno odločilo tudi osem mladih iz Cerklj in okolice, vendar se niso mogli izkaza-

ti v boju, ker je bilo vsega prej konec. Vsi prostovoljci, razen enega, so se že v prvem letu okupacije aktivno vključili v narodnoosvobodilno gibanje.

Izseljevanje

Po podatkih, ki jih je zbral cerkljanski rojak, sicer upokojeni general major Miha Butara-Aleks, je v vasi pred vojno živelo 55 družin s 304 člani. Ker so ležale Cerklje tik ob razmejitveni črti med Nemčijo in Italijo, so se Nemci zlahka odločili, da prebivalce izselijo in v njihove domove naselijo Kočevarje in Besarabske Nemce, ki naj bi postali varuhi rajha v tem delu Evrope.

Preseljevanje je potekalo v dveh delih, in sicer 4. in 9. novembra 1941, v aprilu 1942. ter 17. junija 1942. Po zdaj zbranih podatkih naj bi bili izselili 35 družin. Trinajst družin domačinov in tri učiteljske družine so se izognile preselitvi z begom na italijansko stran oziroma na severno območje preseljenega pasu. Poleg teh se ni odzvalo pozivu o preselitvi družin še kakih 15 do 18 posameznikov, ki so prebivali v drugih krajih, ali pa so se prostovoljno odločili za begunstvo. Tako sta v Cerkljah ostali samo družine dveh postarjev, obrtnika in cestarja.

Ostali so trdni

Od približno 85 Cerkljanov, ki so se izognili preselitvi, je bilo kar 27 partizanskih borcev. Sem niso všteti tisti, ki so aktivno in organizirano sodelovali v osvobodilni fronti. Sedemnajst cerkljanskih partizanov je do leta 1941. in še v tem letu živelo v svoji rodni vasi. Deset partizanov pa je kakšno leto pred napadom odšlo s trebuhom za kruhom po svetu in, so redno prihajali domov, ilegalno seveda, ter v pre-

cejšnji meri vplivali na posameznike, da so pobegnili in se tako izognili preselitvi v Nemčijo ali Slezijo.

Poleg aktivnih partizanov je še najmanj šest Cerkljanov aktivno sodelovalo z OF, kar pomeni, da je bilo iz Cerklj 33 aktivno organiziranih borcv. Od tega jih je od leta 1941 sodelovalo 12, od leta 1942 devet, od leta 1943 trije in dva od leta 1944. Za sedem borcev še ni mogoče ugotoviti, od kdaj so sodelovali v NOV. Borcev z orožjem v roki je bilo 27 in so bili v šestindvajsetih partizanskih enotah. V partizane so vstopali leta 1941 eden, leta 1942 deset, leta 1943 devet in leta 1944 sedem. Kar enajst Cerkljanov pa je padlo v pravičnem boju. Deset prebivalcev vasi je okusilo tudi sovražnikove zapore in koncentracijska taborišča.

Tako kot drugje so se tudi v Cerkljah našli ljudje, ki so bili za okupatorja. Šest Cerkljanov je bilo v njegovih vrstah; trije so bili v beli gardi in trije v nemški vojski. Zvestnost sta se v vrste bele garde zapisala dva brata. Eden

Na vaškem pokopališču stoji spomenik, ki vse obiskovalce opozarja na padle cerkljanske partizane.

izmed njih je padel, drugi pa živi v emigraciji. Tretji pa je bil tik pred koncem vojne v Ljubljani mobiliziran v domobranske stražarske enote. Ob osvoboditvi je bil ujet in kmalu oproščen vsakršne krivde in izpuščen. Nasilno pa sta bila v nemško vojsko mobilizirana brata Anton in Jože Judež, ki sta se med vojno zaposlila v Zagorju ob Savi. Oba sta padla na fronti kot nemška vojaka. V nemški vojski pa je bil tudi sin nepreseljenega cerkljanskega cestarja.

Napad na nemško letališče

Veliko presenečenje na območju Cerklj je sovražnik doživel v noči 7. na 8. julij 1943, ko so partizani napadli njegovo letališče, ki je bilo tik ob vasi. Presenečenje je bilo toliko večje, ker sta letališče med drugim varovali dve veliki oviri, in sicer reka Krka ter široko minsko polje in žične ovire. Dolenska operativna cona je načrtovala napad na letališče

Pogled na »glavno« cerkljansko ulico, ki je v bistvu cesta Brežice-Novo mesto.

predvsem na temelju podatkov, ki jih je svojemu obveščevalnemu centru, ki ga je vodil Vinko Lajkovič iz Pristave, posredoval Cerkljan Jože Butara-Pepčetov, ki ga Nemci kot postarja niso izselili iz domače vasi.

Napada na letališče sta se lotili Cankarjeva in Šercerjeva brigada. Cankarjeva brigada se je napotila proti letališču in garniziji v Cerkljah ter ju napadla, še prej pa je zavarovala napad iz smeri Kostanjevice na Krki in Krškega. Sam napad na letališče je opravil bataljon, ki mu

sprožila val veselja in navdušenja, je med Nemci, živčimi v Cerkljah, povzročila velik preplah in strah. Mnogi so zbežali v bližnje Brežice, od koder so se začeli vračati šele po štirih dneh.

Po končani vojni so se Cerkljani začeli vračati na svoje domove. Razmere za življenje so bile celo nekoliko slabše kot med obema vojnama. Njive, ki so jih med okupacijo zanemarili in opustili tuji priseljenci in tudi umikajoči okupatorji, so potrebovale čas, da so znova rodile tako, kot je treba. Velika spodbuda Cerkljanom pa je bilo dejstvo, da so spet doma, na domači zemlji.

Kraj spreminja podoba

Čeprav Cerklje lahko pokažejo marsikaj, kar je bilo zgrajeno po vojni, se čutijo krajani nekoliko odrinjene. Sami vaščani so nanovo zgradili triinštirideset novih stanovanjskih hiš, petnajst so jih posodobili. Imajo novo pošto s prostori krajevne skupnosti, obnovili so tudi staro šolo in dozdaj nov del šolske zgradbe. Pogrešajo pa sodobnejšo trgovino z mešanim blagom, saj sedanja še komaj zasuži takšno ime. Imajo še trgovino z blagom, ki ga rabijo za poljska dela in v vinogradih, ter dva gostinjska lokala. V vasi je tudi skromen kulturni dom. Najbolj pa Cerkljani pogrešajo kakšen obrat, da bi se lahko zaposlili v domačem kraju. Zdaj se morajo voziti na delo v Brežice, v Kostanjevico, Sentjernej, Novo mesto, Krško in še kam. Potrkali so na številna vrata, a povsod so jih odpravili s prijaznimi obljubami, ki so vse do danes ostale le obljube.

Zakaj ta zapis?

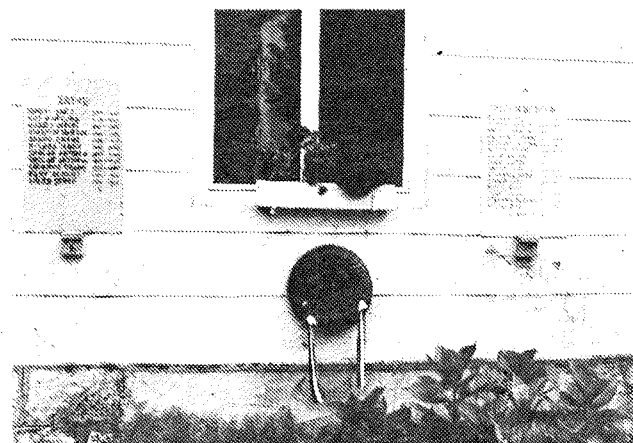
Prav gotovo si bo to vprašanje zastavil marsikateri bralec. Odgovor na nanj je čisto preprost. Pomagati Mihi Butari-Aleksu, da bi še več Cerkljanov prispevalo fotografije in tudi pisne dokumente za monografijo o Cerkljah in drugih okoliških krajih med narodnoosvobodilno vojno. Kot pravi Miha Butara-Aleks, ga je prizadelo, ker v Posavskem muzeju v Brežicah ni nič gradiva o

nastanku in razvoju NOG na območju pod Gorjanci. Prav tako cerkljanske borbe boli, da hočejo nekateri razvednotiti dogodke iz naše revolucije na ozemlju sedanje krajevne skupnosti Cerklje ob Krki. Boli jih tudi, da v kroniki šolskega okoliša Cerklje ob Krki ni o obdobju NOV opisanega nič, razen napada na letališče, pa še tam je datum akcije napačen.

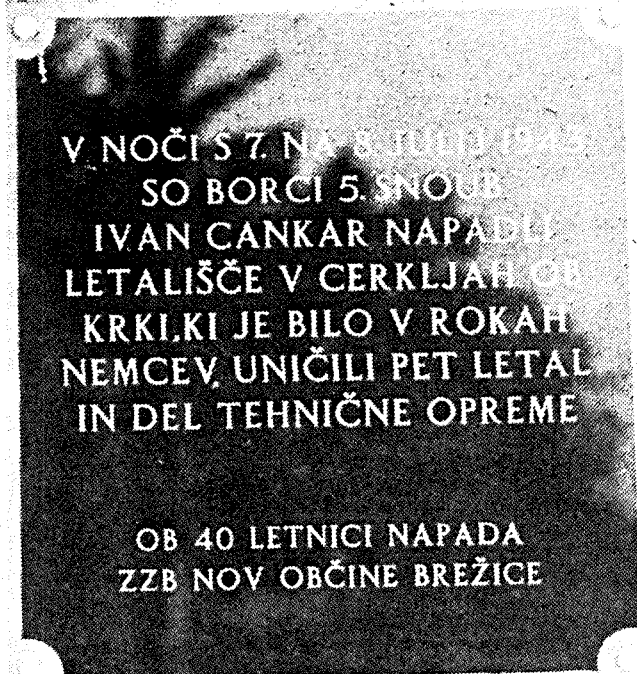

Kot pravi Miha Butara-Aleks, so mu pri zbiranju podatkov za monografijo največ pomagali Avgust Unetič, Janez Dejak, Franci Golobič, Tone in Jože Tršelič, Jože Baškovič, Tone Ratič in drugi. Velik odmev med prebivalci pa je imela tudi razstava portretov cerkljanskih borcev, ki so jo pripravili ob krajevnem prazniku. Nad njo so bili navdušeni tudi drugi, tako da so jo prinesli v občinsko središče Brežice, v tamkajšnji dom JLA. K uspešni postavitvi razstave je veliko pripomogel tovariš Mrvič iz Muzeja revolucije v Ljubljani.

Prav gotovo je po hišah še veliko gradiva, ki sodi v takšen dokument, kot je monografija. Ta pa bo dostojen spomenik vsem borcem in aktivistom ter vsem tistim, ki so kljub preseljevanju vedeli, kje je njihovo mesto in kako se morajo obnašati do surovega nasprotnika, ki je poteptal vse človeške norme. Hkrati pa bo monografija vsej slovenski javnosti povedala pravo resnico o Cerkljah in Cerkljanih med NOB. Bojan Kuntarič

Na stari šoli sta plošči z imeni padlih partizanov in žrtev nacističnega nasilja. Seznana nista popolna, vendar so že zagotovljena sredstva, da bi ju dopolnili.

Ob štiridesetletnici napada na letališče so Cerkljani 7. julij razglasili za svoj krajevni praznik. Takrat so na vходу v garnizijo JLA odkrili spominsko obeležje.

DOMŽALE

Srečanje upokojenk
športnic

Ob prvem tednu upokojenec domžalske občine so bila nedolgo tega športna srečanja v streljanju, kegljanju, balinanju in šahu. Sodelovalale so ekipe iz Domžal, Moravč, Mengša in Kamnika.

Upokojenci teh sosednjih krajev veliko sodelujejo in se pogosto srečujejo. Dejavnosti so predvsem kegljači in balinarji, tako moški kot ženske. Zlasti uspešne so domžalske balinarke, ki redno trenirajo, zato so tudi njihovi dosežki zadovoljivi. To niso samo dobre športnice, temveč tudi družbenopolitične delavke in zavzete članice ZB.

JOŽE NOVAK

Domžalčanke Francka Avbelj, Angela Vodnik, Francka Šeruga in Vida Tomažič po zmagi na eni izmed tekem

KOPER

Dragocena publikacija

Ob dnevu vstaje slovenskega naroda so v Koprju predstavili pomembno partizansko publikacijo »Napredna mladina Slovenske Istre 1919-1947«. Predstavitve so se udeležili številni družbenopolitični delavci, zgodovinarji in nekdanji partizanski mladinski aktivisti, pisci knjige. V imenu uredniškega odbora je prof. Salvatore Zitko poudaril, da so zajeli revolucionarno predvojno mladinsko gibanje in delež mladih v NOB v medvojnem Istrskem okrožju in v nekaterih predelih kasnejšega Južnoprimorskega okrožja. Gre za skupinsko delo osemnajstih avtorjev, v katerem je težišče na spominih neposrednih udeležencev, hkrati pa ga dopolnjuje bogato zgodovinsko gradivo s fotografijami številnih dokumentov.

V razpravi ob predstavitvi so udeleženci poudarili, da prenaša zbornik dragoceno izročilo preteklosti v današnji čas, zlasti naj bi po njem segala mladina. Vsa zahvala gre tudi avtorjem, zbiralcem gradiva, redaktorjem, lektorjem in drugim, ki so pet let trdo delali, preden je izšla knjiga. Slišali smo, kako je bilo treba od črke do črke sestavljati napol strohnele liste papirja, iskati pri posameznikih stare fotografije, pregledati po muzejih pri nas in v Italiji na tone gradiva, večkrat preverjati izjave mladinskih aktivistov, katerih spomin seveda ne more biti več takšen, kot je bil pred štirimi desetletji itn. Tako je nastajalo delo, za katerega lahko trdimo, da je pravi biser v zakladnici naše predvojne revolucionarne in partizanske publicistike.

LJUBAN OMLADIČ

Pot, posejana
s spomini

Borci in upokojenci iz Kopa so si tokrat izbrali za izlet območje IX. korpusa. Pot nas je najprej vodila v Stanjel, vasico na griču z razgledom na Vipavsko dolino in kras. Od bojev štirinajstdesetega mineva enajstirideset let. Sovražniku sta dostop branili Kosovelova in Bazoviška brigada. Sele četrty dan smo se morali umakniti sovražniku, ki je napadal iz sedmih strani. Okupator je zasedel vas, od koder naj bi varoval železniško progo. Pot smo nadaljevali prek Branika v Cepovan, pa na Lokve in v Trnovski gozd. Tu smo utrjeni partizani večkrat počivali na z listjem postlanih tleh.

Pod Čavnom smo se spomnili poti na Kozje stene, kamor smo se trinajstiridesetega umaknili z goriške fronte z več kot sto ranjenici. Dež in goščava sta nas obvarovala pred Svabi, ki so bili komaj kilometer za nami. Z nami je bil takrat s svojo ekipo dr. Cicarelli.

Čakala nas je obnovljena Predmeja, naše nekdanje zbirališče in odhodna točka na Kras v Benečijo, na Idrijsko in Notranjsko. Kljub temu da smo vsakokrat, kadar smo prišli tja, našli več požganih domacij in v nebo štrlečih dimnikov, smo bili vedno dobrodošli in deležni pomoči domačinov. Prek Cola smo šli na Črni vrh, nekdanje gnezdo bele garde, katere pripadnike smo nagnali iz vasi.

Tudi Spodnja Idrija hrani spomine. Napadli smo sovražne postojanke. Po celodnevni boju sva z ruskim zdravnikom obvezovala ranjence, ki jih je bilo več kot petdeset. Dan nato smo jih prepeljali na Mrzlo Rupo, kjer jih je sprejela dr. Pavla.

V Idriji smo položili cvetje pred spomenik padlim in jim v slovo zapeli nekaj borbenih pesmi.

Vračali smo se prek Hotedršice. Vso pot so nas spremljali spomini. Kako težko jih je opisati v nekaj vrsticah. Spomini, spomini. Za vselej pa so nam ostali pred očmi liki tovarišev, ki so dali življenja za svobodo.

MARIJA ZEGA-RADA

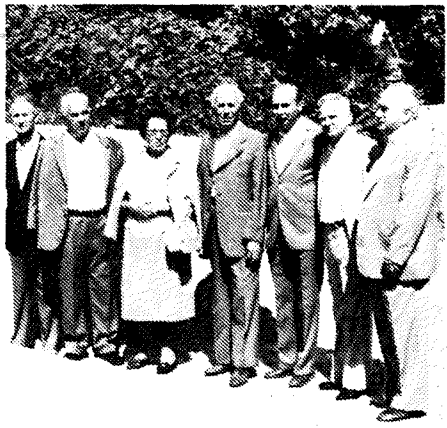
HRASTNIK

Obletnica drzne
partizanske akcije

V noči s 16. in 17. avgust mineva enajstirideset let od dne, ko je na podlagi skrbno premišljene akcije skupina devetih partizanov pod vodstvom nekdanjega rudarskega poslovođa Konrada Pevca ter rudarja Maksa Jakopiča izvedla diverzantsko akcijo v rudniku Hrastnik, in sicer v obratu Ojstro. Uničila je jamske naprave in dve kompoziciji jamskih vagonov za prevoz premoga iz jame z lokomotivama vred, tako da je bil obrat onesposobljen za redno proizvodnjo vse do osvoboditve leta 1945. Akcije so se poleg obeh prej omenjenih udeležili še: Jože Jerič, Stanko Hafner, Avgust Povše, Jernej Košir, Mirko Kovač, Adolf Bremec in Milenko Roš. (Od devetih diverzantov jih živi še pet).

Pred samo akcijo so sklicali vse rudarje nočne izmene. Maks Jakopič jih je nagovoril, česda je vsak Slovenec dolžan prispevati svoj delež k osvoboditvi domovine ter sabotirati pridobivanje premoga za nemško vojno industrijo.

Za v partizane je izbral enajstirideset mlajših rudarjev. Med njimi je bil tudi ruski vojni ujetnik Vasilij, ki je bil med vsemi mobiliziranimi najbolj srečen, saj je to zanj pomenilo pot v svobodo. Obut v coklje bi sicer ne mogel na pot, zato je Jakopič ukazal nemobiliziranemu starejšemu rudarju, naj sezuje svoje škornje. Vasilij ni mogel skriti sreče, ko je na Jakopičevi kapi zagledal partizansko zvezdo. Toda za čustva ni bilo časa. Ukrepiti je bilo treba hitro ter čimprej izpod zemlje odpeljati mobilizirane

Preživeli diverzanti Adolf Bremec-Bolta, Avgust Povše-Dušan, Konrad Pevce-Zdenko, Milenko Roš-Bojan z Lidijo Sentjurcevo in sekretarjem občinske ZZZ Danilom Babičem ter glavnim direktorjem REK »Edvard Kardelj« Srečkom Klenovškom ob letošnjem jubileju pred vhodom v jamo Ojstro.

rudarje. Poslali so jih večidel na Dolenjsko, med njimi tudi Rusa Vasilija, za čigar nadaljnjo usodo ne vemo. Ves potek akcije je opisan v brošuri z naslovom »Pred 40 leti«, izdani ob lanske obletnici.

JUSTI BEVEČ

KRANJ

Več pobud in
odgovornosti

Pri ohranjanju izročila NOB ne zadostujejo le borčevsko postavljanje, vzdrževanje spomenikov in vsakoletne komemoracije, pač pa moramo to nalogo razširiti na vse družbene dejavnike, da bodo gojili najrazličnejše oblike in uveljavljali lastno odgovornost. Tak bi bil lahko sklep nedavnega pogovora dopisnikov družbenega dogovora o varstvu borčevskih spomenikov in grobišč v občini Kranj. Od podpisa dogovora je minilo že šest let. Vsa ta leta deluje pri občinskem odboru ZZZ komisija za podružljanje, razvijanje in negovanje revolucionarnih tradicij, podobno telo pa ima v svojem sestavu tudi občinska konferenca SZDL. Kranjska občina sodi med uspešnejše. Izdali so šest brošur žepnega formata o posameznih najvažnejših dogodkih in krajih, kar je naletelo na močan odziv predvsem v šolah in turističnih organizacijah. Občina je vsako leto z vsem razumevanjem dodeljevala sredstva za najnujnejša dela.

Kljub doseženim uspehom pa ugotavljajo, da se vse dogajanje vrty v ustaljenih krogih. Premalo je pobud in pripravljenosti za sodelovanje v širši javnosti, torej v družbenih organizacijah, društvih, krajevnih skupnostih, šolah, zavodih in podobno. Že s smerokazi bi morali bolj nazorno označevati pot do spomenikov in grobišč. Pogumneje bi morali uveljavljati zvočne zapise o posameznih dogodkih, po pomožnosti v več jezikih pa z vsemi možnimi efekti. Zbiranje fotografskega gradiva je sicer lepo steklo, toda niso še izoblikovali načina, kako to gradivo načrtno urejati, arhivirati in obvarovati pred zobom časa. Večkrat bi si morali pomagati z značkami, kar je zelo privlačno zlasti za mladi, ki ji je vse to tudi v glavnem namenjeno.

Te in druge oblike dela bodo vnesli v novi srednjoročni program in skušali oživetiti zlasti prijeme, ki ne zahtevajo večjih sredstev, ampak več zavzetosti, več širine in več odgovornosti. Takojšnja, neposredna naloga, ki že poteka, pa je preustavitev (in nova postavitev) spomenika devetindesetletim talcem, ustrljenim v Bistrici pri Naklem. Nova avtocesta ga je namreč obšla in izmaličila okolje že tako in tako skromnega spomenika.

KAREL MAKUČ

RADOVLJICA

Priznanja najboljšim

Skupščina občine je tudi ob letošnjem občinskem prazniku podelila svoja priznanja zaslužnim občanom, organizacijam in društvom. Najboljšim so jih izročili na slavnostni seji 3. avgusta v Kropi. Letošnji nagradenci s Plaketo skupščine občine Radovljica so: Ciril Rozman iz KS Podnart za dolgoletno družbenopolitično delo, Planinsko društvo Radovljica ob 90-letnici obstoja in plodnega dela, Občinska gasilska zveza Radovljica ob 30-letnici uspešnega delovanja na področju požarne varnosti, delovna organizacija Plamen Kropa ob 90-letnici obstoja in uspešnih poslovnih rezultatov ter občinski štab teritorialne obrambe Radovljica za izjemne dosežke pri izvajanju priprav na področju ljudske obrambe in usposabljanja njenih pripadnikov.

Medaljo občine Radovljica so dobili: Milan Jerala z Bleda, Zlato Kavčič iz Lesc, Joža Smole iz Ribnega, Nikolaj Legat iz Begunj, Peter Sekloča iz Gorij, Alojz Vidic iz Srednje Dobrave, Godba na pihala DPD Svoboda Lesce ter Tone Bohinjc, župnik iz Kroke. Na slavnostni seji so podelili tudi dvojce priznanj Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo Plaketi ljudske obrambe. Za izjemne zasluge na področju SLO in DS sta ju prejela Boris Setina, prejšnji predsednik skupščine občine Radovljica, iz delovne organizacije Veriga Lesce za dobro organizacijo priprav in izvajanja ukrepov ljudske obrambe in družbene samozasčite.

Za izredne zasluge v NOB in povojni graditvi sta prejela odlikovanja Predsedstva SFRJ prvoborec Jurij Petek in Franc Jere iz Radovljice.

J. R.

Vabilo

Vabimo na slovesnost ob odkritju spominke plošče na nekdanjem sedeu primorskega mladinskega vodstva med NOB. Prireditelj bo ob prazniku KS Šebrelje 1. septembra ob 12. uri v Grapi na Šebreljskem vrhu pri nekdanji domačiji Andreja Rjavca. RK SZMS bo organizirala kolektivni prevoz iz Ljubljane, če se bo do 25. 9. 1985 prijavilo pri tovarišici Silvani Košuta (061) 312-381 dovolj interesentov.

Vabi aktiv nekdanjih
mladinskih aktivistov
Primorske

90 let Ivane
Žontar

V Preski pri Medvodah je Ivana Žontar praznovala visok jubilej, 90-letnico rojstva.

Rojena je bila v številni družini v Trnovcu v dolini Ločni-ce in že, ko ji je bilo šest let, je morala v Osredok za pestrno. Kasneje je poprijela za vsa kmečka opravila in kljub trdemu delu je vsak drugi dan hodila v šolo, kjer jo je poučeval župnik Meršol. Med iskanjem

boljšega kruha se je njena pot ustavila v Suhi, kjer je spoznala mladega fanta Jakoba Žontarja, s katerim se je po končani prvi svetovni vojni tudi poročila.

Z okupacijo naše domovine pa so se za Ivano znova začele preiskunje, skrbi in trpljenje. Njeni trije bratje so se pridružili borcev za svobodo, konec vojne pa je dočakal samo eden. Kmalu po vojni je Ivana izgubila še moža.

Kot članico Zveze borcev NOV smo jo ob njenem jubileju obiskali, ji podarili šopek

rdečih nageljnov in ji ob prijetnem kramljanju zaželeli še veliko zdravih in srečnih let.
Krajevni odbor ZB NOV Preska

Porezen spet vabi

Naš posnetek je iz letošnjega, desetega jubilejnega spominkega pohoda na Porezen. Bilo je 23. marca

V počastitev 40-letnice miru in svobode in 40-letnice boja na gori in v vaseh pod prirejajo planinsko društvo Cerkno v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami ter odbori skupnosti borcev 19. SNOUB »Srečko Kosovel«, gorenjskega vojnega področja in Inženirskega vojnega področja 31. divizije letni spominski pohod na Porezen v nedeljo, 25. avgusta. Dohod na Porezen je možen iz naslednjih smeri: iz Cerknega po poti Kosovelove brigade, iz Železnikov preko Davče po poti Gorenjskega vojnega področja (prek Jureževe ali Vrhovčeve kmetije), iz Podbrda oziroma Petrovega brda po poti Inženirskega bataljona 31. divizije in od Jesenice po Dolgi poti.

Kot vsa leta doslej bo ob 11. uri pri spomeniku padlih na vrhu Porezna spominska slovesnost s polaganjem venca in prižiganjem žare, odprt pa bo tudi prenovljeni dom »Andreja Zvana«. Čeprav je poletje, ni odveč opozorilo pohodnikom: planinska oprema, zlasti primerna obutev, je obvezna! Sicer pa: upoštevajte navodila planincev ter gorske reševalne službe. Na svidenje na Poreznu v nedeljo, 25. avgusta – ob vsakem vremenu!

Jože Čurin

Zahvali

Vsem soborcem, prijateljem in tovarišem v Gubčevi brigadi in Koroškim partizanom, tov. Sergeju Kraigherju, Lidiji Sentjurcu in vsem številnim, ki me imajo radi, se zahvalujem za iskrene čestitke ob Levstikovi nagradi in rojstnemu dnevu.

Vida Brest

*

Krajevna organizacija ZZZ NOV Knežak se zahvaljuje vsem, ki so kakorkoli prispevali in pomagali pri organizaciji postavitve spomenika VII. Banjski udarni diviziji v Knežaku. Se posebna zahvala naj velja učiteljem in učencem OS »Tone Tomšič« iz Knežaka, domačemu pevskemu zboru za prisrčen in pester program. DO TOZD »Javor« Tovarna stolov Bač in TOZD »Gozdarstvu« Knežak pa za vsestransko pomoč. Hvala vsem, ki ste se v tako velikem številu udeležili tega srečanja.

KO ZZZ NOV Knežak

Obvestilo

Srečanje bivših internirancev
iz Ravensbrücka in Auschwitza

Srečanje nekdanjih internirancev obeh taborišč iz Jugoslavije in zamejstva pod geslom Mir je edina pot v prihodnost bo od 19. do 23. septembra v Zlatnih stenah pri Puli in ne v Verduli, kot smo prvotno objavili. Vse udeležence prosimo, da 4700 din za tri polne penzione vplačajo najkasneje do 25. avgusta po pošti na naslov: Kompas Ljubljana, Titova 12. Nova številka tekočega računa je: 50100-601-13773, označite tudi namen: za srečanje borcev v Pulju. Hkrati pošljite na Kompasov naslov kopijo položnice. Vsi prijavljenci iz Ljubljane lahko plačajo osebno pri Kompasovi blagajni na Titovi 12.

Prosim vse občinske internirance pri ZZZ NOV, da pomagajo prijavljencem pri vplačilu. Vsa vplačila, ki so bila poslana za Verdulo na staro številko žiro računa, so veljavna. Med bivanjem v Zlatnih stenah bo mogoče obiskati tudi Brione.

V Pulj bomo odpotovali z rednim vlakom 19. septembra ob 9.40 iz Ljubljane. Vsak udeleženec si mora sam priskrbeti vozno karto.

Organizacijski odbor
srečanja pri
Rep. odboru ZZZ NOV Slovenije,
Vrtača 11. Ljubljana

Šestdesetletnica
Lojza Leniča

Te dni je praznoval 60. rojstni dan Lojze Lenič-Mile, hraber in požrtvovalen borec, mitaljevec in starešina Dolenjskega bataljona, Istrskega odreda, Gubčeve brigade, Zapadnodolenjskega odreda, 9. brigade in Belokranjskega vojnega področja. V njegovem življenju nikdar ni bilo časa za počitek, kajti že od 1941. leta je deloval kot aktivist NOB, se kasneje vključil v partizanske odrede, po osvoboditvi pa je vse do upokojitve deloval kot delavec in funkcionar v organih za notranje zadeve. Po upokojitvi je svoja prizadevanja prenesel na področje ljudske obrambe, družbene samo-

zaščite in v organizacijo ZB. Za svoje revolucionarno delo je dobil številna odlikovanja in priznanja. Njegov prijatelj, krajan in družbenopolitične organizacije KS Vižmarje-Brod mu želi še veliko zdravja in osebne sreče.

R. M.

Kako je četa Levstikove brigade pri Lavrici zaplenila nemško tanketo

Bil sem v Dolenjskih Toplicah, ko sem dan po kapitulaciji Italije dobil nalog od centralne komisije VOS, naj krenem v Ljubljano, kjer naj bom na voljo našim enotam, ki bodo skušale prodreti v Ljubljano.

Z različnimi prevoznimi sredstvi, tudi z vlakom, sem še isti večer prišel na Škofljico, kjer je bil štab novoformirane Levstikove brigade. Javil sem se v štabu in jim povedal, zakaj sem prišel oziroma s kakšno nalogo.

Ker z napadom in predorom v Ljubljano ni bilo nič, a Levstikovi brigadi, ki je bila še v formiranju, je bil potreben komandni kader, so me takoj postavili za komandirja čete. Ne spomnim se, ali je bila ta četa v 1. ali 2. bataljonu, vem samo, da je bil komandant bataljona Jojo, ki je pozneje padel v bojih Levstikove brigade. Ne spomnim se več niti številke svoje čete. S četo sem držal in branil položaje ob cesti in železniški progi Ljubljana-Lavrica-Škofljica, in sicer pri Lavrici. Četa je bila zelo dobro oborožena, saj je orožje zaplenila ob kapitulaciji Italije. Razen pušk smo imeli precej puškomitraljezov, v pomoč nam je bil tudi minometalec (81 mm). V nekaj dneh je četa dobila še protitankovsko puško angleške izdelave, ki je odigrala poglavito vlogo pri zaplenitvi nemške tankete.

Na položajih pri Lavrici smo se vsak dan lažje ali huje spopadli s sovražnikom, ki nas je vtrajno poskušal zrniti z naših položajev tako blizu Ljubljane. Pri enem izmed nemških napadov so Nemci uporabili tanketo, ki je z glavne ceste streljala na naše položaje. Na nemško tanketo smo takoj usmerili močan ogenj iz protitankovske puške. Kmalu se je tanketa prekucnila v obcestni jarek in tam obstala. Ker se Nemcem ni posrečilo prodreti in nas zrniti s položajev, so se pred večerom umaknili na izhodne položaje, tanketo pa so pustili v obcestnem jarku na nikogaršnjem ozemlju.

Seveda nas je tanketa zelo mikala, zato sem se z oddelkom borcev odpravil do tankete. V obcestnem jarku je ležala obrnjena na bok; najprej smo si jo z vseh strani previdno ogledali in pregledali ali je niso Nemci minirali pred umikom. Ko smo to izključili, sem se odločil, da jo izvlečemo iz obcestnega jarka in uporabimo za boje proti sovražniku. Pomagala sta dva para močnih tovornih konj in ker ni bila preveč težka, smo jo zelo hitro izvlekli iz jarka in postavili na cesto. Tanketo smo potem odpeljali na Škofljico in jo predali štabu Levstikove brigade.

Po tem dogodku smo imeli nekaj časa mir, ker so Nemci začeli zbirati okrepitev. Šele nato so nas napadli in potisnili s položajev pri Ljubljani. Zanimivo je, da so tokrat napadli desno krilo Levstikove brigade, da se je morala umakniti s položajev pri Ljubljani. Kmalu sem dobil novo dolžnost in zapustil Levstikovo brigado. Zato ne vem, kaj se je poslej dogajalo z zaplenjeno nemško tanketo.

Ceprav sem v Levstikovi brigadi preživel le kratak čas, mislim, da sem si vseeno zaslužil, da bi me Odbor skupnosti borcev 8. SNOUB Frana Levstika evidentirala kot borca Levstikove brigade.

ANTE JUKIČ-MATO

Delegatom II. kongresa USAOJ, mladini, šolam...

Pred nekaj meseci sem od prijatelja delegata iz Bosne izvedel, da je leta 1984 pri NIŠRO Oslobođenje (Džemala Bjedića 158 71123 Sarajevo), izšla knjiga Riste Miličevića: DANI NEZABORAVA, kronika o drugem kongresu USAOJ (protifašistične mladine), ki je bil od 2. do 5. maja 1944 v Drvarju.

Knjigo sem potem zamen iskal po vseh mariborskih knjigarnah in knjižnicah. Moral sem se obrniti na založbo, ki mi je knjigo za ceno okoli 930 din takoj poslala in priložila ljubezniv dopis.

Pred nekaj dnevi sem jo prebral in z veseljem ugotovil, da gre za skrbno zbrano in oblikovano zgodovinsko gradivo, ki je napisano precej zanimivo, razumljivo, prijetno in popularno. Avtorju Ristu Miličeviću, ki je bil tudi delegat na II. kongresu USAOJ, je prav gotovo uspelo posredovati čudovito borbo in revolucionarno razpoloženje bojujoče se mlade jugoslovanske generacije v tistem težavnem, vendar veličastnem prelomnem zgodovinskem obdobju, kot tudi enkratno, neponovljivo

vo revolucionarno vzdušje med delom kongresa. Temu dogodku pa je dal še večjo vrednost s svojo udeležbo ter sodelovanjem tudi maršal Tito s številnimi pomembnimi vojaškimi in političnimi sodelavci. Velikega političnega pomena je bila prav tako udeležba in sodelovanje uglednih zaveznških delegacij ter delegatov drugih narodov in narodnosti. Iz knjige je moč razbrati, da II. kongres USAOJ ni bil samo velik uspeh mladine v NOB, temveč hkrati prvorazredni politični dogodek vseh bojujočih se narodov in narodnosti Jugoslavije z izjemno obmevnostjo pri zaveznikih in vseh svobodoljubnih protifašističnih narodih sveta.

Lahko bi še precej napisal o pestri vsebini Miličevićevega skrbno pripravljenega dela, vendar moramo poudariti, da ni namen mojega pisanja poročilo ali knjižna ocena. Za sporočilo sem se odločil zato, ker v slovenskih časnikih nisem zasledil nobene vesti, poročila ali ocene o knjigi, ki pa gotovo sodi tudi na naše bralno območje. Če sem morda le spregledal vest o izidu knjige ali oceno, se opravičujem!

In zakaj je knjiga za nas, poleg bogate zgodovinske vsebine, še pomembna? Avtor se je ob koncu potrudil tudi z imenskim seznamom delegatov, v katerem je navedel osnovne osebnosti in druge podatke, vendar se ni dokončal – popoln seznam obsega 830 imen, med njimi je 92 imen članov slovenske delegacije. Objavljena sta tudi skrajšana referata Mitje Vošnjaka in Gabrijela Gašpersiča – Jela.

MIRKO FAJDIGA,
Delegat II. kongresa USAOJ

Katerim datumom naj verjamemo?

Najbolj me prizadene, ko preberem v časniku ali še huje, v knjigi napačne datume dogodkov, napačne številke zajetih sovražnikov, datumov na spomenikih padlih in udeležbo v NOV pri umrlih. V 1. letošnji številki TV-15 je bilo pri osmrtnici napisano, da je Milan Venišnik stopil v NOV marca 1943. Kako je bil potem lahko moj komisar 2. čete 1. bataljona Zapadnodolenskega odreda v Dobrem polju že maja 1942. leta! V knjigi o Šlandrovi brigadi piše o napadu na Zagorje. Zapisana je drugačna razporeditev bataljonskih funkcionarjev, kot pa so bili imenovani. Na 686. strani knjige je omenjen Horn Krst, namestnik političnega komisarja 2. bataljona, ki ga pri dveh četah, s katerima sem zavzel Toplice in železniško postajo Zagorje sploh ni bilo zraven. Mene je pisec seveda prezrl. Na strani 689 v knjigi ni omenjeno, da smo prišli z dvema osebnima avtomobiloma v Radmirje.

Zgodovino in vse podatke bi bilo potrebno jemati bolj resno, da ne bi ponarejali resnice, zaslužnih za kakšno pomembno akcijo pa prizadeli. Še bi lahko naštevali podatke, a mislim, da je brez pomena.

SREČKO GRAŠIČ

»Za Ota bi dala roko v ogenj...«

Tako pravi sestra partizana Ota Terglava – Groma Štefka Železnik s Polzele. Vsi dogodki, ki so se dogajali pred postavitvijo spomenika NOV na Polzeli, ob izidu monografije Polzela in ob vsem tem, kar se še govori in piše, je niso omajali v veri v Ota.

»Ko sem prišla iz nemškega taborišča, kjer sta končala mati in oče, sem zvedela, da Ota ni več. Vsa ta dolga leta sem prosila za pojasnilo njegovega zagonetnega izginotja, toda dobila sem le kratko obvestilo RSNZ SR Slovenije: bil je organizator bele garde. Brat Stanko je bil 1942 ustreljen v Mariboru,« pojasnjuje Štefka. Aktivni del uredniškega odbora za izdajo monografije Polzela se s tako kratko razlago ni zadovoljil. Urednik je obiskal Štefko. Pokazala je zapiske, ki so jih s predsednikom ZB Polzela naredili po razgovorih z domačini Šmihela nad Mozirjem. Pokazala je tudi dolgo pismo, ki ji ga je Oto pisal 15. avgusta 1943 v taborišče Kastl.

Iz pisma le odlomek: »...Na stotine naših fantov je že darovalo svoje mlado življenje na žrtvenik domovine, a vedno vstajajo novi sinovi domovine, ki se ne strašijo najhujših žrtev – s puško v roki pripravljajo pot boljši in srenejši bodočnosti. Boš vidla Štefi, da bodo z dnem narodnega prebujenja vstali drugi ljudje. Vse kar smrdi po N... bomo poklali in pobili tako, da bo zginila vsaka sled za njimi. V paketih bomo pošiljali za njimi tudi njihni zarod, ki so ga mislili nam pustiti v spomin...«

Na podlagi teh pričevanj in še čudnih, zelo presenetljivih stvari, ki izvirajo menda že iz 1943. leta, a še danes niso zastarala, toda vsa, da, skoraj vsa govorijo v prid Otu, smo se odločili uvrstiti Ota med padle v NOV.

Pričakovali smo tolmačenje uradnih podatkov, pričevanje Tona Ulriha-Kristla, morda tov. Atene. Pričakovali smo, da se bodo pisno

oglasili tisti, ki so z Otom bili do konca, mu ponudili zatočišče, ga obsodili, likvidirali, ga našli ustrelenega...

V Večeru se je 11. julija 1985 s sestavkom Ime, ki ne sodi v monografijo Polzele, oglašil Janez Štrigl. O Otu menda ve še mnogo več. Prosimo, naj nam ali sestri Štefki opiše vse, kar ve ali je kje dokumentirano. O Otu želimo čim več podatkov, da bomo na podlagi le-teh razblinili dvome, dopolnili monografijo Polzele in zadevo končali.

STANKO NOVAK
VILI VYBIHAL

»Dvajset prostovoljcev med tavanjem skozi zasede«

Članek je bil objavljen v TV 15 NAŠ TOVARIŠ 1. avgusta 1985.

Avtorju članka tov. Ivanu Zbačniku vsa čast in zahvala za natančen opis dogodkov, ki so se zgodili v prvi polovici julija 1942. Ker avtor ni pustil polnega naslova, čeprav poziva, naj bi se oglašil še kdo od preživelih, se mu oglašam v časopisu TV 15.

Članku bi rad dodal še nekaj podrobnosti, ki jih je tov. Zbačnik nehoti izpustil ali morda pozabil. Opisal bom, kako se je prebijala druga skupina 13 borcev, ki jo je vodil komandir čete Ivo, doma iz Cerknice, ki je jeseni 1942 padel pri Gornjem Jereru. V tej skupini sem bil tudi sam. Bil sem eden od tistih treh, ki so bili lažje ranjeni, vendar ne od krogle, ampak od suhega leskovega lesa. Ta se mi je zadrll globoko pod kožo desne roke in še zdaj ga nosim v spomin na tiste dni. Takrat sem bil borec Rakovske čete, ki je do začetka italijanske ofenzive julija 1942 taborila na Križni gori.

Mislim, da je bil nekje v gozdovih pod Snežnikom »postrojen« v glavnem kar cel Zidanškov bataljon. Iz tega bataljona se nas je javilo 70 do 80 prostovoljcev. Skupaj s Pivško četo smo nameravali oditi na Primorsko v Trnovski gozd. Oktobra istega leta je to eni takih skupin tudi uspelo. Nad Koritnicami se je naša četa, ki je štela 23 borcev, ločila od bataljona. Glavnina se je usmerila čez železniško progo pri Narinu in se takoj spopadla z Italijani, ki so taborili po okoliških hribih in se pripravljali na vdor v Loško dolino. V tem spopadu je padel komandant Smeli, glavnina bataljona pa se je takoj usmerila nazaj čez državno mejo. Naš napad na tovrnjak nad Ilirsko Bistrico je v nekaj vrsticah opisan v knjigi, ki je izšla že pred več leti. Prispevke so napisali borci iz Ilirske Bistrice in okolice. Dodal bi še, da smo prav na tistem griču nad Ilirsko Bistrico izgubili vodiča in prav to je bil edini razlog za vrnitev nazaj čez mejo, kajti naša naloga je bila, da nekje pod Nanosom s pomočjo vodiča dohitimo glavnino bataljona. Zaradi našega vračanja čez mejo smo se bolj bali naših predpostavljenih kot Italijanov. Bali smo se, da bi nas obsodili kot dezertarje. Oddahnili smo si, ko smo prišli v Kozarišče in zvedeli, da se je že pred nami vrnila tudi glavnina bataljona.

Zdaj pa še o naši skupini, ki se je prebijala po svoje. Bilo nas je trinajst. Trikrat smo padli v italijansko zasedo, ko smo hoteli prečkati cesto. Ker nismo poznali terena, smo eno in isto cesto, sicer zelo vijugasto, prečkali dvakrat ali trikrat. K sreči so Italijani vedno pregodaj začeli streljati na nas in tako smo se vedno brez posledic umaknili in preusmerili

drugam. Hodili smo le podnevi. Večkrat smo plezali na visoka drevesa, da bi se orientirali. Končno smo ugledali del Bloške planote in Petelinji vrh nad Polanami. Tretji dan tavanja je bilo sonce visoko nad nami, domnevali smo, da mora biti ura okrog dvanajste in da se približujemo državni meji. Razporedili smo se v strelsko vrsto, pripravljeni na strel, izogibali smo se suhih vej in stopali le po kamnih, obraščenih z debelim mahom. Nikjer ni bilo videti ne bunkerjev ne bodeče žice.

Dvomili smo, ali sploh hodimo v pravi smeri. Naenkrat pa smo opazili betonski bunker brez strehe. Začeli smo se plaziti od zaklona do zaklona in ko je bilo še kakšnih 20 metrov do bunkerja, smo ga naskočili. V bunkerju ni bilo nikogar, na tleh smo opazili nekaj cigaretnih ogorkov. Ugotovili smo, da je to ena od odprtih oglednic (osmatračnic). Povzpeli smo se po stopnicah na vrh bunkerja in kmalu ugotovili, da je pod nami Loška dolina, da smo na pravi poti in da smo najbrž pravkar prekorčili državno mejo. Poslej smo hodili bolj sproščeno, kar po gozdni poti, ki je peljala v dolino. Kmalu smo pred seboj gledali veliko jaso (laz), ki ga je prečkala gozdna pot. Že smo bili vsi na odprtem, ko smo opazili 150 m nad nami sredi jase velik kamnit bunker, v katerem je bila skupina italijanskih vojakov. Vide-li smo le njihove klobuke. S puškami, pripravljenimi na strel, in povečano razdaljo smo kar nadaljevali pot čez jaso. Zanimivo je bilo, da ni padel niti en strel, pa tudi klobukov ni bilo več videti. Šli smo z normalno hitrostjo v prepričanju, da Italijani mislijo, da smo le predhodnica večje partizanske enote.

Tovariš Zbačnik, toliko bi rad dodal k tvojemu članku. Samo še to: gotovo se spominjaš, ko smo iz ene zasede padli v drugo in so začeli Italijani metati mine na nas.

Vse preživle borce naše skupine lepo pozdravljam.

Prav bi bilo, da bi se nekje zbrali in oba članka dopolnili ter čistopis s podpisi izročili Notranjskem muzeju v Ložu, saj so bili navedeni dogodki pomembni in nikjer popolnoma obdelani oziroma opisani.

Po spominu napisal:

STANE ŠEGA

Popravek k anekdoti Čerkeška konjenica v Bilo gori

V zapisu – anekdoti Čerkeška konjenica v Bilo gori v TV-15 Naš tovariš, 23. št. z dne 13. 6. 1985, se je po pripovedi nekaterih udeležencev pohoda, gojencev vojne akademije, na marčevskem srečanju ob 40-letnici v Ljubljani, vrnil tudi netočen podatek o glavnem junaku tega zapisa Lepem Peru – Petru Vrljiniću. Rojstna vas Bojanci namreč ni v Žumberku, pač pa v Beli krajini. Petar Vrljinić ni umrl leta 1979 v Zagrebu, pač pa že leta 1974 v Beogradu, kjer je pred upokojitvijo v činu polkovnika služboval v generalštabu JLA. Natančne podatke mi je posredoval njegov ožji sorodnik Drago Biličić iz Črnomlja, za kar se mu najlepše zahvaljujem

JOŠT ROLC

SKUPŠČINA OBČINE RADLJE OB DRAVI

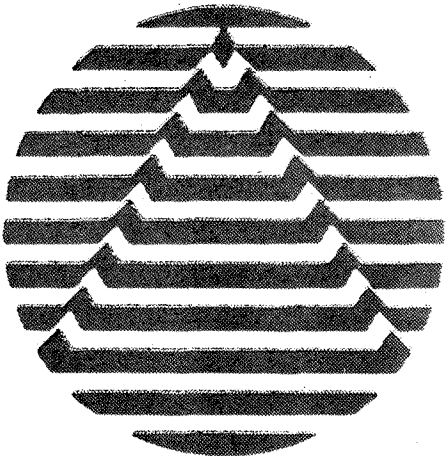
Z DRUŽBENOPOLITIČNIMI
ORGANIZACIJAMI
ČESTITAJO VSEM SVOJIM
OBČANOM ZA OBČINSKI
PRAZNIK

NAGRADNA KRIŽANKA

ALPINA
ŽIRI

Razpis nagradne križanke

Tokrat vam je pripravila nagradno križanko delovna organizacija Alpina Žiri. Pravilne rešitve pošljite do 29. avgusta 1985 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite Alpina Žiri. Tri reševalce čakajo nagrade iz knjižnega programa založbe Borec.

alpina®

		VRSTA MECA	IZBRANCI	MONGOLSKI ZGODOVINAR			TEKOČINA V ŽILAH	TOVARNA V NIŠU		GR. BOGINJA NESREČE	VRSTA ZLITINE
JUGO-SLOVAN OTOK					SLOVENSKI PISATELJ	PRI BITEK PRI MENJAVI	SLOVENSKI SLIKAR	VLOGA IZ PRODANE NEVESTE			
IZDELOVALEC SALAM								SAVIN REKA V SRBIJI			
LITER		SOSEDNJA DRŽAVA									
KOVAČIČ		VITEZOVA OPRAVA			FRANC. TEROR. ORGANIZ. OKAČ						
EDVARD KARDELJ			PISEC ESEJEV	JAPONSKA IGRA RENTABILNOST		OSEBNI ZAI MEK SLOVENSKI PESNIK					
				JUGO-SLOVAN. SLIKAR ŠPANSKI MOTORIST							
SOZVOČJE											
POGORJE V ITALIJI							ARABSKI ŽREBEC	ČAPKOVA DRAMA		PREBIVALKA ATEN	REKA V SZ
		SLOVENSKA GORA	LOUIS URANOVA HCI		MIK REKA V FRANCIJI				NEDOTAKLJIV PREDMET		
									DEL VAGE OVALEN KROŽNIK		
						KRAJ PRI NOVE MESTU					
RESNOBA							ZNAM. ANGL. AVTOMOBIL VRSTA ZOBA				NEMSKI FILOZOF
ATLANTSKI PAKT				ENOTA ZA DELO UJEVIČ				OTOK V BRIONI PRAZNIČNI OGENJ			
		OGNJE-NIŠKA MASA	OBER	VRSTA ŠPORTNICE GORA V AVSTRALIJI						KESANJE	
OCET					GRAD OB DRAVI GERMANSKI OREL					STAR SLOVAN	
				DOMAČE M. IME ENAKA VOKALA							
					GRŠKI JUNAK						
					STVĀR						

NAGRADNI KUPON

IME: _____
PRIIMEK: _____
NASLOV: _____

Dogajalo se nam je, da smo dobivali pisma od neznanih ljudi, ki so nas bodrili k še večji zagnanosti. Pošiljali so nam čestitke ob uspehih, čeprav se osebno sploh ne poznamo. Dobili smo tudi nekaj spominkov. Zadnje darilo (osem čudovitih knjig) neznanke iz Ljubljane, ki je bila pred petdesetimi leti vpisana pri nas v prvi razred, pa nas je spodbudilo k razmišljanju: »Kaj je narobe pri našem delu, da ga opažajo samo na 'tujem'?« Hvala vsem, ki ga spremljate! Obljubljamo, da bomo vztrajali.

ALENKA CIZEL, nov. kr. OŠ Artiče

Slavka Šuštaršič

Rodila se je pred 58 leti v vasi Rožnik pri Skočjanu. Zelo kmalu je začela spoznavati takratne razmere, ki so spremljale malega kmeta in delavski razred. Vsa njena družina je aktivno sodelovala v NOG. Sledile so aretacije in internacija. Toda kljub temu je nadaljevala svoje delo vse do konca vojne.

Miha Ramšak

Maja smo se v Zagorju poslovali od Miha Ramšaka, rojenega 1905. leta v vasi Colniše. Delal je po rudnikih v Srbiji in v Zagorju, kjer je dočkal vojno. Leta 1944 se je vključil v NOV. Bil je borec 13. brigade Belokranjskega odreda in enote VDV. Za zasluge med NOV je bil odlikovan z medaljo za hrabrost.

Ivan Grobin

Rodil se je 1923. leta v Loki pri Zusmu. V NOV se je vključil 1944. leta. Dodeljen je bil v Peto prekomorsko brigado.

Marija Valentinčič

V 57. letu je umrla Marija Valentinčič iz Podbrda. Komaj 15-letna se je pridružila NOG. Bila je ujeta in odpeljana v taborišče Auschwitz.

Anica Zupan

Na pokopališču na Breznici smo se poslovali od članice ZB NOV in družbenopolitične delavke Anice Zupan, rojene 1922. leta.

Mirko Markon

V sezanski bolnišnici je maja umrl Mirko Markon-Zane. Rodil se je 1925. leta v Zagrebu. Ze 1941. leta je začel organizirano sodelovati v NOB in aprila 1942 odšel v Jostovo četo v Podstenicah, ki je bila kasneje priključena Zapadnodolenskem odredu. Ob ustanovitvi Gubčeve brigade je postal njen borec. Od oktobra 1943 je bil kurir na karavli TV-15 in TV-14. Jeseni 1944 je končal oficirski tečaj v Metliki in bil določen za obveščevalnega oficirja pri štabu 18. divizije. V JLA je ostal kot starešina do 1946. leta. Po demobilizaciji je opravljal različne odgovorne naloge. Prejel je več odlikovanj in bil rezervni kapetan 1. razreda. Od njega smo se poslovali v Piranu.

Ivan Černigoj

Maja smo se poslovali od Ivana Černigoja, rojenega 1913. leta na Predmeji. V začetku 1943. leta se je vključil v NOG. Izvoljen je bil v prvi NOO za Predmejo, Otlico in Kovk in 1944. leta se je pridružil 30. diviziji. Za sodelovanje med NOB je bil odlikovan.

Ivan Logar

V Idriji smo se poslovali od Ivana Logarja, rojenega 1923. leta. Mobiliziran je bil v kazenski bataljon v Italijo. Po prihodu zaveznikov je bil poslan v Francijo, kjer je organizirano delal v NOG.

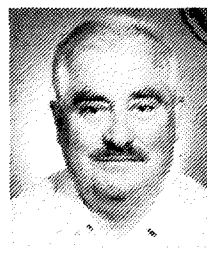
Mario Lantier

V 75. letu je februarja umrl Mario Lantier. Rodil se je v Sentijah pri Portorožu. Med NOV je bil aktivist in borec. Po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec.

Anton Drganc

Maja smo se na pokopališču pri Duhu v Semiču poslovali od borca NOV Antona Drganca, rojenega 1913. leta v Kalu pri Semiču. Ze junija 1942 je vstopil v Belokranjski odred, nato je bil borec Cankarjeve brigade. Po kapitulaciji Italije je bil dodeljen 12. brigadi, kjer je bil komandir baterije. Za zasluge je prejel številna odlikovanja.

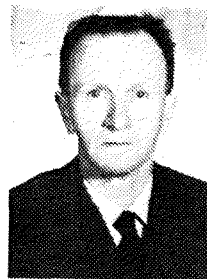
Franjo Nekrep

Rodil se je 1916. leta v Igranah pri Makarski. Pred vojno je aktivno deloval v naprednih delavskih in športnih društvih v Rušah. Med okupacijo se je pred aretacijo umaknil v Črnomelj in deloval kot aktivist NOB. Nato se je priključil 15. brigadi. Gubčevi brigadi, nazadnje je bil intendant oficirske šole pri Glavnem štabu NOV in POS v Metliki. Bil je dvakrat odlikovan. Od njega smo se poslovali maja v Rušah.

Andrej Bončina

Aprila smo v Idriji pokopali Andreja Bončina, rojenega 1917. leta v Srednji Kanomli. Mobiliziran je bil v italijansko vojsko, kjer so ga zavezniki zajeli in se je vključil v prekomorske brigade. Dodeljen je bil letalskemu oddelku.

Miroslav Žigon

V Idriji smo se maja poslovali od Miroslava Žigona, rojenega 1907. leta. Skupaj z družino je sodeloval z OF. Po kapitulaciji Italije je odšel v Vojkovo brigado, julija 1944 je bil dodeljen Prešernovi brigadi. Za zasluge v NOV je prejel več odlikovanj.

Maksimiljan Božič

Februarja smo se na Mostu na Soči poslovali od Maksimiljana Božiča, rojenega 1914. leta v Bači pri Modreju. Tudi on je bil mobiliziran v italijansko vojsko in po razpadu Italije se je vključil v Prvo prekomorsko brigado. Za zasluge v NOB je bil dvakrat odlikovan.

Avgust Kogoj

V Tolminu smo pokopali Avgusta Kogoj, rojenega 1925. leta na Temljinah. V začetku 1943. leta se je vključil v Severnoprimorski odred, pozneje pa se je bojeval v Gradnikovi, Prešernovi brigadi, in zaščitni četi 9. korpusa pri komandi mesta Tolmin. Za zasluge med NOB je bil večkrat odlikovan.

Vera Barborič

Na piranskem pokopališču smo se maja poslovali od Vere Barborič, rojene Murnih 1923. leta v vasi Stopnik na Tolminskem. V začetku 1943. leta je začela aktivno sodelovati kot aktivistka na domačem terenu. Po kapitulaciji Italije je bila partizanska učiteljica v rojstni vasi. Za zasluge med NOB je bila odlikovana.

Jože Zrimšek

Po dolgi boleznici je junija umrl Jože Zrimšek iz Dragomerja. Rodil se je 1925. leta na Bloški planoti v vasi Selšček. Bil je obveščevalec Notranjskega odreda. Po vojni je opravljal številne politične funkcije in bil večkrat odlikovan.

Alojzija Bizjak

V 80. letu je umrla Alojzija Bizjak. V usodnih in odločilnih dneh vojne se je vsa njena družina odločila za sodelovanje v NOV. Mož je bil v italijanski vojski, hčerka je bila v internaciji, na goriski fronti je padel brat, očeta in drugega brata pa so ji na zverinski način umorili doma. Od nje smo se poslovali junija na Predmeji.

Maks Hvala

Rodil se je v Lokovcu 1923. leta. Trije njegovi bratje so bili v partizanih, sam je bil mobiliziran v kazenski bataljon, kjer so ga zavezniki zajeli in poslali na Sardinijo. Povezal se je z drugimi Slovenci in je organizirano deloval za NOG. Od njega smo se poslovali v Idriji.

Andrej Šabec

Marca smo se v Idriji poslovali od Andreja Šabca, rojenega 1908. leta v Zagorju pri Pivki. Aprila 1941 je bil mobiliziran v kazenski bataljon na Sicilijo. Kasneje se je povezal s Slovenci in začel organizirano delovati za NOG. Poslan je bil v Gravino, kjer je bil dodeljen minometalskemu bataljonu na Visu in 13. južnodalmatinski udarni brigadi ter 2. proletarski udarni brigadi. Bil je dvakrat odlikovan.

Ciril Jermolj

Na Mostu na Soči smo februarja pokopali Cirila Jermolja iz Gornjega Loga, rojenega 1928. leta. Se mladoleten se je opredelil za NOB. Bil je kurir in obveščevalec. Leta 1945 se je vključil v KNOJ in bil odlikovan.

Franc Pilat

Od Franca Pilata smo se poslovali aprila v Kanalu. Rodil se je 1897. leta v Pazinu. Izučil se je za mehanika. Kot šef mehanične delavnice je bil med prvimi, ki so organizirali upor proti okupatorju. Dajal je naloge za izdelavo različnih orodij in motorjev, ki jih je potem skupaj z zdravili pošiljal do partizanov. Prejel je medaljo za slug za narod.

Vencelj Tušek

Lani smo se v Selcih nad Skofjo Loko poslovali od Vencelja Tuška, rojenega 1919. leta na Stirniku. Od 1943. do 1944. leta je bil član gospodarske komisije za desni breg Selske doline in nato politični komisar Gradnikove brigade. Po vojni je bil aktiven dužbenopolitični delavec.

Franc Cankar

Maja smo se na ljubljanskih Zalah poslovali od upokojenega oficirja JLA Franca Cankarja, rojenega pred 78. leti. Med okupacijo je aktivno sodeloval na svojem terenu. Leta 1942 pa je vstopil med borce NOV v Krimski odred, kasneje v Sercejevo brigado. Bil je komisar čete. Po vojni je uspešno opravljal delo v družbenopolitičnih organizacijah.

Franc Gornik

Maja smo se poslovali od Franca Gornika iz Ruš. Rodil se je 1897. leta v Jelenčah pri Jarenini. Po prvi svetovni vojni se je priključil Maistrovim borcem. Bil je pravi borec za delavske pravice v predvojnem revolucionarnem delavskem gibanju v Rušah. Med NOB je po svojih močeh vsestransko pomagal, za kar je prejel številna visoka odlikovanja in priznanja.

Ob prazniku varuhov naših meja

Obmejne enote jugoslovanske ljudske armade praznujejo danes, 15. avgusta, svoj praznik. Tega dne leta 1944 je tovariš Tito sprejel sklep o ustanovitvi korpusa narodne obrambe Jugoslavije, čigar bojne in revolucionarne tradicije nadaljujejo naši graničarji.

Letošnji praznik so graničarji iz Ljubljanskega armadnega območja dočakali s pomembnimi dosežki v bojni pripravljenosti, pri opravljanju nalog ob meji in vzdrževanju moralnopolitične enotnosti. Na žalost moramo ugotoviti, da zadnje čase narašča število kršitev določil o gibanju v obmejnem pasu in poskusov ilegalnih prehodov meje. Obmejne enote JLA so na območju Slovenije v zadnjem letu dni zabeležile okoli štiri tisoč teh kršitev. Pri svojem delu so morali graničarji uporabiti tudi orožje. To naj bo opozorilo vsem, ki imajo sovražne namene do naše domovine, da bomo pri obrambi svoje svobode in neodvisnosti neusmiljeni in neizprosni. Hkrati je to tudi opozorilo vsem, ki bi pokušali izrabiti naše gospodarske težave za bogatenje s tihotapstvom.

Ob prazniku graničarjev so naši sodelavci obiskali karavlo Breginj ob meji z Italijo, karavlo Maršal Tito na meji z Avstrijo in karavlo Štefan Kovač-Marko na meji z Madžarsko. S svojimi zapisi so želeli prikazati nekaj trenutkov iz življenja in dela naših graničarjev.

Diverzanti niso uspeli

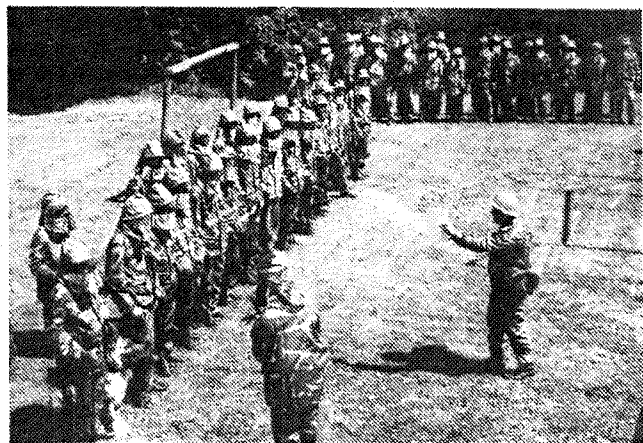
Vroče poletno sonce je neusmiljeno pripekalo. Vročina je bila še hujša, ker čez prekmursko ravnino ni in ni hotelo zapihati. Ljudje so se bolj držali sence, ki so jo dajala drevesa. Le najpogum-

nosti, v katero spada karavla, in ga tudi obvestil o kršitvi meje.

Akcija za uničenje sovražne trojke se je torej začela. Poveljstvo obmejne enote je

na tri dele in tako še okreplil obroč okoli območja, kjer naj bi bili diverzantje. Graničarji, miličniki in delavci uprave za notranje zadeve so počasi, a natančno pregledovali ozemlje. Sovražna trojka je začutila, da je odkrita in spoznala je, da je najbolje, če se umakne tja, od koder je prišla. Pri umiku je naletela na eno izmed zased in po kratkem streljanju so se diverzantje umaknili. Vsak je odšel na svojo stran, še prej pa so odvrgli vso opremo, razen orožja. Po nekaj urah so graničarji in drugi, ki so sodelovali v akciji, uničili skupino. Eden od diverzantov je bil ubit, drugi huje ranjen, tretji pa se je raje predal kot da bi nadaljeval boj.

Prvi pogovor z njim je pokazal, da je bila njihova naloga uničenje pomembnih civilnih in vojaških objektov, zastrupljanje pitne vode, pridobivanje delovnih ljudi in občanov za sodelavce ter vnašanje nemira in občutka negotovosti med tuje turiste,

Komandir karavle Danilo Dukić določa, kaj bodo posamezni oddelki graničarjev delali in kje bodo postavili zasede ter preiskovali ozemlje.

nejši so s traktorji obdelovali njive.

V karavli, ki nosi ime po narodnem heroju Štefanu Kovaču-Marku, je življenje kljub vročini potekalo po ustaljenem redu. Stražar je budno opazoval, kaj se dogaja v bližnji okolici karavle. Graničarji, ki so se vrnili iz patrolj na meji, so čistili orožje, tisti, ki so se pripravljali za odhod na mejo, pa so čakali, da jim njihov komandir Danilo Dukić obrazloži njihovo nalogo. Nenadoma se je pred vhodom v karavlo pojavil zasopih član, ki je zahteval komandirja Dukića. Stražar ga je mirno spustil v karavlo, saj ga je poznal; bil je njihov sosed Zvonko Pamić. Komandirju je razburjen začel pripovedovati, da je nedaleč od meje videl trf moške, otovorjene s težkimi nahrbtniki in oborožene z avtomatskim orožjem. Vse je kazalo, da so prestopili mejo in da gredo v notranjost naše domovine. Danilo Dukić, ki je že več kot dvajset let na meji, je takoj vedel, kaj mora storiti: Klic k orožju in že čez nekaj minut so bili v karavli pripravljeni za akcijo. Medtem je njihov komandir obvestil o vdoru poveljstvo svoje enote in postajo milice v Lendavi. Kurirja pa je poslal k predsedniku komiteja za SLO in DS v krajevni skup-

obvestilo posebno enoto za intervencije, ki je vedno pripravljena, da takoj posreduje, če je potrebno. Dežurni miličnik na postaji v Lendavi je z akcijo seznanil komandirja in poslal na karavlo patroljo s psom, da bi skupaj z graničarji poiskala sled in po možnosti sledila trojki. Hkrati je obvestil tudi upravo za notranje zadeve v Murski Soboti. Tam so takoj sestavili komisijo za ogled sledi in ugotovitev drugih pomembnih podatkov za uničenje diverzantske trojke. Pripadniki milice so začeli zbirati podatke. Zasedli so najpomembnejša mesta v bližnji in daljnji okolici območja, kjer je trojka prekorčila mejo in zaprli vse možne smeri, koder bi diverzantje lahko odšli v notranjost.

Komite za SLO in DS v krajevni skupnosti se je sestel na kratki seji, na kateri so razdelili naloge narodni zaščiti. Tako so zavarovali objekte, ki so življenjskega pomena za KS in tudi širše. Aktivisti so začeli zbirati podatke.

Medtem je prišel na karavlo tudi poveljnik obmejne enote JLA Zdenko Kramar in potem, ko ga je komandir karavle Danilo Dukić seznanil z vsemi svojimi ukrepi, prevzel vodstvo akcije. Enoto za intervencijo je razdelil

ki so pri nas. S seboj so imeli tudi vse potrebne eksplozive, strupe in propagandno gradivo.

Seveda, opisali smo samo eno od vaj s katerimi naši graničarji, milica, organi za notranje zadeve in prebivalci obmejnih krajev preiskujejo svojo pripravljenost za obrambo naših meja. Do zdaj so bile takšne vaje vedno uspešne in brez dvoma bi bile uspešne tudi prave akcije. Skrb za varne meje je torej naloga vseh in ne samo graničarjev, s tem pa uresničujemo misel Edvarda Kardelja, da je varna tista meja, ki jo varuje narod sam.

Bojan Kuntarić

Po opravljeni nalogi na meji graničarji pod nadzorstvom starešine Tomislava Stamenkovića praznujejo orožje.

prav tako tudi razlika v temperaturi. Poleti je dokaj sveže, pozimi pa zapade globok sneg, pripoveduje starešina Tomislav Stamenković in karavla pod njegovim poveljstvom je najboljša karavla v sestavi obmejne enote JLA, ki ji poveljuje Vid Plevalčić.

»Ključ uspeha je v ljudeh, v njihovem poznavanju in poznavanju njihovih težav, njihovih nagnjenosti, delovnih navad, usposobljenosti in telesne vzdržljivosti. Vsakega graničarja poskušam

spoznati med uvajanjem v delo in prilagajanjem na nove življenjske razmere. Mlade vojakke nikoli ne pustim same, ampak jih razporejam v patrolje s starimi vojakci. Od njih se največ naučijo. S takšnim delom ustvarjamo posebno vzdušje, krepimo medsebojno zaupanje, bojno pripravljenost in vlogo vojaškega kolektiva,« je še dodal starešina Stamenković.

»Za komandirjevimi odločitvami stoji cel kolektiv,« pravi vojak Melhior Pregelj iz Ormoža, ki je dobil znač-

ko zgledega vojaka. »O našem dobrem delu govori veliko podatkov: nimamo kaznovanih vojakov, smo najboljši v naši obmejni enoti in imamo pisno pohvalo poveljnika Ljubljanskega armadnega območja generalpolkovnika Branka Jerkića.«

Desetar Živojin Kostić je prepričan, da vseh nalog ne bi mogli uspešno opravljati, če ne bi pomagali eden drugemu. Tovarištvo je torej tisto, kar je temelj vseh uspehov njihove karavle.

»Drugače tudi ne more biti,« je dodal Dejan Dašić iz Beograda. »Naše delo je takšno, da smo med opravljanjem nalog na meji veliko skupaj in se lahko spoznamo med seboj. Vsak pozna vsakega, in zaupamo in pomagamo si.«

»Med nami vlada pravo tovarištvo, bratstvo in enotnost. Vsi smo eno, ni ločevanja po narodnostih ali po stažu v JLA. Dobro se razumemo, sodelujemo in si med seboj pomagamo. Količkor moremo pa sodelujemo tudi s prebivalci krajevne skupnosti Breginj,« je ob slovesu rekel vojak Aleksa Jako.

Mile Gojković

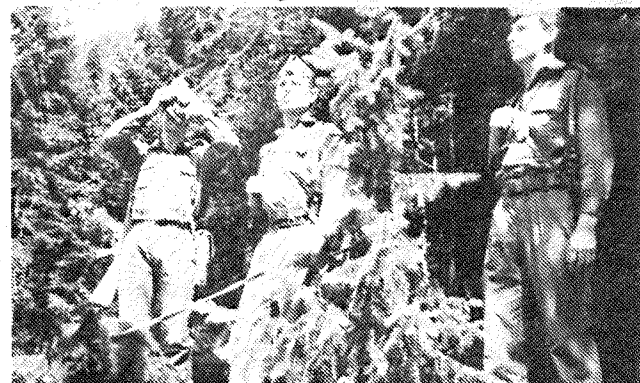
Plodno sodelovanje pri skupni nalogi

Graničarji s karavle Maršal Tito na Ljubelju so že v prvi obletbi. Ljudje prihajajo z vseh koncev Jugoslavije, celo iz Makedonije. Ugled, ki ga imajo graničarji, karavle, ni slučajen, ampak je plod dela številnih vojakov in starešin, ki so v preteklih letih službovali v tem delu naše domovine. Že

veda pa je njihova prva naloga varovanje države meje in njena obramba pred nepovabljenimi gosti. »V bližini je mejni prehod in cesta. Zato se tu pogosto ustavlja tuji in si z zanimanjem ogledujejo lepo urejeno karavlo; in ker ne vedo, kaj je karavla, menijo, da gre za nekdanjo Titovo rezidenco.

so izletniki, planinci in turisti. Tuji pri tem niso izjeme. Za izletnike je značilno, da nimajo dovoljenj za gibanje v obmejnem pasu in niso redki tudi takšni, ki nimajo pri sebi nobenega dokumenta. Prekrški, zlasti ti isti nemanerni, se končajo s formalnim postopkom, pogovorom in opozorilom. Na-

Osrednja slovesnost ob prazniku graničarjev v Ljubljanskem armadnem območju je potekala na karavli v Prosenjakovcih, ki so jo poimenovali po našem revolucionarju in družbenopolitičnem delavcu Mihi Marinku. Slavnostni govornik je bil član predsedstva SFRJ Stane Dolanc, ki je odkril doprni kip Mihe Marinka, delo akademskega slikarja Stojana Batića. Slavnostnega poimenovanja se je udeležil tudi poveljnik Ljubljanskega armadnega območja generalpolkovnik Branko Jerkić ter številni gostje iz Pomurja in vse Slovenije.

Ivan Pejak, Pavo Šer in Alojz Kolbl med patrolnim obhodom na meji. Njihov zvesti spremljevalec in pomočnik je pes Zel.

samo ime pove veliko, če pa dodamo še to, da sta leta 1962 prenočila na karavli tovariša Tita in Ivan Maček-Matiša, je podoba še bolj popolna.

Knjiga vtisov je polna pohval in čestitk. V njej so podpisani učenci osnovnih šol, varovanci vzgojno-varstvenih zavodov, predstavniki družbenopolitičnih skupnosti in organizacij združenega dela, raznih društev ter številni drugi. Med njimi so tudi podpisni članovi planinskega društva Medvednica iz Zagreba, ki so svoj prihod navedli tudi za danes – na praznik graničarjev.

Življenje graničarjev na karavli je zelo pestro. Ukvarjajo se s številnimi interesnimi dejavnostmi, odlično sodelujejo z mladimi, s krajani in družbenopolitičnimi organizacijami Podlublja ter sosednjimi krajevnimi skupnostmi občine Tržič. Se-

Velikokrat moramo biti mojstri prepričevanja, da jim dopovemo, za kaj gre,« pravi komandir Momir Mučič, ki je že deset let v obmejnih enotah JLA.

Kolektiv karavle je enoten na vseh področjih dela in življenja. Na karavlah je premalo vojakov, da bi lahko sami varovali naše meje. Zato zelo tesno sodelujejo z drugimi, ki ravno tako skrbijo za nedotakljivost naših meja, predvsem pa s prebivalci, ki živijo na njihovem območju. Reden gost karavle je komandir postaje milice Tržič Bojan Belak. »Zadnja leta, sploh pa letos, se povečuje število mejnih kršitev. Najpogostejši kršitelji

merne kršilce meje pa pustimo drugim v obravnavo,« pravi Bojan Belak.

Graničarji s karavle Maršal Tito so ob tesnem sodelovanju z drugimi strukturami, kot so carina, milica in drugi, preprečili vrsto ilegalnih prehodov. So primeri, ki so pri tujcih našli zemljevide, na katerih so bili označeni možni ilegalni prehodi. Vendar so se lastniki kmalu prepričali, da to ni res. Velja opozoriti planinske in turistične društva, ki izdajajo karte in zemljevide, da na njih označijo tudi obmejni pas. Prav gotovo bi bilo potem veliko manj kršitev in nevarnosti.

Jože Čurin

Tovarištvo je temelj uspehov

Od Tolmina do Breginje je približno šestindeset kilometrov. Po normalnih cestah bi premagali to razdaljo z osebnim vozilom, v dvajsetih minutah. Cesta do Breginje pa ni preprosta, saj je polna ovinkov, vzponov in spustov, da potrebuješ skoraj uro do tja. Cesta se vijuga skozi vasi Potok, Borjana do Breginje in se spušča po gozdovih proti mostu na Nadiži.

Na desni strani ceste se nenadoma pokaže karavla Breginj. Obkroža jo zelena narava in športni objekti ter igrišča, ki so jih zgradile pridne roke številnih generacij graničarjev. Na igrišču za mali nogomet je starešina Tomislav Stamenković pregledoval orožje vojakov, ki so bili na tečaju za komandirje oddelkov. Graničarji pa so opravljali svoje vsakodnevne naloge; nekateri

na dolžnostih ob meji, drugi so se pripravljali, da tja odidejo, tretji pa so delali na vrtni in skrbeli za prašiče, ki jih redijo na svoji farmi.

»Na karavli Breginj sem že štiriindvajset let in tu mislim dočakati tudi upokojeve. Poklic graničarja imam rad. Nanj me veže velika ljubezen. Rad imam ta del naše domovine in ni se mi težko povzpeti na bližnje hribe. Višinska razlika je velika,

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Casopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA SKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK. Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR. Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIĆ – notranja politika, MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA, Tehnični urednik: DRAGO SETNICA. Tajnica uredništva: MARA OKORN. Telefon uredništva: 327-780. Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektura in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35